

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

Л. П. Довгань, О. П. Дуксенко

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

*Методичні вказівки та завдання
для самостійного вивчення дисципліни*

МАУП

Київ 2006

ББК 65.290-93я73
Д58

Рецензенти: *В. О. Затуренська*, канд. екон. наук, доц. Національної академії державної податкової служби України
С. Ю. Шара, канд. екон. наук, доц. Національної академії державної податкової служби України

Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 7 від 27.08.04)

Довгань Л. П.

Д58 **Фінанси підприємств : Методичні вказівки та завдання для самост. вивч. дисципліни / Л. П. Довгань, О. П. Дуксенко. — К. : МАУП, 2006. — 192 с. — Бібліогр.: с. 186–189.**

ISBN 966-608-525-9

У посібнику розглядаються питання сутності фінансів підприємств, їх грошових розрахунків і надходжень, формування і розподілу прибутку, оподаткування, організації оборотних коштів і кредитування, фінансових джерел відтворення основних фондів, оцінки фінансового стану, планування фінансової діяльності, санації та банкрутства. Наводяться методичні вказівки до проведення семінарських занять і самостійного вивчення дисципліни, тести і задачі для перевірки рівня знань, теми рефератів, контрольні питання, словник ключових термінів.

Для студентів економічних спеціальностей, які вивчають курс “Фінанси підприємств”.

ББК 65.290-93я73

© Л. П. Довгань, О. П. Дуксенко, 2006

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2006

ISBN 966-608-525-9

ПЕРЕДМОВА

Фінанси підприємств — одна з нормативних навчальних дисциплін, передбачених освітньо-професійною програмою для підготовки бакалаврів з економіки.

Метою вивчення дисципліни є формування системи базових знань з теорії та практики фінансових відносин суб'єктів господарювання, формування фінансових ресурсів, фінансового планування, організації фінансової діяльності підприємств. *Предметом* вивчення є система фінансово-економічних відносин, що виникають у процесі операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності на підприємстві. Це потребує вивчення сутності та функцій фінансів підприємств, фінансових ресурсів і джерел їх формування, організації фінансів підприємств, набуття навичок фінансових розрахунків, оволодіння методами фінансового планування, оцінювання фінансового стану, санації підприємств.

З переходом бухгалтерського обліку на міжнародні стандарти, із прийняттям Господарського кодексу та введенням законодавчих податкових змін з'явилися нові терміни, поняття, які мають бути адаптовані до загальновідомих економічних категорій. Автори намагалися не лише розкрити сутність понять, визначених у новому законодавстві, а й навести алгоритм їх розрахунку, який використовуватиметься у практичній діяльності. Зміст дисципліни розкривається в темах, які передбачені освітньо-професійною програмою, що дає змогу вивчати предмет в усіх вищих навчальних закладах III і IV рівнів акредитації.

Кожна тема містить методичні вказівки до вивчення теми, контрольні питання з теми, питання для самостійного опрацювання,

плани семінарських занять, термінологічний словник, тести для перевірки знань, задачі, теми рефератів, список рекомендованої літератури. Методичні вказівки до вивчення теми є стислим конспектом лекцій, де викладено основний матеріал з теми, наведено необхідні формули для відповіді на тести чи розв'язання задач. Термінологічний словник до кожної теми містить щонайменше 15 визначень, що дає змогу студентам більш чітко зорієнтуватися в теорії теми, систематизувати знання, одержані під час вивчення інших курсів. Крім того, наводиться перелік питань для самостійного опрацювання, а також список літератури, якою необхідно скористатися для цього. З метою перевірки знань студентам пропонується дати відповіді на теоретичні питання, тести та розв'язати задачі. Виконати таку роботу студент в змозі лише за умови, якщо він глибоко опрацює повний курс предмета, вивчить теорію та методику розрахунків фінансових показників.

МАУП

ОСНОВИ ФІНАНСІВ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Сутність фінансів підприємств

Фінансам підприємств відведено визначальне місце у структурі фінансових відносин суспільства. Оскільки вони функціонують у сфері матеріального виробництва, то від стану фінансів підприємств залежить можливість задоволення суспільних потреб, фінансова стійкість держави.

Фінансам підприємств властиві певні ознаки. Загальною ознакою є те, що вони виражають сукупність економічних відносин, які пов'язані з розподілом вартості валового внутрішнього продукту. Специфічні ознаки виражають грошові відносини, оскільки матеріальною основою фінансів підприємств є грошовий обіг.

Фінанси підприємств — це економічні відносини, що виникають у процесі формування, розподілу та використання доходів і грошових фондів суб'єктів господарювання. У ході відтворення фінанси підприємств як економічна категорія виявляють свою сутність за допомогою таких функцій:

- 1) **забезпечувальної** — формування фінансових ресурсів у процесі виробничо-господарської діяльності;
- 2) **розподільчої** — розподіл і використання фінансових ресурсів для забезпечення операційної фінансової та інвестиційної діяльності, виконання своїх зобов'язань перед бюджетом, банками та іншими суб'єктами господарювання;
- 3) **контрольної** — контроль за формуванням і використанням фінансових ресурсів у процесі відтворення.

Обов'язковими передумовами ефективного функціонування фінансів підприємств є:

- 1) наявність різноманітних форм власності;

- 2) свобода підприємництва та самостійність прийняття рішень;
- 3) обмеження та регламентація державного втручання в діяльність підприємств;
- 4) самофінансування підприємств;
- 5) вільне ринкове ціноутворення та конкуренція;
- 6) правове забезпечення правил економічної поведінки всіх суб'єктів підприємницької діяльності тощо.

Фінансові ресурси підприємств

Основою фінансів підприємств є *фінансові ресурси*, тобто сума коштів, яка перебуває в розпорядженні підприємства та призначена для виконання ним фінансових зобов'язань. Класифікацію фінансових ресурсів ілюструє рис. 1.

Рис. 1. Класифікація фінансових ресурсів підприємств

Фінансові ресурси формуються за рахунок власних і залучених джерел. Власні фінансові ресурси підприємства утворюються при формуванні його статутного капіталу та поповнюються завдяки отриманому прибутку й амортизаційним відрахуванням. Крім того, фінансові ресурси підприємства можуть формуватися від емісії їхніх акцій, отримання дотацій, субсидій, субвенцій, а також дивідендів, відсотків на цінні папери інших емітентів. Якщо підприєм-

ству не вистачає власних фінансових ресурсів, воно вправі залучити їх на фінансовому ринку у вигляді банківських кредитів, кредиторської заборгованості, коштів від емісії боргових зобов'язань (облігацій, векселів) тощо.

Загальна сума фінансових ресурсів складається з таких елементів:

- статутного капіталу;
- додаткового капіталу;
- резервного капіталу;
- нерозподіленого прибутку;
- амортизаційних відрахувань;
- відстроченої податкової заборгованості;
- довгострокових і короткострокових кредитів банків;
- кредиторської заборгованості всіх видів;
- інших коштів, що відображаються в пасиві бухгалтерського балансу підприємства.

Фінансові ресурси використовуються підприємством у процесі виробничої, фінансової та інвестиційної діяльності. Достатній обсяг фінансових ресурсів та їх ефективне використання визначають стійкий фінансовий стан підприємства.

Організація фінансової роботи на підприємстві

Функціонування фінансів підприємств здійснюється через цілеспрямовану їх організацію.

Під *організацією фінансів підприємств* розуміють форми, методи, способи формування та використання фінансових ресурсів, контроль за їх кругообігом для досягнення економічних цілей згідно з чинними законодавчими актами.

В умовах ринкової економіки організація фінансів підприємств ґрунтується на принципах саморегулювання, самоокупності та самофінансування. В основу організації фінансів підприємств покладено повний господарський (комерційний) розрахунок, який ґрунтується на таких принципах:

- господарської самостійності;
- матеріальної відповідальності;
- зацікавленості в результатах діяльності;
- забезпечення фінансових резервів.

Фінансова діяльність — це система використання різних форм і методів для фінансового забезпечення функціонування підприємств, а також досягнення ними поставлених цілей.

Фінансова робота на підприємстві здійснюється за такими основними напрямками:

- фінансове планування та прогнозування;
- оперативна (поточна) фінансово-економічна робота;
- аналіз і контроль виробничо-господарської діяльності.

Фінансова діяльність на підприємстві регламентується Законом України “Про підприємства в Україні”, статутом підприємства, інструкціями та вказівками фінансових і банківських органів. Фінансову роботу на підприємстві виконують працівники фінансового відділу, а за його відсутності — працівники бухгалтерії. Відповідальність за організацію фінансової діяльності покладено на начальника фінансового відділу (головного бухгалтера).

Ефективність фінансової діяльності забезпечується формуванням оптимального фінансового механізму підприємства.

Фінансовий механізм підприємства — це сукупність форм і методів формування й використання фінансових ресурсів для забезпечення фінансування діяльності підприємства.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що ви розумієте під фінансами підприємств?
2. Яку роль відіграють фінанси підприємств у структурі фінансових відносин суспільства?
3. Охарактеризуйте основні функції фінансів підприємств.
4. Охарактеризуйте поняття: грошові кошти, грошові фонди, фінансові ресурси підприємств.
5. Наведіть класифікацію фінансових ресурсів підприємства.
6. Основні принципи організації фінансів підприємств.
7. Основи організації фінансів підприємств.
8. Що означають категорії: саморегулювання, самоокупність і самофінансування?
9. Від яких факторів залежить організація фінансів підприємств?
10. Хто виконує фінансову роботу на підприємстві?
11. Зміст фінансової роботи на підприємстві.

12. Основні цілі і завдання фінансової діяльності підприємства.
13. Суть і складові фінансового механізму підприємства.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Зміст і завдання управління фінансами підприємств.
2. Фінансовий механізм підприємства.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Суть і функції фінансів підприємств.
2. Фонди грошових та фінансових ресурсів.
3. Основи організації фінансів підприємств.
4. Фінансова діяльність і зміст фінансової роботи.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Фінанси підприємств — система економічних відносин, які виникають у процесі формування, розподілу й використання фондів грошових коштів підприємства.

Фінансові ресурси — сукупність коштів, що перебувають у розпорядженні суб'єктів господарювання і призначені для виконання ними певних фінансових зобов'язань.

Грошові кошти — готівка, кошти на рахунках у банках і депозити до запитання.

Грошові фонди — частина грошових коштів підприємства, які мають цільове призначення.

Самофінансування — система господарювання, за якої всі витрати підприємства забезпечуються ним із власних джерел, без залучення коштів державного бюджету.

Самоокупність — принцип підприємницької діяльності, що передбачає відшкодування підприємством поточних витрат за рахунок власних доходів.

Комерційний розрахунок — метод ведення господарської діяльності, який полягає в постійному порівнянні грошових витрат з результатами діяльності.

Фінансовий механізм — сукупність форм і методів створення та використання фондів фінансових ресурсів з метою забезпечення фінансування діяльності підприємств.

Фінансова стратегія підприємства — система довготермінових завдань фінансової діяльності підприємства та найефективніших шляхів їх реалізації.

Фінансова політика підприємства — форма реалізації фінансової стратегії підприємства за окремими напрямками фінансової діяльності.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАТЬ

1. Управління фінансами на підприємствах і в організаціях здійснюють:

- 1) Міністерство фінансів;
- 2) Державне казначейство;
- 3) фінансові відділи та служби підприємств, установ, організацій;
- 4) Національний банк.

2. Фінанси підприємств як економічна категорія найповніше розкриваються у визначенні як:

- 1) кошти на поточному рахунку в банку, що використовуються на потреби економічного й соціального розвитку підприємств;
- 2) грошові ресурси, вкладені в основні фонди;
- 3) сукупність грошових відносин, пов'язаних з утворенням, розподілом (перерозподілом) і використанням грошових доходів і власного капіталу;
- 4) гроші в касі.

3. Функціями фінансів підприємств є:

- 1) емісійна і нагромаджувальна;
- 2) фіскальна, розподільча, регулююча;
- 3) контрольна, економічна, стимулююча;
- 4) формування грошових доходів і власного капіталу, використання грошових доходів і власного капіталу, контрольна.

4. Принципами організації фінансів підприємств є:

- 1) господарський (комерційний) розрахунок;
- 2) фінансове планування та прогнозування;
- 3) створення фінансових резервів;
- 4) усі перераховані (1–3) принципи.

5. Господарський (комерційний) розрахунок — це:

- 1) форма розрахунків за товари, роботи й послуги;
- 2) метод господарювання;
- 3) форма ринкових відносин;

6. Принципами господарського (комерційного) розрахунку є:

- 1) самоокупність і самофінансування;
- 2) господарсько-оперативна самостійність;
- 3) матеріальна зацікавленість, економічна відповідальність, грошовий контроль;
- 4) усі перераховані (1–3) принципи.

7. Фінансові ресурси — це:

- 1) власний капітал, додатковий і резервний капітал;
- 2) власний капітал;
- 3) власний капітал і довгострокові зобов'язання;
- 4) власний капітал і поточні зобов'язання.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Економічний зміст та організація фінансів підприємства.
2. Фінансова робота на підприємстві та організація управління фінансовими ресурсами.
3. Самоокупність і самофінансування як принципи господарювання підприємств у ринкових умовах.
4. Значення внутрішнього господарського розрахунку у підвищенні ефективності діяльності підприємства.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ (зі змін. і допов.).
2. Закон України “Про підприємництво” від 7 лютого 1991 р. № 698- ХІІ (зі змін. і допов.).

3. Закон України “Про господарські товариства” від 19 вересня 1991 р. № 698- XII (зі змін. і допов.).
4. *Фінанси підприємств: Підручник / За ред. А. М. Поддєрьогіна.* — 5-те вид., переробл. і допов. — К.: КНЕУ, 2004. — С. 5–20.
5. *Терещенко О. О. Фінансова діяльність суб’єктів господарювання: Навч. посіб.* — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
6. *Слав’юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. / А. М. Заречнев, Т. В. Малаєва, Р. П. Русанова.* — К.: ЦУЛ, 2003. — С. 4–10.
7. *Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова.* — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2002. — С. 8–25
8. *Зятковський І. В. Фінанси підприємств: Навч. посіб.* — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Кондор, 2003. — 364 с.
9. *Фінанси (теоретичні основи): Підручник / М. В. Грідчина, В. Б. Захожай, Л. Л. Осіпчук та ін.* — К.: МАУП, 2002. — 280 с.

МАУП

ОРГАНІЗАЦІЯ ГРОШОВИХ РОЗРАХУНКІВ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Сутність грошового обороту і системи розрахунків на підприємстві

Розрахункові відносини в Україні зумовлені наявністю товарного виробництва, товарного обороту грошей. Процес товарного виробництва на макро- і мікрорівні опосередковує *грошовий оборот* як рух грошей у формі капіталу. На мікрорівні грошовий оборот — це оборот капіталу фірми: грошові кошти — сировина, матеріали, паливо тощо — незавершене виробництво — готова продукція — засоби в розрахунках — грошові кошти. Грошовий оборот здійснюється за допомогою *грошового обігу* — простого переміщення грошей між суб'єктами економічних відносин і етапами обороту капіталу. Отже, грошовий оборот відбувається за умови наявності грошової маси, яка може перебувати у двох формах: *готівковій і безготівковій*.

Нормативною базою, яка регламентує розрахункові відносини, є: Закон України “Про підприємства в Україні”, Закон України “Про банки і банківську діяльність”; інструкції Національного Банку України “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”, “Про порядок ведення касових операцій у народному господарстві України”, “Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України” тощо. Питання розрахунків регламентується окремими списками Національного банку України та низкою інших нормативно-правових актів.

Готівкові розрахунки — це грошові розрахунки у формі готівкових грошей між підприємствами, підприємцями і фізичними особами

за реалізовану продукцію, товари, виконані роботи й надані послуги, а також за операції, які безпосередньо можуть бути не пов'язані з реалізацією продукції. Згідно з чинним законодавством України нині підприємства мають право здійснювати готівкові розрахунки між собою, підприємцями та фізичними особами як за рахунок коштів, одержаних з кас банків, так і за рахунок готівкової виручки. Зазначимо, що готівкові розрахунки проводяться через касу підприємства з обов'язковим веденням касової книги й використанням прибуткових і видаткових касових ордерів, касових і товарних чеків, розрахункових квитанцій, які підтверджують факт продажу товарів чи надання послуг, а також рахунків-фактур, договорів, накладних, актів тощо. Обсяг готівкової виручки одного підприємства з іншим обмежується законодавчо і не може перевищувати 10 тис. грн протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами.

Однак більшість розрахунків підприємства здійснюють у безготівковій формі.

Безготівкові розрахунки — це грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках банків і полягають у списанні грошових коштів з рахунка платника та переказуванні їх на рахунок одержувача коштів.

У процесі проведення безготівкових розрахунків відбувається перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки одержувачів коштів, а також перерахування банками за дорученнями підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки одержувачів коштів. Ці розрахунки здійснюються банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді [6]. Безготівкові розрахунки поділяються на міжбанківські та міжгосподарські, які обслуговують відповідно відносини між банками та між клієнтами банків.

Способи і форми безготівкових розрахунків і платіжні документи

Для створення ефективної системи безготівкових розрахунків особливе значення має правильне визначення її принципів — основних нормативних положень, які визначають конкретний економічний зміст способів і форм розрахунків. Недотримання принципів

організації безготівкових розрахунків призводить до кризи всієї системи розрахунків (платіжної кризи). Виокремлюють такі основні принципи організації безготівкових розрахунків:

- 1) обов'язковість збереження підприємствами грошових коштів в установах банків;
- 2) максимальне наближення моменту грошових розрахунків до моменту реалізації продукції;
- 3) здійснення грошових розрахунків у межах коштів на рахунках підприємства;
- 4) самостійність розпоряджання підприємства своїми коштами в межах чинного законодавства;
- 5) самостійність вибору підприємством установи банку;
- 6) самостійність вибору підприємством виду й форми розрахунків.

Спосіб безготівкових розрахунків характеризує порядок здійснення грошових відносин між постачальником (продавцем) і платником (покупцем). У сучасній системі безготівкових розрахунків суб'єктів господарювання використовують два основних способи платежу:

- 1) перерахування коштів з банківського рахунка на рахунок одержувача коштів внесенням відповідних записів щодо них. Це може бути *попередня оплата, оплата після фактичного відвантаження, оплата під реалізацію продукції, оплата за вексельними угодами, оплата в межах планових поставок*;
- 2) зарахування *взаємних вимог* платника й одержувача коштів (*безгрошові розрахунки*).

Оскільки безготівкові розрахунки мають вирішальне значення у здійсненні народногосподарського обороту, необхідний контроль за станом розрахунків, законністю проведення грошових операцій, правильним оформленням розрахунків та вчасністю їх проходження. Установи банків здійснюють контроль за додержанням правил розрахунків, а також за станом розрахунків підприємств. Підприємства (платники та одержувачі коштів) зі свого боку також мають контролювати проведення безготівкових розрахунків.

Підприємства можуть здійснювати безготівкові розрахунки за допомогою таких розрахункових документів:

- платіжних доручень;
- платіжних вимог-доручень;

- розрахункових чеків;
- акредитивів;
- векселів;
- платіжної вимоги.

Згідно з Інструкцією НБУ “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті” у господарському обороті поширеною правовою формою безготівкового розрахунку є платіжне доручення.

Платіжне доручення — це розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів та її перерахування на рахунок одержувача [6]. Платіжні доручення застосовуються:

- у розрахунках за фактично відвантажену продукцію, виконані роботи чи надані послуги;
- для попередньої оплати товарів і послуг;
- внесення авансових платежів у випадках, передбачених чинним законодавством;
- погашення кредиторської заборгованості постачальником за раніше одержані товари й послуги;
- при здійсненні нетоварних операцій (розрахунків з державним бюджетом, органами соціального страхування) тощо.

Платіжне доручення виписує платник і передає його до обслуговуючого банку. Банк приймає доручення до виконання протягом 10 календарних днів з дня виписки (день заповнення платіжного доручення не враховується) за наявності на рахунку платника суми коштів, достатньої для оплати. Суму взятого до оплати платіжного доручення банк списує з рахунку платника та перераховує на рахунок одержувача.

Схема документообігу при розрахунках платіжними дорученнями така:

- 1) після отримання товару та рахунка-фактури від постачальника покупець направляє платіжне доручення у свій банк;
- 2) банк списує відповідні грошові кошти з рахунку покупця та направляє документи про перерахування коштів на рахунок у банк постачальника;
- 3) банк постачальника зараховує відповідну грошову суму на рахунок постачальника.

Рахунок-фактура — це документ, який виписує продавець для оплати покупцем товарно-матеріальних цінностей, що реалізують-

ся (або виконаних робіт чи наданих послуг). Він містить опис і ціну товарів (робіт, послуг).

Розрахунки платіжними дорученнями досить прості та зручні, їх недоліком є відсутність повної гарантії платежу постачальнику.

Платіжна вимога-доручення — це розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої — вимоги постачальника (одержувача коштів) безпосередньо до покупця (платника) сплатити вартість поставленої йому продукції, виконаних робіт чи наданих послуг; нижньої — доручення платника обслуговуючому банкові про списання певної суми коштів зі свого рахунка та перерахування її на рахунок одержувача.

Під час розрахунків платіжними вимогами-дорученнями постачальник списує (не менше як у двох примірниках) розрахунковий документ з вимогою до платника сплатити на підставі надісланих йому розрахункових документів вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг. Платник, отримавши платіжні документи, при згоді оплатити її повністю або частково здає вимогу-доручення в установу банку, що його обслуговує. Після цього акцептована за платіжною вимогою-дорученням сума перераховується з рахунка платника на рахунок постачальника. Строк, протягом якого платник має подати у свій банк акцептовані платіжні вимоги-доручення, визначається самостійно сторонами в угоді та банком не контролюється. Платник здає в банк нижню частину вимоги-доручення. Банк приймає до оплати вимогу-доручення в сумі, що не перевищує коштів, наявних на рахунку платника. Останній може відмовитися від акцептування платіжної вимоги-доручення, якщо поставлені йому товари не відповідають умовам договору, відвантажені достроково або не за адресою тощо.

Застосування цієї форми грошових розрахунків пришвидшує оформлення розрахункових документів, сприяє зміцненню довірливих стосунків між діловими партнерами, підвищує відповідальність суб'єктів розрахункових відносин за організацію розрахунків. Проте, незважаючи на переваги розрахунків платіжними вимогами-дорученнями, ця форма безготівкових розрахунків не є поширеною. Недоліком такої форми безготівкових розрахунків є відсутність гарантії платежу, невчасна оплата рахунків платниками, відмова від акцепту, що в кінцевому рахунку сповільнює рух грошових коштів.

Грошові розрахунки підприємства можуть також здійснювати з використанням **чеків**. Українське законодавство визначає **чек** як грошовий документ встановленої форми, що містить беззаперечне письмове розпорядження власника рахунка (клієнта) банкові, який обслуговує його, сплатити певну суму грошей пред'явникові чека або іншій зазначеній у чеку особі. Чек є інструментом розпорядження коштами, що є на розрахунковому рахунку. При розрахунках чеками виникають економічні відносини між двома суб'єктами:

- 1) чекодержателем — юридичною або фізичною особою, яка отримує кошти за чеками;
- 2) банком-емітентом, який видає чекову книжку (розрахунковий чек) підприємству або фізичній особі та веде їхні рахунки.

У грошових операціях підприємства користуються двома видами чеків: грошовими та розрахунковими. У сфері безготівкових розрахунків використовуються розрахункові чеки. Чеки, за якими одержують готівку з рахунків, відкритих у банках, називаються грошовими чеками. Розрахунковий чек містить письмове розпорядження чекодавця банку-емітенту сплатити чекодержателю зазначену в чеку суму коштів. Власник рахунка виписує чеки в межах залишку коштів на рахунку в установі банку (або понад цей залишок, якщо є домовленість щодо овердрафту). Банківська практика здійснення безготівкових розрахунків чеками затвердила такі їх обов'язкові реквізити:

- 1) назва банку;
- 2) наказ про сплату грошової суми;
- 3) одержувач грошей (чекодержатель);
- 4) дата й місце виписки чека;
- 5) підпис чекодавця.

Банк-емітент видає чеки клієнтові у формі чекових книжок по 10, 20 і 25 аркушів. Термін чинності чекової книжки — один рік. Гарантована оплата чеків забезпечується депонуванням коштів на окремому балансовому рахунку. Оплата чеками прискорює здійснення розрахункових операцій, значно спрощує техніку їх проведення, скорочує їх трудомісткість.

У вітчизняному господарському обороті розрахунки чеками не дуже поширені (особливо порівняно із західними країнами, де чек є основною формою безготівкових розрахунків) через недостатність

коштів на рахунках клієнтів та обмежену платоспроможність комерційних банків.

Найбільшого поширення в сучасних умовах набула **акредитивна** форма розрахунків. **Акредитив** — це розрахунковий документ, за яким одна установа банку доручає іншій здійснити за рахунок спеціально депонованих (заброньованих) для цього коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги або виплатити пред'явникові акредитива певну суму коштів. У разі розрахунку акредитивом банк-емітент за дорученням свого клієнта (заявника акредитива) зобов'язаний:

- виконати платіж третій особі (бенефіціару) за поставлені товари, виконані роботи чи надані послуги;
- надати повноваження іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

При розрахунках акредитивами в економічні відносини вступають такі суб'єкти:

- платник — заявник акредитива, який звертається до банку, що його обслуговує, для відкриття акредитива;
- банк-емітент — банк платника, що відкриває акредитив своєму клієнтові;
- бенефіціар — юридична особа, на користь якої виставлено акредитив (продавець, виконавець робіт чи послуг);
- виконуючий банк — банк бенефіціара або інший банк, який за дорученням банку-емітента виконує акредитив.

Відкриття (виставлення) акредитива здійснюється за рахунок власних коштів покупця або кредитів банку, депонованих на суму акредитива. Кожний акредитив призначений для розрахунків тільки з одним постачальником. Термін дії акредитива визначається покупцем у межах 15 днів з дня відкриття. Виплату постачальникові за акредитивом здійснюють на повну суму або частинами. Покупець має право відкликати акредитив. Акредитив застосовується в міжміських і міжнародних розрахунках між покупцем та постачальником. Схему розрахунків з використанням акредитивної форми ілюструє рис. 2.

Акредитивна форма розрахунків, з одного боку, гарантує вчасність і повноту платежу постачальникові за відвантажені товари чи надані послуги, з іншого — сповільнює обіг (рух) грошових коштів, тому що потребує депонування покупцем певної суми грошей ще до здійснення акта купівлі-продажу товарно-матеріальних цінностей.

Рис.2. Схема акредитивної форми розрахунків

Однією з форм безготівкових розрахунків із погашення боргів за товарно-матеріальні цінності є розрахунки за допомогою **векселів**.

Вексель — це цінний папір, який засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити у певний термін зазначену суму грошей власникові векселя (векселеутримувачу). Вексель водночас є розрахунковим документом (засобом платежу) і цінним папером, що може купуватися й продаватися на фондовому ринку. Векселі можуть існувати в паперовій або непаперовій формі (у вигляді записів на електронних рахунках).

Основними суб'єктами економічних відносин при розрахунках векселями є:

- векселедавець (трасант, перший набувач векселя);
- векселеутримувач (ремітент);
- платник (трасат).

Векселі класифікуються за такими видами: прості (соло-векселі), переказні (тратта), казначейські, фінансові, приватні, товарні (комерційні), забезпечені. Випускаються два види векселів: простий і переказний.

Простий (соло-вексель) містить просту й нічим не застережену обіцянку векселедавця сплатити власникові векселя після зазначеного терміну певну суму грошей (рис. 3).

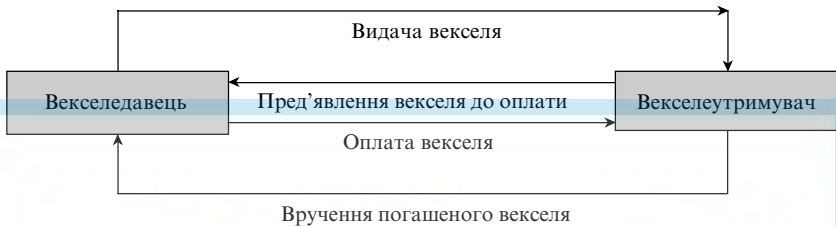

Рис. 3. Схема обігу простого векселя

Переказний вексель (тратта) містить письмовий наказ векселеутримувача (кредитора або трасата), адресований платникові (боржникові або трасатові), сплатити третій особі (ремітентові) певну суму грошей у певний термін. Ремітент — це одержувач грошей, який володіє векселем, пред'являє його до оплати трасату й одержує гроші. Трасат (платник) стає боржником за векселем лише після того, як акцептує вексель, тобто дасть згоду на його оплату, поставивши на ньому свій підпис. Вексель може виписати як платник, так і поставчальник. Якщо вексель випускається поставчальником, то платник обов'язково акцептує його (рис. 4).

Рис.4. Схема обігу переказного векселя

У процесі обігу вексель передається від одного власника до іншого через індосамент — спеціальний передавальний напис на зворотному боці векселя. Особа, яка здійснює індосамент, називається індосантом, а особа, на користь якої робиться індосамент, — індосатом.

Оплата за векселем може бути гарантована банком. Банківська гарантія платежу за векселем називається авалем. Вона передбачає відповідальність банку-аваліста перед векседавцем за сплату боргу (оплату векселя) у встановлений строк за рахунок кредиту банку.

Основною відмінністю простого векселя від переказного є те, що під час розрахунків за допомогою простого векселя векседавець і платник є однією особою. Предметом вексельних розрахунків можуть бути лише гроші. Дозволяється виставляти вексель як у національній, так і в іноземній валюті.

Строк платежу за векселем встановлюється за взаємною домовленістю між постачальником і покупцем. У разі настання строку платежу за векселем він оплачується за рахунок коштів платника з його розрахункового рахунка. У разі невиконання договірних умов платник (трасат) може відмовитися від платежу за векселем. У такій ситуації вексель подають на опротестування та оформлюють нотаріальну вимогу щодо сплати за векселем.

Порядок використання векселів у господарському обороті регулюється Законом України “Про обіг векселів в Україні” [1], Положенням “Про операції банків з векселями” [4] і Положенням “Про переказний та простий вексель” [2].

У сучасних умовах зростає обсяг грошових розрахунків з використанням пластикових карток. При використанні останніх немає потреби носити значні суми готівки, крім того, забезпечується збереження коштів. Нині в Україні обслуговуються картки міжнародних платіжних систем Visa, MasterCard, Europay тощо.

Види банківських рахунків і порядок їх відкриття

Підприємства для проведення всіх видів банківських операцій і зберігання коштів мають право відкривати рахунки у банку за згодою останнього та на власний вибір. При цьому підприємство має враховувати місцезнаходження банку, рівень обслуговування, рівень депозитних і кредитних ставок, різноманітність операцій, які виконує

банк, тощо. Зазначимо, що підприємство може відкривати два і більше рахунків у національній валюті та рахунки в іноземній валюті. Для відкриття поточних рахунків підприємство подає в установу банку такі документи:

1. Заяву на відкриття рахунка, підписану уповноваженими особами.
2. Копію свідоцтва, завірену нотаріально, про державну реєстрацію.
3. Копію статуту, завірену нотаріально чи органом реєстрації.
4. Копію документа про взяття підприємства на податковий облік.
5. Картку зі зразками підписів уповноважених осіб (директора, головного бухгалтера), зразок відбитка печатки.
6. Копії документів про реєстрацію в органах Пенсійного фонду України, фондах соціального страхування, засвідчені нотаріально або органами, які видали відповідні документи.

Підприємства можуть відкривати в банку такі види рахунків у національній валюті:

- *поточні* (для проведення поточної господарської діяльності);
- *бюджетні* (у разі виділення коштів з державного або місцевого бюджетів для цільового використання);
- *кредитні* (для обліку кредитів);
- *депозитні* (для одержання депозитного відсотка).

Банківські рахунки в іноземній валюті можуть бути такі: *поточні, розподільчі, кредитні, депозитні*. Розподільчий рахунок призначений для попереднього зарахування коштів у іноземній валюті, оскільки певна їх частина (50 %) в обов'язковому порядку підлягає продажу на міжбанківському валютному ринку України і у вигляді гривневого еквівалента надходить на поточний рахунок, а інша частина використовується за призначенням. На цей час відмінено обов'язковий продаж валюти на міжбанківському валютному ринку України.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Охарактеризуйте операції з векселями.
2. Охарактеризуйте розрахунки за допомогою акредитивів.
3. Охарактеризуйте розрахунки платіжними вимогами-дорученнями.

4. Форми безготівкових розрахунків.
5. Організація і сфера застосування розрахунків чеками.
6. Охарактеризуйте грошові розрахунки підприємств.
7. Види санкцій за порушення розрахунково-платіжної дисципліни.
8. В якому випадку використовують розрахунки платіжними вимогами?
9. Назвіть способи безготівкових розрахунків.
10. Які документи необхідно пред'явити підприємству в банк для відкриття поточного рахунка?
11. Види банківських рахунків у національній валюті.
12. Види банківських рахунків в іноземній валюті.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Суть і форми здійснення грошових розрахунків.
2. Готівкова форма розрахунків.
3. Організація та контроль грошових розрахунків підприємства.
4. Санкції за порушення розрахунково-платіжної та касової дисципліни.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Порядок оформлення розрахункових документів.
2. Вплив розрахунково-платіжної дисципліни на ефективність господарської діяльності підприємства.
3. Види банківських рахунків і порядок їх відкриття.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Аваль — банківська гарантія платежу за векселем.

Акредитив — грошовий документ із дорученням однієї кредитної установи (банку) іншій здійснити за рахунок спеціально заброньованих для цього коштів оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги або виплатити пред'явникові акредитива певну суму коштів.

Акцепт — згода на оплату або гарантування оплати платіжних документів.

Безготівкові розрахунки — грошові розрахунки, які здійснюються за допомогою записів на рахунках клієнтів у банках.

Бенефіціар — особа, якій призначено платіж або на користь якої відкрито акредитив.

Вексель — цінний папір, що засвідчує безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) сплатити у певний термін зазначену суму грошей власникові векселя (векселеутримувачу).

Готівкові розрахунки — форма розрахунків, які здійснюються за допомогою готівки.

Грошові потоки — надходження та витрачання коштів у процесі здійснення господарської діяльності підприємства.

Індосамент — передавальний напис на векселі, чеку, іншому цінному папері, який засвідчує перехід прав за цим документом до іншої особи.

Платіжне доручення (доручення на оплату) — письмове розпорядження платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної в дорученні суми коштів та перерахування її на рахунок одержувача.

Платіжна вимога-доручення — комбінований розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої — вимоги постачальника до платника сплатити на підставі надісланих йому документів вартість відвантажених товарів, виконаних робіт, наданих послуг; нижньої — доручення платника обслуговуючому банку перерахувати з рахунка платника на рахунок постачальника визначену суму коштів.

Розрахунковий чек — чек, оплату якого здійснюють перерахуванням грошей з рахунка чекодавця на рахунок пред'явника.

Трасант — особа, яка видала переказний вексель.

Трасат — особа, яка зобов'язана сплатити за переказним векселем.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Аваль — це:

- 1) переказний вексель;
- 2) вексельне доручення;
- 3) передавальний напис на векселі;
- 4) додатковий лист до векселя.

2. Під безготівковими грошовими розрахунками розуміють:

- 1) безготівкові платежі одних підприємств іншим;
- 2) форму грошових розрахунків без залучення грошей;
- 3) бартерні операції;
- 4) грошовий обіг, що виникає у взаємовідносинах підприємств з фінансово-кредитною системою.

3. Який рахунок у банку першочергово відкриває підприємство як юридична особа і суб'єкт господарювання?

- 1) бюджетний;
- 2) депозитний;
- 3) поточний;
- 4) кредитний.

4. Перевагами непокритого акредитива порівняно з покритим для платника є:

- 1) можливість вільного маневрування коштами на поточному рахунку до моменту оплати документів за акредитивом;
- 2) економія витрат у разі достатності коштів на поточному рахунку для оплати документів за акредитивом;
- 3) відсутність потреби в депонуванні коштів;
- 4) всі попередні відповіді.

5. Розрахунки чеками являють собою:

- 1) використання розрахункового документа, що містить письмове доручення власника рахунку банку-емітенту сплатити певну суму грошей чекодержателю;
- 2) розрахунковий документ, який є письмовим дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на перерахування визначеної суми коштів з його рахунка;
- 3) документ, за яким один банк доручає іншому здійснити за рахунок спеціально заброньованих для цього коштів опла-

ту товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги або виплатити пред'явникові певну суму грошей;

- 4) письмове боргове зобов'язання, яке дає його власнику право вимагати від боржника зазначену в ньому суму платежу після закінчення встановленого строку.

6. Під векселем як формою розрахунків розуміють:

- 1) грошовий документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка банку сплатити певну суму грошей його пред'явникові;
- 2) письмове боргове зобов'язання, яке дає його власнику право вимагати від боржника зазначену в ньому суму платежу після закінчення встановленого строку;
- 3) розрахунковий документ, який є письмово оформленим дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на перерахування визначеної суми коштів зі свого рахунка;
- 4) документ, за яким один банк доручає іншому здійснити за рахунок спеціально заброньованих для цього коштів оплати товарно-транспортних документів за відвантажені товари чи надані послуги або виплатити пред'явникові певну суму грошей.

7. Розрахунки платіжними дорученнями являють собою:

- 1) форму безготівкових розрахунків з використанням акредитивів;
- 2) письмове розпорядження власника рахунка банку про перерахування відповідної суми грошей з його рахунка на рахунок одержувача коштів у тому чи іншому банку;
- 3) використання комбінованого розрахункового документа, який складається з двох частин: вимоги підприємства-постачальника і доручення покупця;
- 4) форму розрахунків, за якої банк-емітент за дорученням свого клієнта зобов'язаний виконати платіж стосовно третьої особи й надати повноваження іншому банку.

8. Акредитив як форма розрахунків — це:

- 1) договір, що містить зобов'язання банку-емітента за дорученням заявника акредитива виконати платіж на користь бенефіціара;

- 2) грошовий документ, що містить письмове розпорядження власника рахунка банкові сплатити певну суму грошей його пред'явникові;
- 3) письмове боргове зобов'язання, яке дає його власнику право вимагати від боржника зазначену в ньому суму платежу після закінчення встановленого строку;
- 4) здійснення платежів з використанням розрахункового документа, за яким один банк доручає іншому здійснити оплату товарно-транспортних документів за відвантажені товари і надані послуги за рахунок спеціально заброньованих для цього коштів або кредиту банку.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Особливості застосування векселів у грошових розрахунках на сучасному етапі економічного розвитку.
2. Принципи і порядок проведення безготівкових розрахунків у господарському обороті України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Закон* України “Про обіг векселів в Україні” від 5 квітня 2001 р. № 2374-III.
2. *Положення* “Про ведення касових операцій у національній валюті України”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 19 лютого 2001 р. № 72 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності: Дод. до журн. “Вісник Національного банку України”. — 2001. — № 4. — С. 35–60.
3. *Положення* “Про впровадження пластикових карток міжнародних платіжних систем у розрахунках за товари, надані послуги і при видачі готівки”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 24 лютого 1997 р. № 37.
4. *Положення* “Про операції банків з векселями”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 28 травня 1999 р. № 258.
5. *Інструкція* “Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 29 березня 2001 р. № 35 // Законо-

давчі та нормативні акти з банківської діяльності: Дод. до журн. “Вісник Національного банку України”. — 2001. — № 5. — С. 43–104.

6. *Інструкція* “Про організацію роботи з готівкового обігу установами банків України”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 19 лютого 2001 р. № 69 // Законодавчі та нормативні акти з банківської діяльності: Дод. до журн. “Вісник Національного банку України”. — 2001. — № 4. — С. 5–35.
7. *Інструкція* “Про порядок відкриття та використання рахунків в національній та іноземній валюті”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 18 грудня 1998 р. № 527; Зареєстровано в Міністерстві юстиції України 24 грудня 1998 р. за № 819/3259.

МАУП

ГРОШОВІ НАДХОДЖЕННЯ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Характеристика та склад грошових надходжень підприємства

Кошти, які надходять на поточні та інші рахунки підприємства у банках і в касу підприємства, становлять його *грошові надходження* або *вхідні грошові потоки*. Вхідні грошові потоки за джерелами формування поділяються на *внутрішні* та *зовнішні*. Якщо грошові потоки утворюються з будь-яких джерел на самому підприємстві, то їх зараховують до *внутрішніх*. *Зовнішні* грошові потоки мобілізуються ззовні: на фінансовому ринку, з надходжень бюджетів різних рівнів, благодійних внесків.

Грошові кошти на підприємство можуть надходити не лише від *операційної (основної)* діяльності, яка є основою виробничо-господарського процесу, а й від *інвестиційної* чи *фінансової* діяльності завдяки взаємодії підприємства з інститутами фінансово-кредитної системи та фінансового ринку.

Операційна діяльність — це основна діяльність підприємства, а також види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю. Складовою операційної діяльності є основна діяльність, яка включає операції, що передбачені статутом підприємства, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) і повинні забезпечувати основну частку його доходу. Прикладом грошових надходжень від основної діяльності є виручка від реалізації продукції, виконання робіт, надання послуг.

До інвестиційної діяльності належить придбання та реалізація необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є скла-

довою еквівалентів грошових коштів. Еквіваленти грошових коштів — це короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, що вільно конвертуються в певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо).

Фінансова діяльність впливає на структуру капіталу, тобто призводить до змін розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства. Характеристика зазначених видів діяльності підприємства і грошових надходжень від них закріплена законодавчо Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” і схематично зображена на рис. 5.

Господарську діяльність підприємства залежно від ступеня очікування та прогнозованості події також класифікують за двома видами: *звичайна діяльність* та *надзвичайна подія* або *операція*. Під *звичайною діяльністю* розуміють будь-яку основну діяльність підприємства, а також операції, що забезпечують основну діяльність або виникають внаслідок її проведення. Події *звичайної діяльності* прогножуються і передбачається, що вони повторюватимуться в наступних періодах. *Надзвичайна подія* або *операція* відрізняється від *звичайної діяльності* підприємства, не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді. До *надзвичайних подій* можна зарахувати стихійні лиха, пожежі, техногенні аварії, надходження благодійних внесків з боку підприємств чи фізичних осіб, експропріацію власності підприємства за кордоном тощо. Зрозуміло, що результатом якої-небудь *надзвичайної події* є виникнення на підприємстві доходів або витрат від цих операцій.

Вивчення цього питання потребує більш детального визначення складових *вхідних* і *вихідних* грошових потоків від *операційної, інвестиційної* чи *фінансової* діяльності (рис. 5). Зазначимо, що у промислового підприємства, яке проводить свою виробничо-господарську діяльність відповідно до статуту, має достатні показники фінансової незалежності й платоспроможності, найбільшу частку в грошових надходженнях становитимуть надходження від *операційної діяльності*, а в операційній діяльності — доходи (виручка) від реалізації продукції, тобто надходження від *основної діяльності* підприємства.

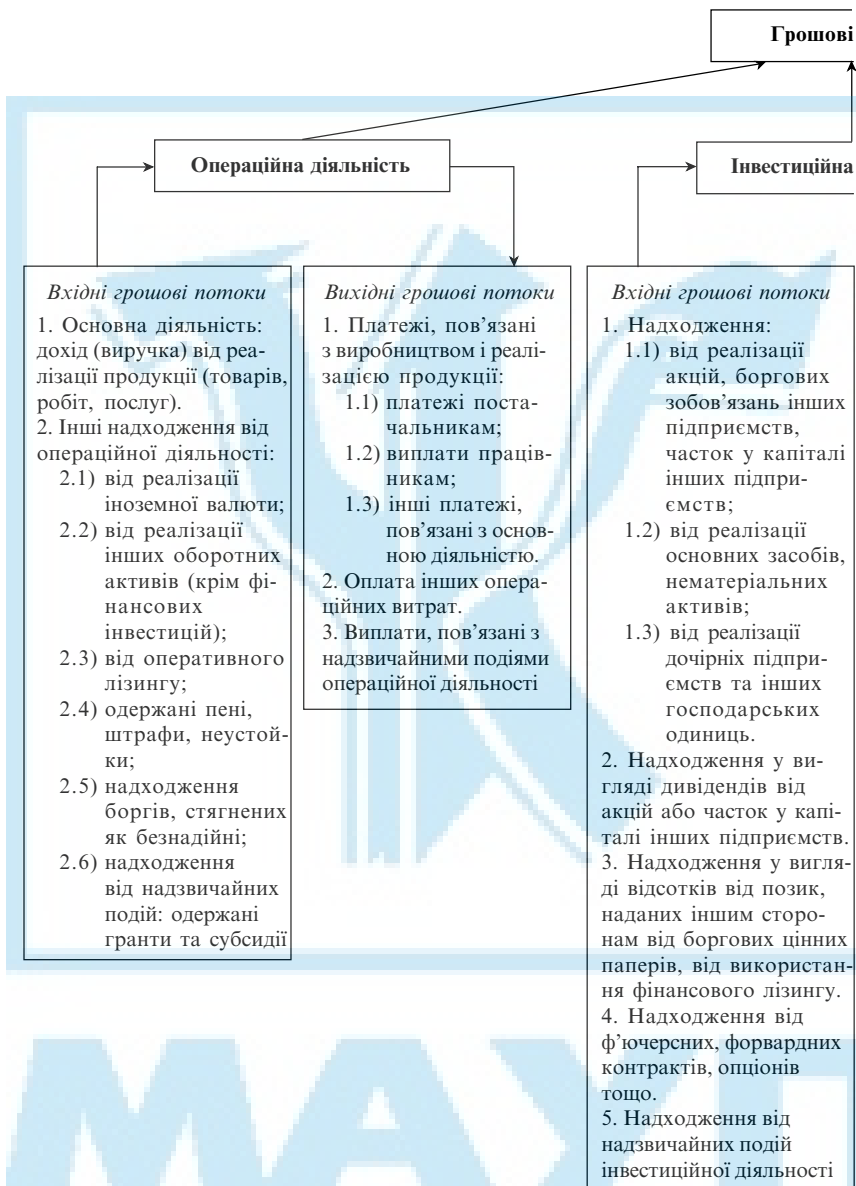

Рис. 5. Схема грошових надходжень підприємства

надходження

діяльність

Фінансова діяльність

Вихідні грошові потоки

1. Виплати на придбання:
  - 1.1) акцій, боргових зобов'язань інших підприємств, часток участі у спільних підприємствах;
  - 1.2) основних засобів, нематеріальних активів та інших необоротних активів;
  - 1.3) дочірніх підприємств та інших господарських одиниць.
2. Позики, надані іншим сторонам.
3. Виплати за ф'ючерсами, форвардними контрактами, опціонами, які стосуються інвестиційної діяльності.
4. Виплати, пов'язані з надзвичайними подіями інвестиційної діяльності

Вхідні грошові потоки

1. Надходження:
  - 1.1) від розміщення акцій та інших операцій, що призводять до збільшення власного капіталу;
  - 1.2) у результаті утворення боргових зобов'язань (позик, векселів, облігацій, інших видів коротко- і довгострокових зобов'язань, не пов'язаних з операційною діяльністю).
2. Надходження від надзвичайних подій фінансової діяльності

Вихідні грошові потоки

1. Погашення отриманих позик.
2. Сума сплачених дивідендів.
3. Видатки, пов'язані з викупом раніше випущених акцій підприємства.
4. Виплати орендодавцеві заборгованості за фінансовим лізингом, іншими платежами, пов'язаними з фінансовою діяльністю.
5. Виплати, пов'язані з надзвичайними подіями фінансової діяльності

відповідно до П(С)БО 4 в Україні

Фактори, які впливають на обсяг виручки від реалізації, — основне джерело грошових надходжень підприємства

Процес виробництва на підприємстві завершується реалізацією продукції споживачеві у формі ($T' - G'$), яка являє собою завершальну стадію кругообігу коштів підприємства ($G - T \dots P \dots T' - G'$) і є його найважливішим показником. На основі руху товарів і грошей у покупців виникають перед постачальниками фінансові зобов'язання, які можуть бути реалізовані як через негайну оплату, так і через оплату з відстроченням платежу, з використанням комерційного кредиту. Факт реалізації для підприємства-виробника свідчить, що продукція за своїми споживчими властивостями, якістю, асортиментом відповідає суспільному попиту та задовольняє потреби покупців.

Відповідно до П(С)БО реалізація продукції належить до *основної діяльності* підприємства, тоді як *основна діяльність* є частиною операційної діяльності. Зазначимо, що визначення доходу (виручки) від реалізації продукції за податковим і бухгалтерським обліком має розбіжності. Тому, враховуючи особливості податкового і бухгалтерського обліку, можна зробити висновок, що *виручка від реалізації* — це *вартісний вираз реалізованих за відповідний період товарів, продукції, виконаних робіт і наданих послуг*. На розмір виручки від реалізації продукції впливають безліч факторів, але безпосередній зв'язок з обсягом реалізації мають фактори, які діють:

- з боку товарів (кількість, рівень собівартості, якість, асортимент реалізованої продукції);
- з боку ринку (рівень реалізаційних цін, стан розрахункової дисципліни).

Обсяг реалізації за звітний період залежатиме від обсягу товарного випуску продукції упродовж цього періоду і залишків нералізованої продукції відповідно на початок і кінець періоду. На обсяг виручки від реалізації продукції суттєво впливають ціни, за якими вона реалізується. З цієї причини необхідно розглянути систему цін, які діють в економіці.

Залежно від видів економічної діяльності ціни поділяються на *оптові* (на промислову продукцію, а також на товари при оптових закупках і продажу), *закупівельні* (на продукцію сільського господар-

ства), *кошторисні* (на продукцію будівництва), *роздрібні* (на товари, що реалізуються населенню в роздріб), *тарифи* (на побутові, транспортні та комунальні послуги).

У народному господарстві України можуть використовуватися такі ціни й тарифи: *вільні ціни і тарифи, державні фіксовані ціни і тарифи, регульовані ціни і тарифи, індикативні ціни.*

Але здебільшого товаровиробники, посередники та торгові організації мають право користуватися *вільними цінами*. Вільні ціни й тарифи встановлюються на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, за якими здійснюється державне регулювання цін і тарифів. Це ціни, що формуються залежно від попиту та пропозиції без обмеження розміру прибутку. У складі роздрібною ціни одиниці продукції мають бути враховані не лише її собівартість (С/В) і прибуток (П), а й непрямі податки — акцизний збір (АЗ) і податок на додану вартість (ПДВ), оптові й торгові націнки (рис. 6).

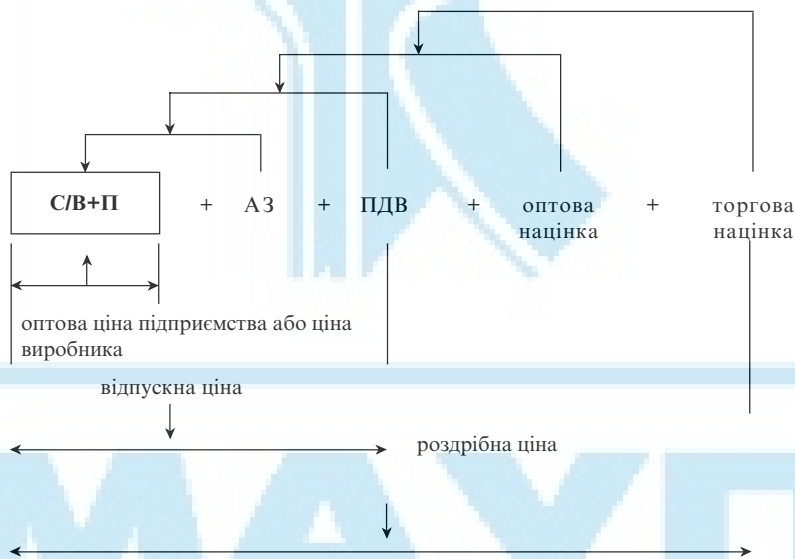

Рис.6. Схема формування роздрібною ціни продукції

В основу ціни одиниці продукції покладено витрати на виробництво й реалізацію одиниці продукції (собівартість) і прибуток одиниці продукції або заплановану рентабельність. Ціну, яка містить зазначені компоненти, називають *оптовою ціною підприємства* або *ціною виробника*. Якщо підприємство випускає підакцизну продукцію, до оптової ціни підприємства необхідно додати суму *акцизного збору*. Згідно з чинним законодавством акцизний збір може бути встановлений на різні види продукції у твердих сумах з одиниці реалізованого товару, у відсотках до максимальної роздрібною ціни товару, встановленою виробником, або може об'єднувати тверді суми й відсоткові ставки. На наступному етапі ціноутворення до ціни, до складу якої входить собівартість, прибуток і акцизний збір (для підакцизних товарів), додається сума *податку на додану вартість*. Сума ПДВ визначається збільшенням ціни, до складу якої входять собівартість, прибуток і акцизний збір, на 20 % (основна ставка). Одержана в такий спосіб ціна називається *відпускною ціною (ціною реалізації)*, за якою підприємство має право реалізувати продукцію оптовим посередникам чи безпосередньо в торгову мережу. У разі реалізації продукції підприємства оптовим посередникам до відпускної ціни додається *оптова націнка*, на основі якої утворюється дохід оптових підприємств. Якщо останні реалізують продукцію на підприємства торгівлі, то до ціни з оптовою націнкою додається *торгова націнка*, з якої формується дохід торгової організації. Ціна, яка містить усі перелічені компоненти, називається *роздрібною ціною*.

На обсяг виручки від реалізації суттєво впливає також стан розрахункової дисципліни на підприємстві. Оскільки характерною ознакою сьогодення в Україні є зростання залишків дебіторської заборгованості, то для підприємства важливим є визначення залежності грошових надходжень від обсягу реалізації продукції й зміни дебіторської заборгованості у плановому періоді. Цей показник визначається за формулою

$$C_{г.н} = B + ДЗ_{п.п} - ДЗ_{к.п},$$

де $C_{г.н}$ — сума грошових надходжень підприємства; B — сума виручки від реалізації продукції; $ДЗ_{п.п}$ — дебіторська заборгованість на початок планового періоду; $ДЗ_{к.п}$ — дебіторська заборгованість на кінець планового періоду.

Прогнозована величина дебіторської заборгованості станом на кінець періоду, що аналізується, визначається за формулою

$$D_o = D_{c.3} \cdot T : B,$$

де D_o — термін оборотності дебіторської заборгованості (термін погашення); $D_{c.3}$ — середні залишки дебіторської заборгованості; T — тривалість періоду, що аналізується (30, 90 або 360 днів); B — виручка від реалізації продукції в плановому періоді.

Використовуючи наведену формулу, можна визначити середні залишки дебіторської заборгованості у плановому періоді:

$$D_{c.3} = D_o \cdot B : T.$$

Планування виручки від реалізації продукції (основної діяльності)

Оскільки виручка від реалізації є основним джерелом доходів і фінансових ресурсів підприємства, надзвичайно важливу роль відіграє процес її планування. На практиці використовують кілька методів планування виручки.

1. *Метод прямого рахунку* лежить в основі планування й використовується за умови невеликого асортименту продукції. Суть його полягає в тому, що спочатку визначається виручка від реалізації за кожною позицією номенклатури виробів, а потім отримані таким способом суми виручок з кожного виду продукції додаються. Формула для розрахунку така:

$$B = P \cdot \Pi,$$

де B — виручка від реалізації одиниці виробу в плановому періоді; P — кількість одиниць реалізованої продукції даного виду в плановому періоді; Π — планова ціна реалізації одиниці продукції (без АЗ і ПДВ).

Планові реалізаційні ціни визначають на основі цін, що діяли в базовому періоді, з урахуванням прогнозних змін ціни у плановому періоді.

2. *Укрупнений метод*. Плановий розмір виручки можна також визначити, використовуючи дані планового товарного випуску продукції й залишки нереалізованої готової продукції (на складі та відвантаженої) на початок і кінець планового періоду. Формула для розрахунку така:

$$B = Z_1 + TP - Z_2,$$

де Z_1 і Z_2 — залишки готової продукції усіх видів відповідно на початок і кінець планового періоду; TP — товарний випуск продукції у плановому періоді.

Зауважимо, що залишки готової продукції в балансі та інших бухгалтерських документах показуються в цінах виробничої собівартості, тоді як продукція товарного випуску — в оптових цінах підприємства. З огляду на це застосовують коефіцієнт перерахунку цін за виробничою собівартістю в оптові ціни.

3. *Комбінований метод.* Використовується за умови великого асортименту продукції. Суть методу полягає в тому, що обсяг виручки від реалізації основних видів продукції розраховується методом прямого рахунку, а обсяг виручки від реалізації іншої продукції — укрупненим методом.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Дайте визначення грошових надходжень підприємства.
2. Приклади вхідних і вихідних грошових потоків.
3. Приклади внутрішніх і зовнішніх грошових потоків.
4. Дайте визначення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності підприємства.
5. Суть звичайної діяльності підприємства і надзвичайної події чи операції.
6. Приклади вхідних і вихідних грошових потоків від операційної діяльності.
7. Приклади вхідних і вихідних грошових потоків від інвестиційної діяльності.
8. Приклади вхідних і вихідних грошових потоків від фінансової діяльності.
9. Що таке еквіваленти коштів?
10. Які існують розбіжності при визначенні доходу (виручки) від реалізації згідно з податковим і бухгалтерським обліком?
11. Дайте визначення виручки від реалізації продукції.
12. Які фактори впливають на обсяг виручки від реалізації продукції?
13. Класифікація цін залежно від видів економічної діяльності.
14. Дайте визначення фіксованих, регульованих, вільних, індикативних цін.

15. Складові оптової ціни підприємства або ціни виробника.
16. Структура відпускної ціни.
17. Наведіть схему формування роздрібно́ї ціни.
18. Як впливає стан розрахункової дисципліни на обсяг виручки від реалізації?
19. Як визначити залежність грошових надходжень підприємства від обсягу реалізації продукції й зміни суми дебіторської заборгованості? Які для цього використовують показники?
20. Методи планування виручки від реалізації.
21. Суть методу прямого рахунку планування виручки від реалізації.
22. Суть укрупненого методу планування виручки від реалізації.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Формування валового й чистого доходу.
2. Доходи підприємства від операційної діяльності.
3. Доходи підприємства від фінансових операцій та іншої звичайної діяльності.
4. Оперативний контроль за надходженням виручки від реалізації.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Характеристика та склад грошових надходжень підприємства.
2. Виручка від реалізації — основне джерело грошових надходжень підприємства.
3. Методи планування виручки від реалізації продукції (основної діяльності).

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Вільні ціни — встановлюються на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, за якими здійснюється державне регулювання цін і тарифів, вони формуються залежно від попиту та пропозиції без обмеження розміру прибутку.

Виручка від реалізації — вартісний вираз реалізованих за відповідний період товарів, продукції, виконаних робіт і наданих послуг.

Дебіторська заборгованість — сума заборгованості юридичних і фізичних осіб підприємству на певну дату.

Довгострокові фінансові інвестиції — інвестиції, термін погашення яких перевищує один рік, а також інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Еквіваленти грошових коштів — короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються в певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо).

Звичайна діяльність — будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що забезпечують основну діяльність або виникають внаслідок її проведення. Події звичайної діяльності прогнозуються і передбачається, що вони повторюватимуться в наступних періодах.

Інвестиційна діяльність — придбання та реалізація необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів.

Індикативні ціни — ціни, які встановлюються державою, вони мають максимальний і мінімальний рівень.

Курсова різниця — різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти за різних валютних курсів.

Лізинг — форма довгострокової оренди, яка передбачає надання основних фондів або землі в користування іншим юридичним чи фізичним особам за орендну плату та на визначений термін.

Надзвичайна подія або операція відрізняється від звичайної діяльності підприємства, не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді.

Оперативний лізинг — оренда, що не є фінансовою, передбачає можливість кількарізового здавання устаткування в оренду, причому право власності не переходить до орендаря.

Операційна діяльність — основна діяльність підприємства, а також види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю.

Поточні фінансові інвестиції — інвестиції з терміном погашення до одного року, які можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент.

Регульовані ціни — ціни, зростання яких обмежується введенням граничного рівня рентабельності у відсотках до собівартості або граничного рівня торгових націнок у відсотках до оптово-відпускної ціни.

Фіксовані ціни — встановлюються спеціальними постановами уряду або рішеннями регіональних органів самоврядування на окремі види продукції, послуг, що мають особливе соціальне значення.

Фінансова діяльність — діяльність підприємства, яка впливає на структуру капіталу, тобто зумовлює зміну розміру й складу власного та позикового капіталу підприємства.

Фінансові інвестиції — активи, які утримуються підприємством з метою збільшення прибутку (відсотків, дивідендів тощо), зростання вартості капіталу або інших вигод для інвестора.

Фінансовий лізинг — довгострокова оренда, яка передбачає передачу орендарю всіх ризиків і вигод, пов'язаних з правом користування та володіння активом. Оренда вважається фінансовою за наявності хоча б однієї з наведених нижче ознак:

- орендар набуває право власності на орендований актив після закінчення строку оренди;
- орендар має змогу та намір придбати об'єкт оренди за ціною, нижчою за його справедливую вартість на дату придбання;
- строк оренди становить більшу частину строку експлуатації об'єкта оренди;
- теперішня вартість мінімальних орендних платежів з початку строку оренди дорівнює або справедливій вартості об'єкта оренди або перевищує її.

Ціна — грошова форма вартості товару, яка залежить від суми суспільно необхідних витрат праці на його виробництво, а також попиту й пропозиції на нього.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Фінансова діяльність підприємства — це:

- 1) придбання та реалізація необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів;
- 2) операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді;
- 3) основна діяльність підприємства, а також види діяльності, які не є інвестиційною чи фінансовою діяльністю;
- 4) правильної відповіді немає.

2. Звичайна діяльність підприємства — це:

- 1) операція, яка відрізняється від звичайної діяльності підприємства, не очікується, що вона повторюватиметься періодично або в кожному наступному звітному періоді;
- 2) будь-яка основна діяльність підприємства, а також операції, що забезпечують основну діяльність або виникають внаслідок її проведення. Події такої діяльності прогнозуються і передбачається, що вони повторюватимуться в наступних періодах;
- 3) правильної відповіді немає;
- 4) діяльність підприємства, пов'язана з форс-мажорними обставинами.

3. Основна діяльність підприємства — це:

- 1) діяльність підприємства, яка впливає на структуру капіталу, тобто зумовлює зміну розміру і складу власного та позикового капіталу підприємства;
- 2) правильної відповіді немає;
- 3) діяльність, яка включає операції, що передбачені статутом підприємства, пов'язані з виробництвом або реалізацією продукції (товарів, робіт, послуг) і мають забезпечувати основну частку його доходу;
- 4) придбання та реалізація необоротних активів, а також фінансових інвестицій, які не є складовою еквівалентів грошових коштів.

4. Еквіваленти грошових коштів — це:

- 1) короткострокові високоліквідні фінансові інвестиції, які вільно конвертуються в певні суми грошових коштів і характеризуються незначним ризиком зміни вартості (казначейські векселі, депозитні сертифікати тощо);
- 2) інвестиції з терміном погашення до одного року, вони можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент;
- 3) інвестиції, термін погашення яких перевищує один рік, а також інвестиції, які не можуть бути вільно реалізовані в будь-який момент;
- 4) правильної відповіді немає.

5. Фіксовані ціни — це:

- 1) ціни, які встановлюються на всі види продукції, товарів і послуг, за винятком тих, за якими здійснюється державне регулювання цін і тарифів, вони формуються залежно від попиту та пропозиції без обмеження розміру прибутку;
- 2) ціни, зростання яких обмежується введенням граничного рівня рентабельності у відсотках до собівартості або граничного рівня торгових націнок у відсотках до оптово-відпускної ціни;
- 3) ціни, які встановлюються спеціальними постановами уряду або рішеннями регіональних органів самоврядування на окремі види продукції, послуг, які мають особливе соціальне значення;
- 4) правильної відповіді немає.

6. Надходження від розміщення акцій та інших операцій, що зумовлюють збільшення власного капіталу, — це:

- 1) операційна діяльність;
- 2) інвестиційна діяльність;
- 3) правильної відповіді немає;
- 4) фінансова діяльність.

7. Надходження від реалізації іноземної валюти — це:

- 1) правильної відповіді немає;
- 2) операційна діяльність;
- 3) фінансова діяльність;
- 4) інвестиційна діяльність.

8. Надходження від реалізації акцій, боргових зобов'язань інших підприємств, часток у капіталі інших підприємств — це:

- 1) фінансова діяльність;
- 2) правильної відповіді немає;
- 3) операційна діяльність;
- 4) інвестиційна діяльність.

9. Відпускна ціна підакцизної продукції включає:

- 1) $C/V + П + АЗ + ПДВ + \text{оптова націнка} + \text{торгова націнка}$;
- 2) $C/V + П$;
- 3) правильної відповіді немає;
- 4) $C/V + П + АЗ + ПДВ$.

10. Роздрібна ціна включає:

- 1) $C/V + П + АЗ + ПДВ + \text{оптова націнка} + \text{торгова націнка}$;
- 2) $C/V + П$;
- 3) $C/V + П + АЗ + ПДВ$;
- 4) правильної відповіді немає.

ЗАДАЧІ

Задача 1. Визначити доходи підприємства від фінансово-інвестиційної діяльності на підставі таких даних:

- 1) фабрика планує придбати акції в червні місяці на суму 8000 тис. грн. За цими акціями очікується виплата дивідендів у розмірі 40 % річних;
- 2) фабрика у вересні місяці планує вкласти в депозити тимчасово вільні кошти в розмірі 600 тис. грн на 3 місяці під 21 % річних;
- 3) надходження від задачі у фінансову оренду майна становить 500 тис. грн.

Задача 2. Визначити планову виручку від реалізації продукції за наведеними нижче даними.

1. Товарна продукція у плановому році:

Виріб	Кількість, шт.	Оптова ціна за одиницю, грн.
А	22000	285
Б	8000	11075
В	16000	780

2. Залишки продукції за виробничою собівартістю на початок планового року — 48000 тис. грн.
3. Коефіцієнт перерахунку обсягу продукції за виробничою собівартістю в обсяг за оптовими цінами — 1,4.
4. Залишок продукції на кінець планового року становить 7,7 % планового річного обсягу товарної продукції.

Задача 3. Визначити обсяг реалізації продукції підприємства в плановому році, використовуючи такі дані:

- 1) залишки продукції за виробничою собівартістю на початок планового року — 5121 тис. грн;
- 2) коефіцієнт перерахунку обсягу продукції за виробничою собівартістю в обсяг за оптовими цінами — 1,4;
- 3) випуск товарної продукції в плановому році в оптових цінах — 97020 тис. грн;
- 4) залишок продукції на кінець планового року становить 5,3 % випуску товарної продукції.

Задача 4. Підприємство випускає підакцизну продукцію і реалізує її через торгову мережу. Визначити відпускну ціну і роздрібну вартість партії підакцизного товару за такими даними:

- 1) кількість одиниць в партії товару — 100000 л;
- 2) повна собівартість одиниці товару — 6,3 грн;
- 3) норма рентабельності — 20 %;
- 4) ставка акцизного збору у твердих сумах з одиниці реалізованого товару — 1 грн за 1 л;
- 5) торгова націнка магазину — 30 %.

Задача 5. Автомобільний завод реалізував автомобілі:

- 1) 80 автомобілів марки “А” з робочим об’ємом циліндрів двигуна 1500 куб. см за ціною 25 тис. грн за одиницю (ставка акцизного збору у твердих сумах з одиниці товару — 0,2 євро за 1 куб. см);
- 2) 70 автомобілів марки “Б” з робочим об’ємом циліндрів двигуна 3000 куб. см за ціною 29 тис. грн за одиницю (ставка акцизного збору у твердих сумах з одиниці товару — 0,6 євро за 1 куб. см);
- 3) курс гривні до євро станом на перший день звітнього кварталу — 6,71 грн.

Визначити суму ПДВ і акцизного збору, яку заводу необхідно перерахувати до бюджету.

Задача 6. Визначити грошові надходження трикотажної фабрики від звичайної діяльності за наведеними нижче даними:

1. Обсяг реалізації жіночих костюмів:

Модель	Залишок на початок року, шт.	Очікуваний випуск товарної продукції, шт.	Залишок на кінець року, шт.
А	80	2000	40
Б	60	1500	30
В	100	1000	50
Г	50	1100	20
Д	120	800	50

2. Оптові ціни підприємства:

Модель	Повна собівартість одиниці продукції, грн.	Прибуток підприємства, % до повної собівартості
А	250	40
Б	300	35
В	350	66
Г	320	30
Д	400	45

3. У плановому році фабрика планує реалізувати: а) зайві товарно-матеріальні цінності на суму 1200 тис. грн; б) списані основні фонди на суму 2200 тис. грн; в) витрати на демонтаж і реалізацію вибухих ОФ становитимуть 18 тис. грн.

Задача 7. Визначити, як вплине зміна дебіторської заборгованості на суму грошових надходжень від реалізації продукції у плановому році, якщо відомо:

- 1) плановий розмір виручки від реалізації за рік 256370 тис. грн;
- 2) суму дебіторської заборгованості на початок планового року 23073,5 тис. грн;
- 3) середні залишки дебіторської заборгованості у звітному році 21950 тис. грн.

Задача 8. Визначити планову виручку від реалізації, якщо залишки нереалізованої продукції на початок планового року за повною собівартістю становлять 610 тис. грн, за оптовими цінами — 750 тис. грн, товарна продукція за повною собівартістю в плановому році — 6300 тис. грн, за оптовими цінами — 7700 тис. грн. За-

лишки готової продукції на кінець планового року становлять 11 % обсягу планового випуску товарної продукції.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Форми реалізації фінансових інвестицій.
2. Інвестиційна стратегія підприємства.
3. Доходи підприємства від операційної діяльності.
4. Доходи підприємства від фінансових операцій та від іншої звичайної діяльності.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-ХІУ // Бухгалтерія. — 2001. — № 5(420). — 29 січ. — С. 13–17.
2. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 34–47.
3. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 59–63.
4. Фінанси підприємств: Навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. Г. Г. Кірейцева. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 76–83.
5. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. — 4-те вид., переробл. і допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — С. 60–90.
6. Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — С. 75–87.

МАУП

ФОРМУВАННЯ І РОЗПОДІЛ ПРИБУТКУ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Формування прибутку підприємства

Прибуток як економічна категорія є фінансовим результатом проведення операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності на підприємстві і *являє собою суму перевищення доходів над витратами*. Прибуток утворюється в результаті створення додаткової вартості після реалізації продукції, товарів, проведення робіт і надання послуг підприємством.

Починаючи з 2000 року застосовуються нові стандарти ведення бухгалтерського обліку, уніфікованого з міжнародними стандартами, відповідно до яких змінилася й сама методика визначення показників прибутку. У зв'язку з цим наведемо класифікацію показників прибутку, відображених у формі № 2 “Звіт про фінансові результати” (дод. 2):

Залежно від факту проведення оподаткування:

- прибуток до оподаткування: валовий прибуток, прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, прибуток від надзвичайної діяльності тощо;
- прибуток після оподаткування: прибуток від звичайної діяльності після оподаткування, чистий прибуток.

Залежно від класифікації суті події: прибуток від звичайної діяльності й прибуток від надзвичайних подій чи операцій.

Залежно від виду діяльності:

- прибуток від операційної діяльності: прибуток від основної діяльності та прибуток від іншої операційної діяльності;
- прибуток від іншої звичайної діяльності;
- прибуток від участі в капіталі;
- прибуток від інших фінансових доходів.

Оскільки прибуток визначається як *різниця між доходами і витратами* підприємства, необхідно детальніше розглянути сутність цих понять. *Дохід* — це збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які зумовлюють зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників). Схему формування грошових доходів підприємства з характеристиками сутності кожного виду доходів визначено на основі форми № 2 “Звіт про фінансові результати” (дод. 2) і показано на рис. 7. Зауважимо, що доходи від операційної діяльності відображено у формі № 2 у рядках 035 і 060, а доходи від проведеної фінансово-інвестиційної діяльності — в “Інших доходах” (р. 130), “Доходах від участі в капіталі” (р. 110) та “Інших фінансових доходах” (р. 120).

Витрати — це зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками). Згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку розрізняють такі види витрат: *адміністративні витрати, витрати на збут, інші операційні витрати, фінансові витрати, витрати від участі в капіталі, інші витрати*.

Схему формування прибутку від усіх видів діяльності та алгоритм його визначення показано на рис. 8. (див. також дод. 2).

Отже, *загальний прибуток (збиток) підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування* визначають як алгебраїчну суму прибутку (збитку) від звичайної діяльності та прибутку (збитку) від надзвичайних подій. У структурі прибутку підприємства від усіх видів діяльності найбільшу частку має прибуток від основної діяльності, тобто прибуток від реалізації продукції.

Прибуток від реалізації продукції, його формування та методи розрахунку

На величину прибутку від реалізації як найвагомішу складову загального прибутку підприємства впливають *зовнішні й внутрішні фактори*. До *зовнішніх* зараховують проведене державне регулювання у сфері бюджетно-податкової (регулювання цін, тарифів, відсотків, податкових ставок, пільг, штрафних санкцій тощо), кредитно-грошової (регулювання кредитних і депозитних

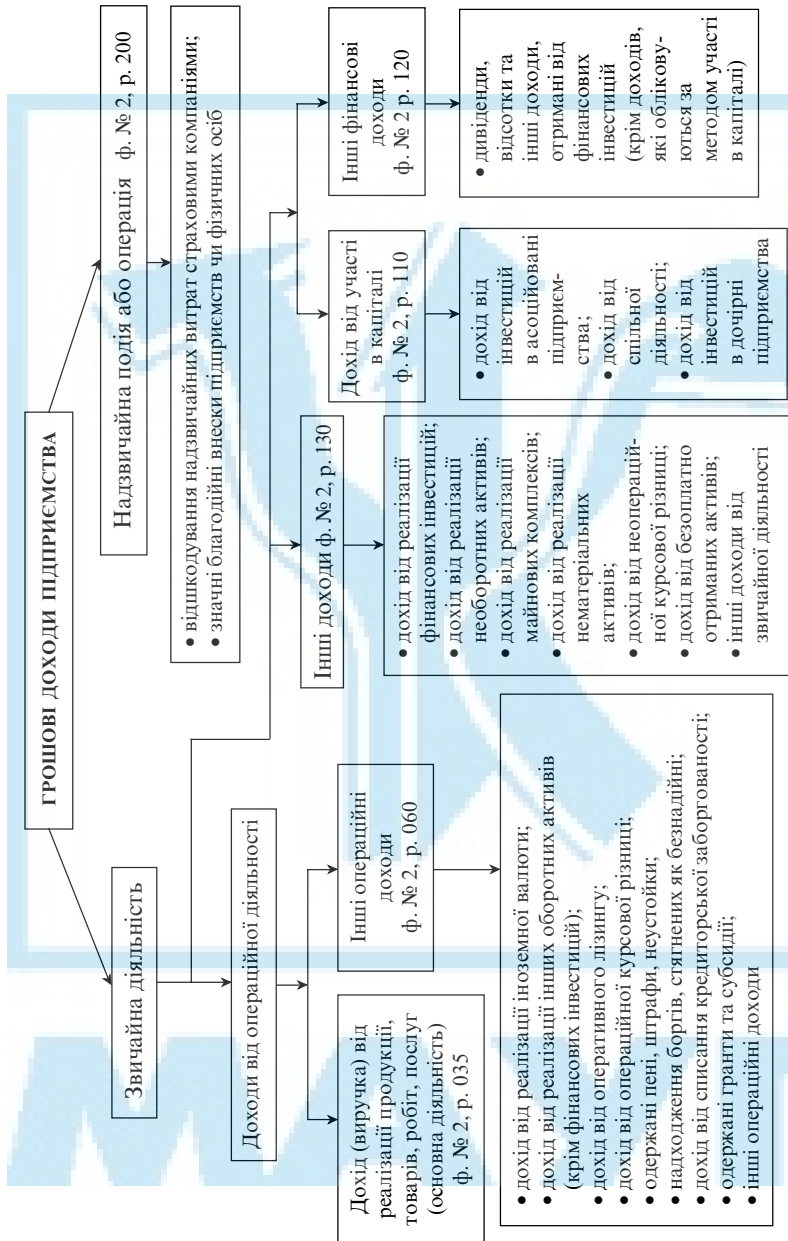
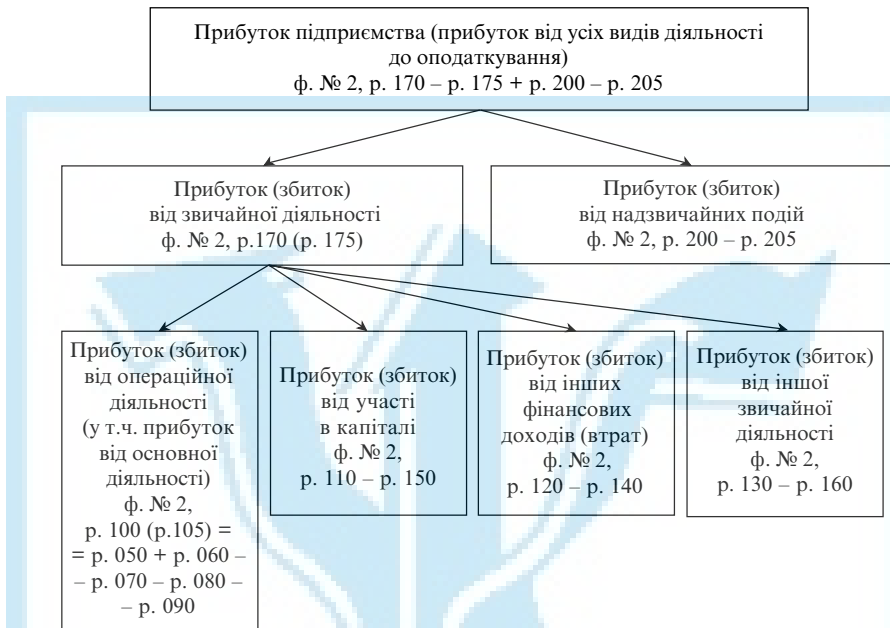

Рис. 7. Схеми грошових надходжень підприємства відповідно до П(С)БО 3 в Україні

Рис. 8. Схема формування прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування відповідно до П(С)БО 3 в Україні

ставок, обсягів кредитування, надання пільгових кредитів) та інноваційної політики (упровадження інноваційних програм). *Внутрішні фактори* поділяються на *виробничі* (характеризують наявність і використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів) і *позавиробничі* (ефективність функціонування служби постачання, служби збуту продукції, природоохоронна діяльність підприємства, соціально-побутові умови праці тощо). Водночас виробничі фактори можуть впливати на процес утворення прибутку від реалізації через *кількісні показники* (чисельність персоналу, фонд робочого часу, вартість задіяних у виробництві основних і оборотних засобів, змінність роботи тощо) і *якісні* (використання прогресивної техніки і нових технологій у виробництві, підвищення продуктивності праці, зниження собівартості продукції, прискорення оборотності оборотних коштів, підвищення ефективності використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів тощо).

Формування прибутку від реалізації продукції відбувається за схемою:

Прибуток від реалізації продукції = Виручка від реалізації продукції (за мінусом ПДВ, АЗ та інших вирахувань з доходу) – повна собівартість реалізованої продукції

На обсяг *виручки від реалізації продукції* безпосередньо впливають зміни обсягу товарного випуску продукції, зміни залишків не-реалізованої продукції та зміна частки прибутку в оптовій ціні. *Повна собівартість реалізованої продукції* — це грошовий вираз витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції. *Собівартість реалізованої продукції* складається з *виробничої собівартості продукції*, яку було реалізовано протягом звітного періоду (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати), а також з *нерозподілених постійних загальновиробничих витрат і наднормативних виробничих витрат*. Для розрахунку *повної собівартості* реалізованої продукції до *собівартості реалізованої продукції* необхідно додати *адміністративні витрати і витрати на збут*, які належать до виробництва і реалізації основної продукції підприємства.

Оскільки прибуток від реалізації продукції повинен становити найбільшу частку в сумі загального прибутку підприємства (прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування), надзвичайно важливим є питання процесу його планування. На підприємствах виробничої сфери застосовують такі методи розрахунку (планування) прибутку від реалізації продукції: метод прямого рахунку, планування прибутку на основі використання показника витрат на одну гривню продукції, економічний (аналітичний) метод.

1. *Метод прямого рахунку*. Суть методу полягає в тому, що спочатку розраховується планова сума прибутку одиниці окремого виду продукції, яка потім множиться на кількість продукції в натуральному виразі, що планується до реалізації. Загальна сума прибутку від реалізації визначається додаванням одержаних сум прибутків за видами продукції. Цей метод характеризується високою точністю розрахунків, але його доцільно застосовувати за умови невеликого асортименту продукції, що випускається. Розрахунки здійснюються за формулою

$$\Pi_p = K \cdot (\Pi - C/B),$$

де Π_p — планова сума прибутку від реалізації окремого виду продукції; K — планова кількість продукції в натуральному виразі; Π — планова оптова ціна (ціна виробника) одиниці продукції; C/B — планова повна собівартість одиниці продукції.

2. *Укрупнений метод прямого рахунку* використовують, якщо легко визначити обсяг продукції, яку планують реалізувати в оптових цінах і за повною собівартістю, а також прибуток в залишках нереалізованої продукції на початок і кінець планового періоду. Формула для розрахунку така:

$$\Pi_p = \Pi_{3_1} + \Pi_{т.п} - \Pi_{3_2},$$

де Π_p — прибуток від реалізації продукції у плановому періоді; Π_{3_1} , Π_{3_2} — прибуток у залишках нереалізованої продукції відповідно на початок і кінець планового періоду; $\Pi_{т.п}$ — прибуток товарного випуску у плановому періоді.

Зазначимо, що прибуток у залишках нереалізованої продукції визначається як різниця між сумою залишків продукції в оптових цінах і за повною собівартістю, а прибуток товарного випуску — як різниця між вартістю товарного випуску в оптових цінах і за повною собівартістю. На практиці часто виникають труднощі із визначенням асортименту та переліку залишків продукції у плановому періоді. З цієї причини прибуток у залишках нереалізованої продукції визначають на основі використання показника рентабельності. Для цього прибуток в залишках нереалізованої продукції на початок планового періоду розраховують множенням повної собівартості залишків на середню рентабельність базового (звітного, попереднього) періоду (або рентабельність четвертого кварталу звітного періоду). А для розрахунку прибутку в залишках нереалізованої продукції на кінець планового періоду повну собівартість залишків множать на середню рентабельність планового періоду (або рентабельність четвертого кварталу планового періоду).

3. *Планування прибутку на основі показника витрат на гривню продукції*. Це також укрупнений метод розрахунку, за допомогою якого можна визначити плановий обсяг прибутку від реалізації всієї продукції. При цьому використовують показник витрат на гривню продукції:

$$З_{\text{грн прод}} = \text{повна } C/B : \text{ТП},$$

де $Z_{\text{грн прод}}$ — затрати в одній гривні продукції; повна C/V — повна собівартість випущеної продукції; TP — вартість товарного випуску.

Показник затрат на одну гривню продукції є універсальним: він дає змогу не лише порівняти рівень собівартості випуску різних видів продукції, а й спланувати прибуток від реалізації цієї продукції. Наприклад, якщо в одній гривні продукції міститься 82 коп. затрат, то на прибуток припадає 18 коп. Тоді плановий прибуток всього випуску

$$P_p = (P' \cdot TP) : 100,$$

де P_p — прибуток від реалізації продукції у плановому періоді; P' — планова сума прибутку в одній гривні продукції; TP — товарний випуск продукції у плановому періоді; 100 — коефіцієнт перерахунку копійок у гривні.

4. *Економічний (аналітичний) метод* дає змогу не тільки розрахувати плановий розмір прибутку від реалізації, а й виявити, як на нього впливають такі фактори: зміна обсягу випуску (реалізації) продукції, зрушення у структурі й асортименті випущеної продукції, зміна рівня оптових цін, зміна рівня собівартості продукції. Планування відбувається окремо за *порівнянню* (випускалась у попередніх періодах) і *непорівнянню* (випускається вперше на підприємстві) продукцією. Розглянемо послідовність розрахунку планової суми прибутку від реалізації за порівнянню продукцією на прикладі машинобудівного підприємства.

1-й етап. Визначається *очікуваний базовий прибуток* від реалізації продукції за звітний період.

2-й етап. Обчислюється *очікувана базова рентабельність продукції*.

3-й етап. Визначається *плановий прибуток від реалізації продукції* як сума прибутків від впливу всіх факторів, а саме:

- 1) *зміни обсягу виробництва у плановому році;*
- 2) *зміни рівня собівартості продукції у плановому році;*
- 3) *зміни структури та асортименту продукції у плановому році;*
- 4) *зміни ціни на готову продукцію у плановому році.*
- 5) *зміни прибутку в нереалізованих залишках готової продукції.*

Плановий прибуток від реалізації *непорівнянної* продукції визначається методом прямого рахунку, а якщо вихідних даних бра-

кує, прибуток обчислюється з використанням показника середньої рентабельності продукції по підприємству.

Сутність і методи обчислення рентабельності

Сума прибутку, підприємства, є досить важливим показником, який характеризує фінансовий результат його виробничо-господарської діяльності за відповідний період. Але абсолютна сума прибутку не дає змоги встановити ступінь ефективності господарювання, оскільки немає порівняння суми одержаного прибутку із сумою затрат у процесі проведення підприємницької діяльності. У зв'язку з цим у світовій економічній практиці використовують відносні показники рентабельності, а також їх нормативно-достатній рівень для підприємства.

Отже, у широкому розумінні *рентабельність* — це відносний показник, який визначає міру прибутковості (окупності) роботи підприємства. Рентабельність обчислюється як відношення одержаного прибутку підприємства до вартості його капіталу або до повної собівартості реалізованої продукції. Зважаючи на те, що для розрахунку рентабельності використовують різні показники прибутку (валовий прибуток, прибуток від реалізації продукції, прибуток від операційної діяльності, загальний прибуток підприємства до оподаткування тощо) і витрат (вартість капіталу, повна собівартість, вартість реалізації тощо), то це передбачає й використання значної кількості показників рентабельності. Проте серед великої кількості показників, які характеризують прибутковість різних аспектів операційної, інвестиційної, фінансової діяльності підприємства чи навіть галузі, можна виокремити два основних показники рентабельності. Перший показник — *рентабельність продукції* — характеризує ефективність, доцільність випуску й реалізації певного виду продукції або всього товарного випуску. Для розрахунку показника рентабельності продукції застосовують формулу

$$R_{\text{прод}} = \Pi_p : C/B \cdot 100 \%,$$

де $R_{\text{прод}}$ — рентабельність певного виду продукції або товарного випуску; Π_p — сума прибутку від реалізації певного виду продукції або товарного випуску; C/B — повна собівартість реалізованої продукції.

У світовій практиці визначено нормативно достатнє значення цього показника: він має дорівнювати або бути більшим 20 %. Іншими словами, ефективність випуску й реалізації продукції є достатньою, якщо підприємство одержує 20 і більше копійок прибутку від випуску і реалізації продукції в розрахунку на гривню здійснених затрат. Однак підприємство, крім своєї основної діяльності, може проводити ще іншу операційну, інвестиційну чи фінансову діяльність. Тому варто оцінити ефективність функціонування підприємства загалом, ураховуючи всі види діяльності. Для цього використовують другий показник — *рентабельність підприємства (капіталу)*. Він розраховується як відношення прибутку підприємства (прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування) до суми активів (капіталу) підприємства. Отже, ми співвідносимо суму одержаного фінансового результату підприємства із вартістю, вкладеною в активи, яка, звичайно, має давати віддачу. Рентабельність підприємства (капіталу) можна виразити формулою:

$$R_{\text{кап}} = \text{П} : \text{Активи} \cdot 100 \%,$$

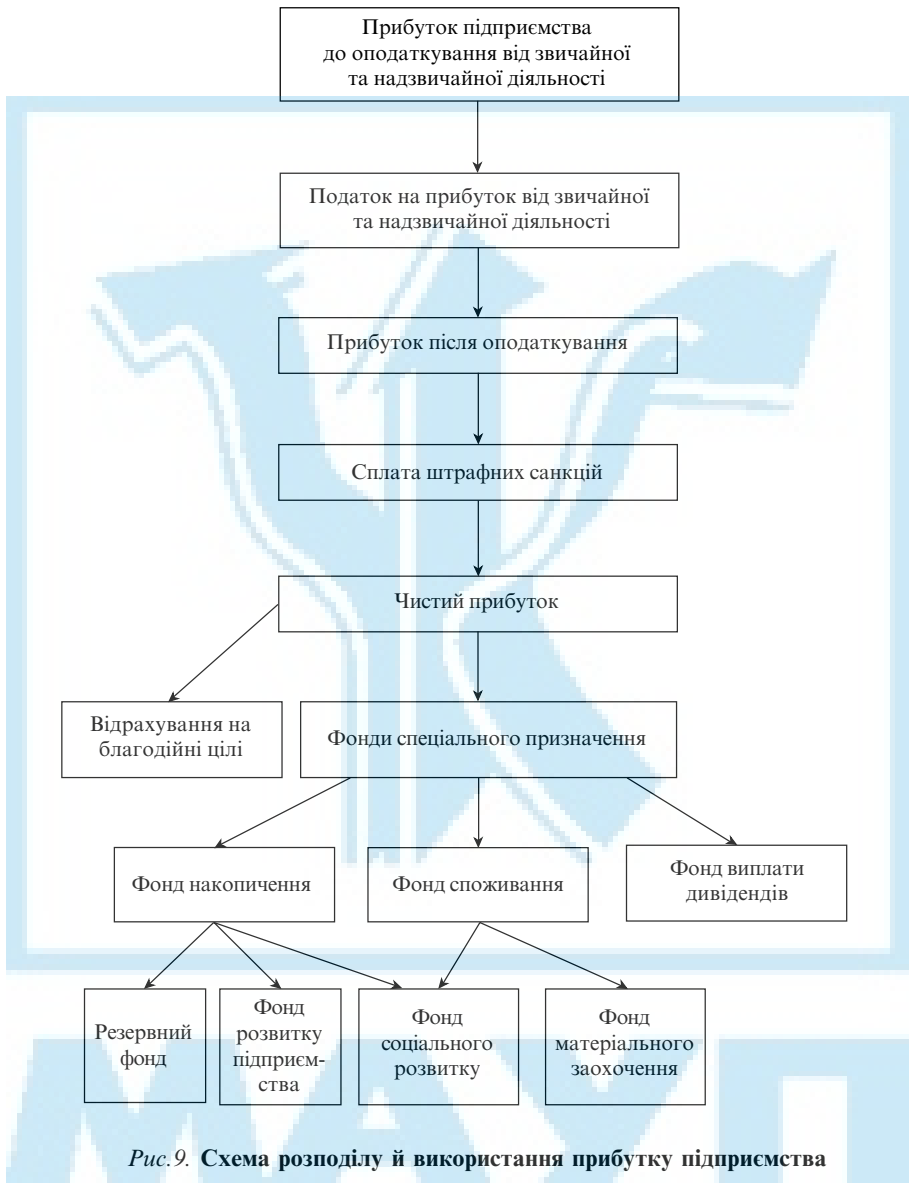
де $R_{\text{кап}}$ — рентабельність підприємства (капіталу); П — сума прибутку підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування; Активи — сума активів (капіталу, майна) підприємства.

Алгоритм визначення суми прибутку підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування наведений у схемі формування прибутку (рис. 8, дод. 2), а сума активів підприємства визначається як підсумок по балансу (р. 280 або р. 640 форми № 1 “Баланс підприємства”, дод. 1). Нормативно достатнє значення показника рентабельності підприємства (капіталу) також має дорівнювати або бути більшим 20 %.

Розподіл і використання прибутку

Прибуток, який підприємство отримує від усіх видів діяльності необхідно розподілити й використати. У процесі розподілу прибутку певна його частина, встановлена законодавчо (25 % за основною ставкою), має бути спрямована до бюджету у вигляді податку на прибуток. Частина прибутку, яка залишилася, використовується на підприємстві. Схему розподілу й використання прибутку показано на рис. 9.

Рис.9. Схема розподілу й використання прибутку підприємства

Прибуток підприємства, який залишається після сплати податку на прибуток до державного бюджету та штрафних санкцій, становить його чистий прибуток. Чистий прибуток надходить у розпорядження власників (власника) підприємства або його трудового колективу, а тому він має бути розподілений. За чинним законодавством підприємство розподіляє чистий прибуток на свій розсуд відповідно до відпрацьованої фінансової стратегії розподілу прибутку чи запланованих напрямів використання. Порядок розподілу й використання чистого прибутку передбачається статутом підприємства. Щоб забезпечити подальше розширене відтворення на підприємстві, необхідно визначити оптимальне співвідношення між формуванням фонду накопичення і фонду споживання за рахунок чистого прибутку. Якщо підприємство є акціонерним товариством, то за рахунок чистого прибутку воно формує фонд виплати дивідендів. У процесі розподілу чистого прибутку підприємство може сформувати такі фонди спеціального призначення (грошові фонди, які мають цільове спрямування).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сутність прибутку. Які Ви знаєте показники прибутку?
2. Що таке дохід підприємства? Наведіть приклади доходів підприємства від операційної діяльності.
3. Наведіть приклади доходів підприємства від участі в капіталі та інших фінансових доходів.
4. Що таке витрати підприємства та які існують види витрат згідно з положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку?
5. Як визначити прибуток підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування за даними форми № 2 “Звіт про фінансові результати”.
6. Як визначити прибуток від операційної діяльності, прибуток від участі в капіталі, прибуток від інших фінансових доходів, прибуток від іншої фінансової діяльності за даними форми № 2 “Звіт про фінансові результати”.
7. Як визначити прибуток від реалізації продукції (основної діяльності)?
8. Які існують методи планування прибутку від реалізації продукції?

9. Суть методу прямого рахунку планування прибутку від реалізації.
10. Планування прибутку від реалізації за укрупненим методом прямого рахунку.
11. Планування прибутку від реалізації продукції на основі показника витрат на гривню продукції.
12. У чому полягає сутність економічного (аналітичного) методу планування прибутку?
13. Поняття рентабельності та показники, які її характеризують.
14. Як визначити рентабельність продукції та рентабельність підприємства (капіталу)? Назвіть нормативно достатні значення цих показників.
15. За якою схемою розподіляється і використовується прибуток підприємства?
16. Охарактеризуйте напрями використання резервного фонду, фонду розвитку підприємства, фонду соціального розвитку, фонду матеріального заохочення.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Класифікація доходів підприємницьких структур за джерелами формування.
2. Загальна характеристика звіту про фінансові результати.
3. Платежі з прибутку підприємства до державного бюджету.
4. Контроль фінансової служби підприємства за прибутковістю і рентабельністю.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Формування прибутку підприємства.
2. Прибуток від реалізації продукції, його формування та методи розрахунку.
3. Сутність і методи обчислення рентабельності.
4. Розподіл і використання прибутку.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адміністративні витрати — усі загальногосподарські витрати, пов'язані з управлінням і обслуговуванням підприємства.

Валовий прибуток (збиток) — різниця між чистим доходом від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) і собівартістю реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг).

Витрати — зменшення економічних вигод у вигляді вибуття активів або збільшення зобов'язань, які призводять до зменшення власного капіталу (за винятком зменшення капіталу за рахунок його вилучення або розподілення власниками).

Витрати на збут — витрати підприємства, пов'язані з реалізацією продукції: витрати на утримання служби збуту, рекламу, доставку продукції споживачам тощо.

Втрати від участі в капіталі — збиток, спричинений інвестиціями в асоційовані, дочірні або спільні підприємства, облік яких ведеться методом участі в капіталі.

Дохід — збільшення економічних вигод у вигляді надходження активів або зменшення зобов'язань, які зумовлюють зростання власного капіталу (за винятком зростання капіталу за рахунок внесків власників).

Загальний прибуток (збиток) підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування — алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування та прибутку (збитку) від надзвичайних подій.

Інші витрати — витрати, які включають собівартість реалізації фінансових інвестицій, необоротних активів, майнових комплексів, втрати від неопераційних курсових різниць, від уцінки фінансових інвестицій та необоротних активів тощо.

Інші операційні витрати — витрати, які відображають собівартість реалізованих виробничих запасів, суму безнадійних боргів і втрат від знецінення, втрати від операційних курсових різниць тощо.

Нерозподілений прибуток — частка чистого прибутку підприємства звітного періоду, яка ще не була використана в даному періоді.

Повна собівартість реалізованої продукції — грошовий вираз витрат, пов'язаних з виробництвом і реалізацією продукції.

Податок на прибуток — прямий податок на суму отриманого прибутку юридичних осіб.

Прибуток — фінансовий результат проведення операційної, інвестиційної чи фінансової діяльності на підприємстві, який є сумою перевищення доходів над витратами.

Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування — алгебраїчна сума прибутку (збитку) від операційної діяльності, фінансових та інших доходів (прибутків), фінансових та інших витрат (збитків).

Прибуток від звичайної діяльності після оподаткування — різниця між прибутком від звичайної діяльності до оподаткування та сумою податків з прибутку.

Прибуток (збиток) від операційної діяльності — алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), іншого операційного доходу, адміністративних витрат, витрат на збут та інших операційних витрат.

Прибуток від реалізації продукції — різниця між виручкою від реалізації продукції (за мінусом ПДВ, АЗ та інших вирахувань з доходу) і повною собівартістю реалізованої продукції.

Рентабельність — відносний показник, який визначає міру прибутковості (окупності) роботи підприємства. Рентабельність обчислюється як відношення отриманого прибутку підприємства до вартості його капіталу або до повної собівартості реалізованої продукції.

Рентабельність підприємства (капіталу) — відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до вартості капіталу (суми активів) підприємства.

Рентабельність продукції — відношення прибутку від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до повної собівартості реалізованої продукції.

Собівартість реалізованої продукції — виробнича собівартість продукції, яку було реалізовано протягом звітного періоду (прямі матеріальні витрати, прямі витрати на оплату праці, інші прямі витрати, загальновиробничі витрати), а також нерозподілені

постійні загальновиробничі витрати та наднормативні виробничі витрати.

Фінансові втрати — витрати на відсотки та інші витрати підприємства, пов'язані із залученням позикового капіталу.

Чистий прибуток (збиток) — алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності після оподаткування та надзвичайного прибутку, надзвичайного збитку та податків з надзвичайного прибутку.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Розрахунок прибутку від реалізації продукції економічним методом здійснюється:

- 1) за кожним видом продукції, що випускається;
- 2) за видами продукції, що вперше випускаються;
- 3) за порівнянною та непорівнянною продукцією;
- 4) на підставі випуску продукції за попередній період.

2. Рентабельність підприємства (капіталу) — це:

- 1) відношення вартості ОФ до вартості виробленої продукції;
- 2) відношення вартості ОФ до середньоспискової чисельності ПВП;
- 3) відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до вартості активів підприємства, помножене на 100 %;
- 4) відношення вартості виготовленої продукції до вартості ОФ.

3. Оберіть правильне визначення чистого прибутку підприємства:

- 1) прибуток від звичайної діяльності після оподаткування;
- 2) прибуток від реалізації продукції;
- 3) прибуток, що залишився в розпорядженні підприємства після його використання для погашення банківського кредиту;
- 4) прибуток, що залишився в розпорядженні підприємства після сплати штрафів за рахунок прибутку;
- 5) прибуток, отриманий у формі дивідендів.

4. Оберіть правильне визначення економічної сутності рентабельності:

- 1) абсолютна сума отриманого прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування;
- 2) абсолютна сума отриманого валового прибутку;
- 3) рівень дохідності підприємства;
- 4) перевищення виручки від реалізації продукції над її собівартістю;
- 5) сума фінансових ресурсів підприємства, що забезпечують його виробничо-господарську діяльність.

5. Прибуток (збиток) від операційної діяльності визначається:

- 1) як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут;
- 2) як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут, інших операційних витрат;
- 3) правильної відповіді немає;
- 4) як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут, доходів від участі в капіталі;
- 5) як алгебраїчна сума валового прибутку (збитку), інших операційних доходів, адміністративних витрат, витрат на збут, доходів від участі в капіталі, інших фінансових доходів.

6. Прибуток підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування визначається:

- 1) як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, надзвичайних доходів, надзвичайних витрат;
- 2) правильної відповіді немає;
- 3) як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності після оподаткування, надзвичайних доходів, надзвичайних витрат;
- 4) як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, інших фінансових доходів, фінансових витрат, надзвичайних доходів, надзвичайних витрат;

- 5) як алгебраїчна сума прибутку (збитку) від звичайної діяльності до оподаткування, доходів від участі в капіталі, надзвичайних доходів, надзвичайних витрат.

7. Назвіть показники, які необхідно використати за умови планування прибутку на основі затрат на одну гривню продукції:

- 1) обсяг товарної продукції в оптових цінах;
- 2) прибуток в одній гривні продукції (у копійках);
- 3) коефіцієнт переведення копійок у гривні;
- 4) обсяг готової продукції на складі;
- 5) правильної відповіді немає.

8. Назвіть елементи доходів від операційної діяльності:

- 1) дохід від операційної курсової різниці;
- 2) дохід від реалізації інших оборотних активів (крім фінансових інвестицій);
- 3) дохід від оперативної оренди (лізингу);
- 4) дохід від реалізації необоротних активів;
- 5) дохід (виручка) від реалізації продукції, товарів, робіт, послуг;
- 6) дохід від інвестицій в асоційовані підприємства.

9. Назвіть показники, які необхідно використати для обчислення рентабельності продукції:

- 1) прибуток від усіх видів діяльності до оподаткування;
- 2) повна собівартість реалізованої продукції;
- 3) прибуток від реалізації продукції (основної діяльності);
- 4) чистий прибуток;
- 5) виробнича собівартість продукції.

10. Сума одержаних підприємством штрафів за порушення іншими підприємствами умов договору поставок сировини і матеріалів — це:

- 1) інші доходи;
- 2) інші операційні доходи;
- 3) правильної відповіді немає;
- 4) доходи від участі в капіталі;
- 5) інші фінансові доходи.

ЗАДАЧІ

Задача 1. Обчислити суму планового прибутку заводу, виходячи з таких даних: товарна продукція в оптових цінах підприємства у плановому році становить 3740 тис. грн, а затрати на одну гривню продукції в оптових цінах підприємства — 86 коп.

Задача 2. Визначити, як змінилася сума прибутку по підприємству порівняно з першим півріччям поточного року, якщо товарна продукція в оптових цінах підприємства в першому півріччі становила 77230 тис. грн при затратах на одну гривню продукції — 87,8 коп. У другому півріччі обсяг товарної продукції було збільшено на 9 %, а затрати на одну гривню продукції зменшено на 5 %.

Задача 3. Визначити прибуток підприємства (прибуток від усіх видів діяльності до оподаткування), скориставшись такими даними: обсяг реалізації товарної продукції за повною собівартістю — 3290 тис. грн; рентабельність реалізованої продукції — 23 %; обсяг іншої реалізації — 266 тис. грн, собівартість іншої реалізації — 216 тис. грн; прибуток, отриманий підприємством від участі в спільному підприємстві, — 117 тис. грн; прибуток від здачі в оренду майна підприємства — 119 тис. грн, прибуток, отриманий від акцій, облігацій, які належать підприємству, — 270 тис. грн; сума штрафів, отриманих підприємством за порушення господарських угод іншими підприємствами, — 212 тис. грн; сума сплачених підприємством штрафів за порушення ним господарських угод — 107 тис. грн.

Задача 4. Обчислити плановий прибуток від випуску продукції методом прямого рахунку, скориставшись даними, наведеними в таблиці.

Вид продукції	Кількість, шт.		Повна собівартість одиниці продукції, грн.		Рівень рентабельності, %	
	план	факт	план	факт	план	факт
А	700	730	206	208	24	31
Б	3000	3800	86	84	26	21
В	2300	2400	258	260	21	27
Г	16500	16000	207	211	23	25
Д	860	800	15	16	22	22

Задача 5. Розрахувати прибуток від випуску товарної продукції у четвертому кварталі і вплив на прибуток від випуску товарної продукції у цьому кварталі зрушень у структурі асортименту продукції порівняно з третім кварталом за даними, наведеними в таблиці:

Показники	Групи виробів				
	А	Б	В	Г	Д
Рентабельність за групами виробів у третьому кварталі, %	14	16	22	13	25
Питома вага в загальному випуску продукції окремих груп виробів у третьому кварталі, %	12	18	25	17	23
Питома вага в загальному випуску продукції окремих груп виробів у четвертому кварталі, %	8	14	27	14	32

Згідно з прогнозом випуск товарної продукції в четвертому кварталі за повною собівартістю становить 49800 тис. грн.

Задача 6. Визначити суму прибутку від реалізації основної продукції і рівень рентабельності продукції за такими даними: виручка від реалізації товарної продукції в оптових цінах — 2500 тис. грн; собівартість реалізованої продукції — 1950 тис. грн.

Задача 7. Розрахувати прибуток від випуску продукції в третьому кварталі з використанням показника витрат на одну гривню продукції за такими даними: очікувані витрати на виробництво товарної продукції у другому кварталі за повною собівартістю — 24511 тис. грн; очікуваний випуск товарної продукції у другому кварталі в оптових цінах — 31380 тис. грн; за прогнозом витрати на одну гривню продукції у третьому кварталі зменшаться на 1,8 коп.; прогнозований обсяг товарної продукції у третьому кварталі в оптових цінах — 37310 тис. грн.

Задача 8. Визначити плановий прибуток від реалізації продукції по заводу за такими даними:

1) залишки нереалізованої продукції на початок планового року:

- а) в оптових цінах підприємства — 370 тис. грн;
- б) за виробничою собівартістю — 330 тис. грн.

2) випуск продукції у плановому році:

Найменування	Випуск, шт.	Оцінка виробу за собівартістю, грн.	Рентабельність виробу, %
B1	15000	30	33
B2	19000	48	42
B3	4600	74	26

3) залишки нереалізованої продукції на кінець планового року:

- а) в оптових цінах підприємства — 372 тис. грн;
- б) за виробничою собівартістю — 293 тис. грн.

Задача 9. Визначити прибуток від випуску продукції та рентабельність, скориставшись даними, наведеними в таблиці:

Вид продукції	Кількість, шт.	Повна собівартість, грн.	Рівень рентабельності, %
A	750	34	35
Б	2984	52	20
В	2366	66	20
Г	26311	84	27
Д	3951	79	33

Задача 10. Визначити річну суму прибутку підприємства від операційної діяльності на основі таких даних:

- 1) дохід (виручка) від реалізації продукції — 649785210,8 тис. грн;
- 2) сума ПДВ — 86756023 тис. грн;
- 3) сума акцизного збору — 2341277 тис. грн;
- 4) інші вирахування з доходу (виручки) — 11651697,5 тис. грн;
- 5) чистий дохід (виручка) від реалізації продукції — ?
- 6) виробнича собівартість продукції — 489999366,7 тис. грн;
- 7) адміністративні витрати — 20935206,4 тис. грн;
- 8) втрати на збут — 139353312,6 тис. грн;
- 9) доходи від реалізації оборотних активів — 3650000 тис. грн;
- 10) втрати від операційних курсових різниць — 12784050 тис. грн;
- 11) сума безнадійних боргів та втрат від знецінення — 297400 тис. грн;
- 12) дохід від оперативного лізингу — 48560000 тис. грн.

Задача 11. Визначити прибуток від операційної діяльності, прибуток від звичайної діяльності до оподаткування, а також прибуток підприємства від усіх видів діяльності до оподаткування за звітний період на основі таких даних:

- 1) чистий дохід (виручка) від реалізації продукції — 31192728,4 тис. грн;
- 2) виробнича собівартість продукції — 26851899,4 тис. грн;
- 3) адміністративні витрати — 1430813 тис. грн;
- 4) втрати на збут — 1445763,5 тис. грн;
- 5) дохід від реалізації іноземної валюти — 36780 тис. грн;
- 6) сума отриманих підприємством штрафів — 230069 тис. грн;
- 7) доходи від реалізації фінансових інвестицій — 543987 тис. грн;
- 8) доходи від реалізації основних засобів — 1256789 тис. грн;
- 9) втрати від неопераційних курсових різниць — 467892 тис. грн;
- 10) уцінка необоротних активів і фінансових інвестицій — 56920 тис. грн;
- 11) втрати від інвестицій в асоційовані підприємства — 6526098 тис. грн;
- 12) дивіденди і відсотки, отримані від інших фінансових інвестицій, — 2786000 тис. грн;
- 13) дохід від фінансового лізингу — 2789600 тис. грн;
- 14) дохід у вигляді відсотків за позики, надані іншим сторонам, — 2558900 тис. грн;
- 15) втрати від технічних аварій — 150890 тис. грн.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Фінансові результати діяльності підприємств, їх зміст і значення в розширенні виробництва.
2. Факторний аналіз динаміки прибутковості.
3. Економічний зміст прибутку і рентабельності, їх роль в умовах розвитку підприємництва.
4. Розрахунок загального та чистого прибутку, їх розподіл і використання на підприємстві.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-XIV // Бухгалтерія. — 2001. — № 5(420). — 29 січ. — С. 3–17.
2. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 34–47.
3. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 53–78.
4. Фінанси підприємств: Навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. Г. Г. Кірейцева. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 83–100.
5. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. — 4-те вид., перероб. та допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — С. 95–113.
6. Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — С. 67–70, 125–167.

ОПОДАТКУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Система оподаткування підприємств

Невід’ємною ланкою фінансових відносин у суспільстві є податки і збори — *обов’язкові платежі*, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування державних централізованих грошових фондів, з яких забезпечується фінансування державних витрат. *Обов’язкові платежі* переказуються до бюджету відповідного рівня (державного чи місцевого), а також до державних цільових фондів у формі податків, зборів, плати за ресурси, цільових відрахувань. Державні цільові фонди, які створено відповідно до законів України, формуються за рахунок визначених законами України податків і зборів (обов’язкових платежів) юридичних і фізичних осіб.

Принципи побудови системи оподаткування, перелік податків і зборів (обов’язкових платежів) до бюджетів і до державних цільових фондів, права, обов’язки та відповідальність платників визначаються Законом України “Про систему оподаткування”. Отже, *система оподаткування* — це сукупність податків і зборів (обов’язкових платежів), які справляються до бюджетів і до державних цільових фондів у порядку, встановленому законами України. Законом виокремлено *загальнодержавні й місцеві податки і збори* (обов’язкові платежі), які зараховуються до бюджетів і державних цільових фондів (табл. 1). Крім визначених чинною системою оподаткування обов’язкових платежів, підприємства також сплачують страхові внески до державних позабюджетних цільових соціальних фондів:

- 1) фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності;
- 2) фонду загальнообов’язкового державного соціального страхування на випадок безробіття;

3) фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Таблиця 1

**Види податків і зборів (обов'язкових платежів)
до бюджетів та державних цільових фондів**

Загальнодержавні податки і збори	Місцеві податки і збори
<ol style="list-style-type: none"> 1. Податок на додану вартість. 2. Акцизний збір. 3. Податок на прибуток підприємств. 4. Податок на доходи фізичних осіб. 5. Мито. 6. Державне мито. 7. Плата (податок) за землю. 8. Рентні платежі. 9. Податок з власників транспортних засобів. 10. Податок на промисел. 11. Збір за геологорозвідувальні роботи, виконані за рахунок державного бюджету. 12. Збір за спеціальне використання природних ресурсів. 13. Збір за забруднення навколишнього природного середовища. 14. Збір на обов'язкове державне пенсійне страхування. 15. Плата за торговий патент на деякі види підприємницької діяльності. 16. Фіксований сільськогосподарський податок. 17. Збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства. 18. Єдиний збір, що справляється в пунктах пропуску через державний кордон України. 19. Збір за використання радіочастотного ресурсу України. 20. Збори до Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. 21. Збір у вигляді цільової надбавки до діючого тарифу на електричну та теплову енергію. 22. Збір за проведення гастрольних заходів 	<ol style="list-style-type: none"> 1. Податок з реклами. 2. Комунальний податок. 3. Збір за припаркування автотранспорту. 4. Ринковий збір. 5. Збір за видачу ордера на квартиру. 6. Курортний збір. 7. Збір за участь у бігах на іподромі. 8. Збір за виграш на бігах на іподромі. 9. Збір з осіб, які беруть участь у грі на тоталізаторі та іподромі. 10. Збір за право використання місцевої символіки. 11. Збір за право проведення кіно- і телезйомок. 12. Збір за проведення місцевого аукціону, конкурсного розпродажу і лотерей. 13. Збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг. 14. Збір з власників собак

З усіх функцій, які можуть виконувати податки (фіскальна, регулююча, стимулююча, розподільча, соціальна тощо), необхідно виокремити дві основні — фіскальну й регулюючу. Сутність фіскальної функції полягає в тому, що через систему встановлених державою податків і зборів (обов'язкових платежів) утворюються державні грошові фонди, які використовуються державою для виконання притаманних їй функцій. Сутність регулюючої функції виявляється через вплив податків на різні аспекти фінансово-господарської діяльності підприємств. Адже держава, змінюючи об'єкт оподаткування, ставки податку, джерела й строки сплати податку, податкові пільги та штрафні санкції, може суттєво впливати на такі показники фінансово-господарської діяльності, як собівартість продукції, прибуток підприємства, його рентабельність, платоспроможність і фінансова стійкість підприємства, чистий прибуток, обсяг кредитування тощо.

Непрямі податки

До непрямих податків належать *мито, акцизний збір і податок на додану вартість*.

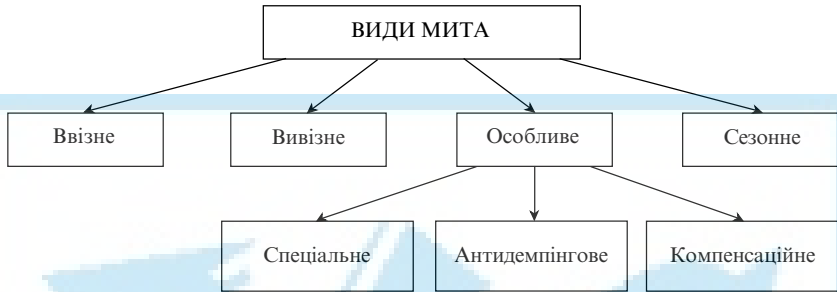
Мито — це непрямий податок, що встановлюється на товари та інші предмети, які переміщуються через митний кордон України. Залежно від виду ставок мита, які застосовуються при оподаткуванні, розрізняють *адвалерне, специфічне та комбіноване мито*.

Адвалерне мито нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, що обкладаються митом. Специфічне мито нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, що обкладаються митом. Комбіноване мито об'єднує обидва ці види митного обкладення.

Оскільки мито виконує як фіскальну, так і регулюючу функцію, на практиці використовуються кілька видів мита, які забезпечують надходження до бюджету, формування обсягів раціональної структури імпорту та експорту, захист національного виробника та інтересів держави (рис. 10).

Нарахування та сплата зазначених видів мита здійснюється відповідно до Закону України “Про єдиний митний тариф”. *Об'єктом оподаткування* є митна вартість товару, тобто ціна, яка фактично сплачена або підлягає сплаті за товар на момент перетину

Рис.10. Класифікація видів мита

митного кордону України. До митної вартості включається ціна товару, зазначена в рахунку-фактурі, а також витрати на транспортування, навантаження, розвантаження, перевантаження та страхування до пункту перетину митного кордону України, комісійні та брокерські, плата за використання об'єктів інтелектуальної власності, що належить до цих товарів і має бути оплачена імпортером (експортером) як умова їх ввезення (вивезення). Мито нараховується митним органом і вноситься до державного бюджету України. При визначенні митної вартості й сплаті мита іноземна валюта перераховується у валюту України за курсом НБУ, який прийнятий для розрахунків за зовнішньоекономічними операціями і діє на день подання митної декларації.

Сума мита може обчислюватися за двома видами ставок: у відсотках до митної вартості товарів і у твердих сумах з одиниці товару. У разі ввезення підакцизних товарів встановлюються ставки специфічного ввізного мита.

Акцизний збір — це непрямий податок на високорентабельні й монопольні товари, законодавчо визначені як “підакцизні”, який включається до ціни. Об'єктом оподаткування є:

- а) обороти з реалізації вироблених в Україні підакцизних товарів, обороти з реалізації товарів для власного споживання, промислової переробки (крім оборотів з реалізації для виробництва підакцизних товарів), а також для своїх працівників;
- б) митна вартість товарів, які ввозяться чи пересилаються на митну територію України.

Платниками акцизного збору є:

- 1) виробники підакцизних товарів в Україні;
- 2) суб'єкти підприємницької діяльності, які імпортують підакцизні товари на митну територію України;
- 3) фізичні особи, які ввозять чи пересилають підакцизні речі або предмети на митну територію України;
- 4) юридичні та фізичні особи, які купують підакцизні товари у податкових агентів.

Перелік підакцизних товарів і ставки акцизного збору затверджуються законодавчо. Чинне законодавство визначає такі види підакцизних товарів: бензини моторні, дизельне паливо, автомобілі, тютюнові вироби, спирт етиловий, алкогольні напої, пиво солодове.

Порядок обчислення та нарахування акцизного збору

Акцизний збір обчислюється за ставками у відсотках до обороту з продажу, у твердих сумах (гривнях або євро) з одиниці реалізованих (увезених) товарів та одночасно за ставками у відсотках до обороту з продажу і у твердих сумах з одиниці реалізованого товару.

1. Ставки у відсотках до обороту з продажу застосовуються:

- для товарів, що вироблені на митній території України, виходячи з їх вартості, за встановленими виробником максимальними роздрібними цінами на товари, які він виробляє, без ПДВ та АЗ;
- для товарів, що імпортуються на митну територію України, виходячи з їх вартості, за встановленими імпортером максимальними роздрібними цінами на товари, які він імпортує, без ПДВ та АЗ (але не менше митної вартості таких товарів з урахуванням сум ввізного мита без ПДВ та АЗ).

Розрахунок здійснюється у такому порядку:

1.1) визначається оборот з продажу як сума оподаткованих оборотів за кожним видом товару за формулою

$$O = \sum (M - \text{ПДВ} - \text{АЗ}) \cdot K,$$

де O — оподаткований оборот; M — максимальна роздрібна ціна за кожним видом товару, задекларована виробником або імпортером таких товарів; ПДВ — сума податку на додану вартість у складі максимальної роздрібної ціни; АЗ — сума акцизного збору у складі максимальної роздрібної ціни; K — кількість товару у фізичних одиницях вимірювання за кожним видом товару;

1.2) після визначення обороту з продажу обчислюється сума акцизного збору за формулою

$$A_1 = C_1 \cdot O,$$

де A_1 — сума акцизного збору; C_1 — ставка акцизного збору у відсотках до обороту з продажу.

2. Ставки у твердих сумах (гривнях чи євро) з одиниці реалізованих (ввезених в Україну) товарів.

Акцизний збір, обчислений в євро, сплачується у валюті України за валютним (обмінним) курсом НБУ, що діє на перший день кварталу, у якому здійснюється реалізація товару, і залишається незмінним протягом кварталу.

Розрахунок здійснюється в такому порядку:

2.1) якщо суму A_3 встановлено в гривнях до фізичної одиниці вимірювання товару, то використовують формулу

$$A_2 = C \cdot K,$$

де A_2 — сума акцизного збору; C — ставка акцизного збору в гривнях; K — кількість товару, визначена у фізичних одиницях вимірювання;

2.2) якщо суму A_3 встановлено в євро до фізичної одиниці вимірювання товару, то використовують формулу

$$A_2 = C \cdot \epsilon \cdot K,$$

де A_2 — сума акцизного збору; C — ставка акцизного збору в євро; ϵ — курс гривні до євро станом на перший день відповідного кварталу; K — кількість товару, визначена у фізичних одиницях вимірювання.

3. Якщо ставку встановлено одночасно у відсотках до обороту з продажу та у твердих сумах з одиниці реалізованого товару, то сума акцизного збору визначається додаванням суми акцизного збору, обчисленої за ставками у відсотках до обороту з продажу, та суми акцизного збору, обчисленої за ставками у твердих сумах з одиниці реалізованого товару, за формулою

$$A = A_1 + A_2,$$

де A — сума акцизного збору; A_1 — сума акцизного збору, обчислена за ставками у відсотках; A_2 — сума акцизного збору, обчислена за ставками у твердих сумах з одиниці реалізованого товару.

Терміни сплати акцизного збору залежать від виду підакцизної продукції.

Податок на додану вартість (ПДВ) — це непрямий податок, який включається до ціни товарів і являє собою частину знову створеної вартості. Податок на додану вартість перераховується до державного бюджету на кожному етапі її утворення і на його частку в доходах держбюджету припадає близько третини усіх надходжень. Фактичними платниками ПДВ (як і в разі інших непрямих податків) є кінцеві споживачі продукції, а на підприємства покладається функція нарахування та перерахування до бюджету.

Платники податку. Платниками податку є суб'єкти підприємницької діяльності — юридичні та фізичні особи, обсяг оподатковуваних операцій з продажу товарів (робіт, послуг) яких протягом будь-якого періоду за останні 12 календарних місяців перевищував 3600 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян. Законодавчо передбачені й інші особи, які є платниками податку без урахування обсягу оподатковуваних операцій (наприклад, особи, які здійснюють на митній території України підприємницьку діяльність з торгівлі за готівкові кошти, тощо).

Об'єктом оподаткування є операції:

- з продажу товарів (робіт, послуг) на митній території України;
- з увезення (пересилання) товарів на митну територію України та отримання робіт (послуг), що надаються нерезидентами для їх використання або споживання в Україні;
- з вивезення (пересилання) товарів за межі митної території України та надання послуг (виконання робіт) для їх споживання за межами України.

Законодавчо визначено низку операцій, які *не є об'єктом оподаткування*, зокрема випуск (емісія), розміщення та продаж за кошти цінних паперів, що випущені (емітовані) суб'єктами підприємницької діяльності, розрахунково-клірингова, реєстраторська та депозитарна діяльність на ринку цінних паперів, передача майна орендодавця, який є резидентом, у користування орендарю згідно з умовами договору оренди та його повернення орендодавцю після закінчення дії договору, надання послуг із страхування і перестрахування, обіг валютних цінностей, передача основних фондів як внеску до статутного фонду юридичної особи для формування її цілісного майнового комплексу в обмін на емітовані нею корпоративні права тощо.

База оподаткування залежить від сфери та виду діяльності суб'єкта підприємницької діяльності. У разі продажу товарів (робіт, послуг) база оподаткування визначається виходячи з їх договірної (контрактної) вартості, визначеної за вільними або регульованими цінами з урахуванням акцизного збору, ввізного мита, інших загальнодержавних податків і зборів (обов'язкових платежів) без суми податку на додану вартість.

Регулююча функція податку на додану вартість виявляється в законодавчому визначенні низки операцій, які *звільняються від оподаткування*. До таких операцій, зокрема, які пов'язані з діяльністю підприємств, належать:

- продаж вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями та спеціалізованими магазинами;
- продаж учнівських зошитів, підручників і навчальних посібників вітчизняного виробництва;
- продаж товарів спеціального призначення для інвалідів;
- продаж лікарських засобів і виробів медичного призначення, зареєстрованих в Україні у встановленому законодавством порядку, у тому числі надання послуг з такого продажу аптечними установами;
- надання послуг з перевезення пасажирів міським і приміським пасажирським транспортом та автомобільним транспортом у межах району, тарифи на які регулюються у встановленому законном порядку;
- надання благодійної допомоги, а саме безоплатна передача товарів (робіт, послуг) з метою їх безпосереднього використання у благодійницьких цілях;
- продаж товарів (робіт, послуг), за винятком підакцизних товарів, грального бізнесу, покупних товарів підприємствами та організаціями громадських організацій інвалідів, які мають дозвіл на право користуватися такою пільгою;
- увезення на митну територію України товарів морського промислу, видобутих (вильовлених, вироблених) суднами, зареєстрованими в Державному судновому реєстрі України або судовій книзі України;

Ставки податку. Існують дві ставки податку: *загальна* — 20 % і *пільгова* — 0 %. *Нульова ставка* щодо ПДВ застосовується до операцій з продажу товарів (робіт, послуг) на експорт, продажу товарів

(робіт, послуг) підприємствами роздрібною торгівлі, які розташовані на території України в зонах митного контролю (безмитних магазинах), надання транспортних послуг з перевезення пасажирів і вантажів за межами митного кордону України, продажу переробним підприємствам молока та м'яса живою вагою сільськогосподарськими товаровиробниками всіх форм власності та господарювання.

Порядок обчислення й сплати податку. Оскільки ПДВ нараховується на кожному етапі утворення додатково створеної вартості, з метою уникнення подвійного оподаткування (сум ПДВ, перерахованих до бюджету попередніми суб'єктами підприємницької діяльності) чинним законодавством застосовуються інститути податкового зобов'язання та податкового кредиту. Схему обчислення й сплати ПДВ ілюструє рис. 11.

Підприємства, здійснюючи операції з продажу товарів (робіт, послуг), зобов'язані виписувати податкову накладну за кожною партією відвантаженого товару і вести книгу обліку продажу товарів (робіт, послуг) для того, щоб визначити своє *податкове зобов'язання з ПДВ* за звітний період. *Податкове зобов'язання* — це загальна сума ПДВ, отримана (нарахована) платником податку у звітному періоді. Продаж товарів (робіт, послуг) здійснюється за договірними (контрактними) цінами з додатковим нарахуванням ПДВ. Платник податку (продавець) зобов'язаний надати покупцеві *податкову накладну*, в якій, крім загальних реквізитів, зазначається:

- номенклатура товарів та їх кількість;
- ціна продажу без ПДВ;
- ставка податку та відповідна сума ПДВ у цифровому вигляді;
- загальна сума коштів, що підлягає сплаті з урахуванням ПДВ.

Податкова накладна складається у двох примірниках у момент виникнення податкових зобов'язань продавця, вона є водночас і звітним податковим, і розрахунковим документом. Право на нарахування податку та складання податкових накладних надається виключно особам, зареєстрованим як платники ПДВ. Податкова накладна видається в разі продажу товарів (робіт, послуг) покупцеві на його вимогу. У будь-якому разі видається товарний чек, інший розрахунковий документ, що підтверджує передачу товарів і(або) прийняття платежу із зазначенням суми податку. Податкова накладна не виписується, якщо обсяг разового продажу товарів (робіт, послуг) не перевищує 20 грн, у разі продажу транспортних

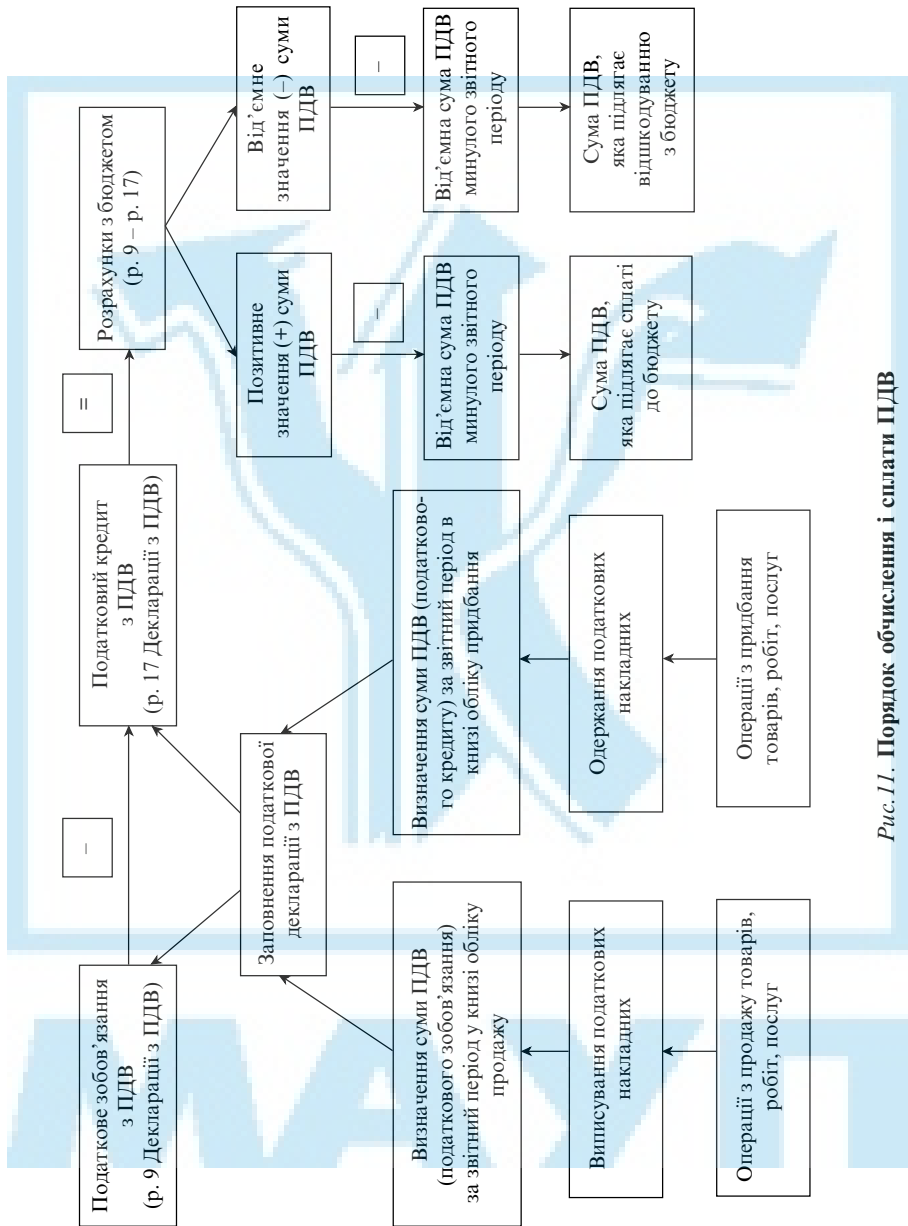

Рис. 11. Порядок обчислення і сплати ПДВ

квитків і при виписуванні готельних рахунків. Підставою для збільшення суми податкового кредиту (для покупця) є товарний чек або інший розрахунковий чи платіжний документ.

Датою виникнення податкових зобов'язань з продажу товарів (робіт, послуг) вважається дата, що припадає на податковий період, протягом якого відбувається будь-яка з подій, що сталися раніше:

- або дата зарахування коштів від покупця на банківський рахунок продавця як оплата товарів (робіт, послуг), що підлягають продажу (якщо купівля здійснюється за готівку — то дата їх оприбуткування в касі платника податку чи дата інкасації готівкових коштів у банку, який обслуговує продавця);
- або дата відвантаження товарів, а для робіт (послуг) — дата оформлення документа, що засвідчує факт виконання робіт (послуг) платником податку (продавцем).

Усі суми податкових зобов'язань, які виникли у звітному періоді, фіксуються в книзі обліку продажу товарів (робіт, послуг) платника податку (продавця). У ній, зокрема, зазначається:

- обсяг продажу без ПДВ;
- сума ПДВ;
- загальний обсяг продажу товарів (робіт, послуг) з урахуванням ПДВ.

Обсяг продажу без ПДВ і сама сума ПДВ, які зафіксовані у книзі обліку продажу товарів (робіт, послуг) за звітний період, заносяться до податкової декларації з ПДВ. Податкове зобов'язання платника податку дорівнюватиме сумі ПДВ за звітний період і відобразиться в рядку 9 Декларації з ПДВ.

Аби уникнути подвійного оподаткування, платник податку має право зменшити своє податкове зобов'язання на суму *податкового кредиту*. Отже, *податковий кредит* — це сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду. *Податковий кредит* звітного періоду складається із сум ПДВ, сплачених (нарахованих) платником податку у звітному періоді у зв'язку з придбанням товарів (робіт, послуг), вартість яких належить до валових витрат виробництва (обігу) та основних фондів чи нематеріальних активів, що підлягають амортизації. Не дозволяється включати до податкового кредиту будь-які витрати зі сплати податку, що не підтверджені податковими накладними чи митними деклараціями, а в разі імпорту робіт (послуг) — актом прийняття робіт (послуг) чи банківським докумен-

том, який засвідчує перерахування коштів в оплату вартості таких робіт (послуг).

Датою виникнення права платника податку (покупця) на податковий кредит вважається дата здійснення першої з подій:

- 1) або дата списання коштів з банківського рахунка платника податку в оплату товарів (робіт, послуг), дата виписування відповідного рахунка (товарного чека) — у разі розрахунків з використанням кредитних дебетових карток або комерційних чеків;
- 2) або дата отримання податкової накладної, що засвідчує факт придбання платником податку товарів (робіт, послуг).

Суми ПДВ з податкового кредиту визначаються на підставі податкових накладних придбаного товару (робіт, послуг) і фіксуються у книзі обліку *придбання товарів (робіт, послуг)*. У ній, зокрема, зазначається:

- сума придбаних товарів (робіт, послуг) без ПДВ;
- сума ПДВ.

Сума придбаних товарів (робіт, послуг) без ПДВ і сама сума ПДВ (сума податкового кредиту), які зафіксовані у книзі обліку придбання товарів (робіт, послуг) за звітний період, заносяться до податкової декларації з ПДВ. Сума податкового кредиту з ПДВ за звітний період відображається в рядку 17 Декларації з ПДВ.

Щоб визначити суму податку, яка підлягає сплаті до бюджету або відшкодуванню з бюджету, треба від суми податкового зобов'язання відняти суму податкового кредиту (р. 9 — р. 17 Декларації з ПДВ). У разі отримання позитивного значення платник податку зобов'язаний сплатити ПДВ не пізніше 20-го числа місяця, що настає за звітним. Якщо буде отримано від'ємне значення, така сума підлягає відшкодуванню платнику податку з Державного бюджету України протягом місяця, наступного після подання декларації. Зауважимо, що від'ємні суми, одержані платником у минулому періоді, зменшуватимуть податкове зобов'язання платника у звітному періоді. Підставою для отримання відшкодування є дані лише податкової декларації за звітний період. За бажанням платника податку сума бюджетного відшкодування може бути повністю або частково зарахована в рахунок майбутніх платежів з цього податку. Таке рішення платника податку відображається в податковій декларації.

Податкові періоди. Для платників податку, в яких обсяг оподаткованих операцій з продажу товарів (робіт, послуг) за попередній календарний рік перевищує 7200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, податковий (звітний) період становить календарний місяць. Платники податку, які мають обсяг операцій з продажу менший 7200 неоподатковуваних мінімумів доходів громадян, можуть обрати податковий період, що дорівнює календарному місяцю або кварталу. Заяву про своє рішення з цього питання платник податку подає органу державної податкової служби за один місяць до початку календарного року.

Прямі податки

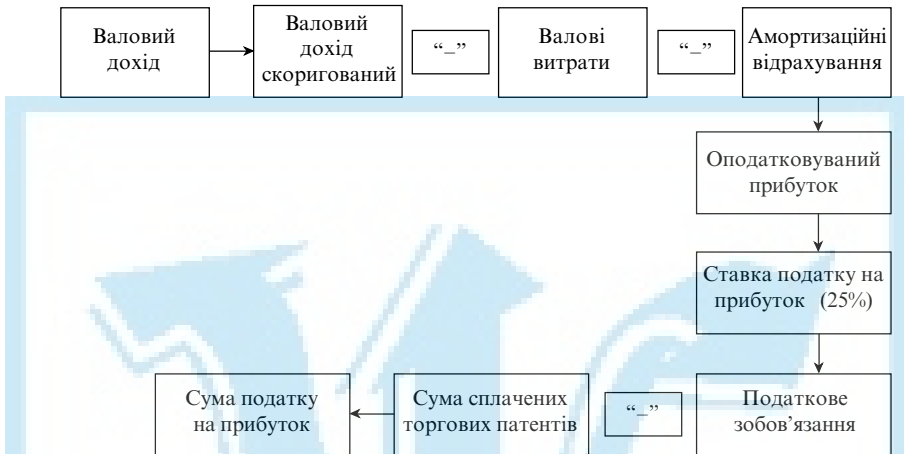
Прямі податки встановлюються безпосередньо до об'єкта оподаткування, доходу чи майна, за певними ставками. Прикладом прямих податків можуть бути податок на прибуток, податок з власників транспортних засобів, податок на доходи фізичних осіб, комунальний податок, податок на землю тощо. Найвагомішим серед них є *податок на прибуток*, оскільки він забезпечує велику частку в доходах державного бюджету.

Платниками податку на прибуток є суб'єкти підприємницької діяльності, які здійснюють діяльність, спрямовану на отримання прибутку як на території України, так і за її межами.

Об'єктом оподаткування є прибуток, який визначається шляхом зменшення скоригованого валового доходу звітного періоду на суму валових витрат і амортизаційних відрахувань (рис. 12).

Валовий дохід — це загальна сума доходу підприємства від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду в грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами.

Скоригований валовий дохід визначається вилученням із валового доходу сум доходів, які включаються до п. 4.2 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”. До них, зокрема, належать: суми ПДВ, отримані (нараховані) підприємством на вартість продажу товарів, суми коштів або вартість майна, отримані платником податку за рішенням суду як компенсація прямих витрат або збитків підприємства в результаті порушення його прав та інтересів, суми коштів у частині надмірно сплачених податків, зборів, що мають бути повернуті підприємству з бюджетів, суми отриманого підприємством емісійного доходу та ін.

Рис. 12. Схеми визначення суми податку на прибуток

Валові витрати — це сума будь-яких витрат підприємства у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, які здійснюються з метою проведення власної господарської діяльності. Водночас законодавчо визначено низку витрат, які не включаються до складу валових витрат підприємства (ст. 5.3 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”).

Амортизаційні відрахування — це суми, одержані внаслідок проведення на підприємстві амортизації основних фондів і нематеріальних активів.

Сума *податкового зобов'язання з податку на прибуток* визначається шляхом застосування до суми оподаткованого прибутку ставки податку на прибуток (див. рис. 9). Зазначимо, що сума *податкового зобов'язання зменшується* на суму фактично сплачених підприємством *торгових патентів* (ст. 16.3 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”).

Використовують такі ставки податку:

- 1) основну ставку — 25 % об'єкта оподаткування;
- 2) доходи нерезидента оподатковуються за ставкою 15 % їх суми, крім доходів нерезидентів від фрахту у зв'язку зі здійсненням міжнародних перевезень (вони оподатковуються за ставкою 6 %);

- 3) доходи, отримані від страхування й перестраховування життя, оподатковуються за ставкою 3 % валового доходу страхової організації, а за умови дострокового розірвання договору про страхування життя — 6 % валового доходу;
- 4) прибуток від реалізації інноваційного продукту оподатковується в розмірі 50 % чинної ставки протягом перших трьох років після державної реєстрації продукції як інноваційної.

Терміни сплати податку на прибуток. Податок на прибуток сплачується щоквартально. Підприємство зобов'язане подати до податкового органу за місцем реєстрації декларацію протягом 40 календарних днів, наступних за останнім днем звітного кварталу, або протягом 60 календарних днів після закінчення року. Податок на прибуток сплачується до бюджету не пізніше 10 календарних днів, наступних за останнім днем відповідного граничного строку подання декларації.

Майнові податки та платежі за ресурси

До майнових і ресурсних платежів належать: *плата (податок) за землю, податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів, податок на нерухоме майно (нерухомість), збір за спеціальне використання природних ресурсів (лісовий податок, плата за воду, плата за корисні копалини), збір за забруднення навколишнього середовища.*

Плата (податок) за землю. Платниками податку є власники землі та землекористувачі, які використовують землю для сільськогосподарського виробництва чи для розміщення виробничих об'єктів, споруд, будівель. *Об'єктом оподаткування* є земельна ділянка, яка перебуває у власності або користуванні. Якщо земля призначена для потреб сільськогосподарського виробництва, розмір ставки податку залежатиме від *призначення землі* (рілля, сіножаті, пасовища, багаторічні насадження) і її *родючості*. У разі використання земельної ділянки для розміщення виробничих об'єктів, споруд, будівель розмір податку залежатиме від *кількості населення* на селеному пункту, *розміщення ділянки* на території населеного пункту та *функціонального використання ділянки*. *Терміни сплати податку:* сільськогосподарські підприємства сплачують податок двічі на рік (до 15 серпня і до 15 листопада), а не сільськогосподарські підприємства — щомісяця до 15-го числа місяця наступного за звітним.

Податок із власників транспортних засобів. Платниками податку є підприємства і організації — власники транспортних засобів. *Об'єктом оподаткування* є автомобілі, колісні трактори, мотоцикли, яхти, парусні судна, човни моторні й катери (крім спортивних). *Ставки податку* встановлено на рік у гривнях зі 100 куб. см об'єму двигуна, з 1 кВт потужності двигуна (для автомобілів з електродвигуном), зі 100 см довжини транспортного засобу. На *розмір ставки* податку впливають вид транспортного засобу, потужність двигуна, призначення, використання засобу.

Строки сплати податку. Підприємства сплачують податок щокварталу рівними частинами до 15-го числа місяця, що настає за звітним кварталом.

Збори для формування державних цільових фондів

До державних позабюджетних цільових фондів в Україні, які пов'язані із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням, належать: Пенсійний фонд, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання.

Пенсійний фонд. Кошти фонду спрямовуються на виплату пенсій за віком, по інвалідності внаслідок загального захворювання, проведення медичних профілактично-реабілітаційних заходів, на виплату допомоги на поховання пенсіонерів. *Об'єктом оподаткування* є фактичні витрати на оплату праці, які *оподатковуються податком з доходів фізичних осіб*. Підприємства (роботодавці) здійснюють відрахування в розмірі 32 % фактичних витрат на оплату праці. Для *найманих працівників* відрахування становлять 1 % об'єкта оподаткування, якщо сукупний оподатковуваний дохід не перевищує 150 грн, і 2 % — якщо перевищує цю суму.

Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності. Кошти фонду спрямовуються на виплату допомоги по тимчасовій непрацездатності, по вагітності та пологах, при народженні дитини та по догляду за нею, на поховання, на забезпечення оздоровчих заходів. *Об'єктом оподаткування* є фактичні витрати на оплату праці, які *оподатковуються податком з доходів фізичних осіб*. Підприємства (роботодавці) здійснюють відрахування у роз-

мірі 2,9 % фактичних витрат на оплату праці. Для *найманих працівників* відрахування становлять 0,5 % об'єкта оподаткування, якщо сукупний оподатковуваний дохід не перевищує одного прожиткового мінімуму (453 грн), і 1 % — якщо перевищує.

Фонд загальнообов'язкового державного страхування на випадок безробіття. Кошти фонду спрямовуються на виплату допомоги по безробіттю, матеріальної допомоги безробітному та членам його сім'ї, на відшкодування витрат, пов'язаних із професійною підготовкою або перепідготовкою та профорієнтацією, на дотацію роботодавцю для створення робочих місць, на поховання безробітного. *Об'єктом* оподаткування є фактичні витрати на оплату праці, які *оподатковуються податком з доходів фізичних осіб*. Підприємства (роботодавці) здійснюють відрахування в розмірі 1,6 % від фактичних витрат на оплату праці. Для *найманих працівників* відрахування становлять 0,5 % від об'єкта оподаткування.

Фонд соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання. Кошти фонду спрямовуються на проведення профілактичних заходів щодо запобігання нещасним випадкам на виробництві та професійним захворюванням, на відновлення здоров'я та працездатності потерпілого, на пенсії по інвалідності внаслідок нещасного випадку на виробництві або професійного захворювання тощо. *Об'єктом* оподаткування є фактичні витрати на оплату праці, які *оподатковуються податком з доходів фізичних осіб*. Підприємства (роботодавці) здійснюють відрахування певного відсотка від фактичних витрат на оплату праці залежно від виду економічної діяльності.

Місцеві податки і збори

Перелік місцевих податків і зборів наведено в табл. 1. Чинна система оподаткування визначає два місцевих податки: *комунальний податок* і *податок з реклами*.

Комунальний податок. Його граничний розмір не повинен перевищувати 10 % річного фонду оплати праці, обчисленого виходячи з розміру неоподаткованого мінімуму доходів громадян (17 грн). Сума податку визначається за формулою

$$КП = \text{ФОП} \cdot 17 \cdot 10\%,$$

де КП — сума комунального податку; ФОП — фонд оплати праці штатних працівників.

Податок сплачується щомісяця виходячи із суми оподаткування за попередній місяць.

Податок з реклами. Об'єктом податку з реклами є вартість послуг за встановлення та розміщення реклами. Платниками податку з реклами є юридичні особи та громадяни. Податок з реклами сплачується з усіх видів оголошень і повідомлень, які передають інформацію з комерційною метою за допомогою засобів масової інформації, преси, телебачення, афіш, плакатів, рекламних щитів, інших технічних засобів, майна та одягу; на вулицях, магістралях, майданах, будинках, транспорті та в інших місцях. Граничний розмір податку з реклами не повинен перевищувати 0,1 % вартості послуг за розміщення одноразової реклами та 0,5 % за розміщення реклами на тривалий час. Рекламодавці сплачують податок з реклами під час оплати послуг за встановлення та розміщення реклами, а виробники реклами — щомісяця (до 15-го числа місяця, наступного за звітним).

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сутність податків і системи оподаткування.
2. Назвіть загальнодержавні податки і збори.
3. Назвіть місцеві податки і збори.
4. До яких державних позабюджетних цільових соціальних фондів сплачують страхові внески підприємства?
5. Які функції виконують податки?
6. Наведіть класифікацію податків за формою оподаткування, за економічним змістом, за рівнем державних структур, які встановлюють податки, за напрямом використання.
7. Сутність і види мита.
8. Які види ставок мита Ви знаєте?
9. Назвіть об'єкт оподаткування митом.
10. Сутність акцизного збору та об'єкт оподаткування.
11. Хто є платниками акцизного збору?
12. Які підакцизні товари Ви знаєте?
13. Порядок обчислення та нарахування акцизного збору за ставками у відсотках до обороту з продажу.
14. Порядок обчислення та нарахування акцизного збору у твердих сумах з одиниці реалізованих товарів.

15. Порядок обчислення та нарахування акцизного збору одночасно за ставками у відсотках до обороту з продажу і у твердих сумах з одиниці реалізованого товару.
16. Від яких факторів залежить термін сплати акцизного збору?
17. Назвіть пільги щодо акцизного збору.
18. Сутність ПДВ.
19. Хто є платниками ПДВ?
20. Які операції є об'єктом оподаткування ПДВ?
21. Які операції не є об'єктом оподаткування ПДВ?
22. Які операції звільнені від оподаткування ПДВ?
23. Ставки ПДВ.
24. Що таке податкове зобов'язання і податковий кредит з ПДВ?
25. Що є датою виникнення податкових зобов'язань з ПДВ?
26. Що є датою виникнення права на податковий кредит з ПДВ?
27. Як визначити суму ПДВ, яка підлягає сплаті до бюджету?
28. Які є податкові періоди з ПДВ?
29. Назвіть об'єкт оподаткування податку на прибуток.
30. Як визначається сума скоригованого валового доходу?
31. Чи включаються суми фактично сплачених торгових патентів у звітному періоді до валових витрат такого звітного періоду?
32. Ставки податку на прибуток та терміни його сплати.
33. Сутність плати (податку) за землю.
34. Сутність податку з власників транспортних засобів.
35. Назвіть державні позабюджетні цільові фонди України, які пов'язані із загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням. Напрями використання коштів цих фондів.
36. Що є об'єктом оподаткування для визначення розміру відрахувань до Пенсійного фонду, Фонду соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, Фонду соціального страхування від нещасного випадку на виробництві та професійного захворювання?
37. Які місцеві податки Ви знаєте? Їх сутність.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Податок з доходів фізичних осіб.
2. Особливості оподаткування доходів від заняття підприємницькою діяльністю та інших доходів.
3. Сплата єдиного податку.
4. Фіксований сільськогосподарський податок.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Система оподаткування підприємств.
2. Непрямі податки.
3. Прямі податки.
4. Майнові податки та платежі за ресурси.
5. Збори для формування державних цільових фондів.
6. Місцеві податки і збори.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Адвалерне мито — мито, яке нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, що обкладаються митом.

Акцизний збір — непрямий податок на високорентабельні та монополні товари, законодавчо визначені як “підакцизні”, який включається до ціни.

Антидемпінгове мито — мито, яке застосовується в разі ввезення на митну територію України товарів, які є об’єктом демпінгу, або в разі вивезення товарів за цінами, істотно нижчими за ціни інших експортерів конкуруючих товарів.

Валовий дохід — загальна сума доходу підприємства від усіх видів діяльності, отриманого (нарахованого) протягом звітного періоду у грошовій, матеріальній або нематеріальній формах як на території України, так і за її межами.

Валові витрати — сума будь-яких витрат підприємства у грошовій, матеріальній та нематеріальній формах, які здійснюються з метою проведення власної господарської діяльності.

Ввізне мито — нараховується на товари та інші предмети під час ввезення їх на митну територію України.

Вивізне мито — нараховується на товари та інші предмети під час вивезення їх за межі митної території України.

Державні цільові фонди — фонди, які створені відповідно до законів України і формуються за рахунок визначених законами України податків і зборів (обов'язкових платежів) юридичних і фізичних осіб.

Загальні податки — податки, які встановлюються державою для фінансування загальнодержавних потреб і не мають цільового спрямування (податок на прибуток, податок на додану вартість, акцизний збір, податок з доходів фізичних осіб).

Загальнодержавні податки — податки і збори, які встановлюються Верховною Радою України і обов'язкові для справляння на всій території країни.

Комбіноване мито — мито, яке об'єднує обидва види митного обкладання за адвалерним і специфічним митом.

Компенсаційне мито — мито, що застосовується в разі ввезення на митну територію України товарів, які є об'єктом субсидованого імпорту, що може завдати шкоди національному товаровиробнику, або в разі вивезення товарів, для виробництва, переробки, продажу, транспортування, експорту чи споживання яких надавалася субсидія.

Місцеві податки — податки і збори, механізм справляння та порядок сплати яких встановлюється сільськими, селищними, міськими радами відповідно до переліку і в межах граничних розмірів ставок, встановлених законами України. Місцеві податки і збори зараховуються до місцевих бюджетів.

Непрямі податки — ціноутворюючі податки, які включаються до ціни товарів, сплачуються кінцевими споживачами в цінах придбаної продукції, а до бюджету перераховуються продавцями товарів і послуг.

Платежі за ресурси — податки, об'єктом оподаткування для яких є певні види природних ресурсів.

Податки — обов'язкові платежі, що їх встановлює держава для юридичних і фізичних осіб з метою формування державних централізованих грошових фондів, з яких забезпечується фінансування державних витрат.

Податки на дохід — податки на доходи юридичних і фізичних осіб за відповідними ставками.

Податки на майно — податки, об'єктом оподаткування для яких є певне майно юридичних чи фізичних осіб.

Податки на споживання — податки, які сплачуються кінцевими споживачами в цінах придбаної продукції.

Податкове зобов'язання з ПДВ — загальна сума ПДВ, отримана (нарахована) платником податку у звітному періоді.

Податковий кредит з ПДВ — сума, на яку платник податку має право зменшити податкове зобов'язання звітного періоду.

Податок на додану вартість — непрямий податок, який включається до ціни товарів і є частиною знову створеної вартості.

Прямі податки — податки, які встановлюються безпосередньо до об'єкта оподаткування, доходу чи майна, за певними ставками.

Сезонне ввізне чи вивізне мито — мито, яке може встановлюватися на окремі товари та інші предмети на термін не більше чотирьох місяців.

Система оподаткування — сукупність податків і зборів (обов'язкових платежів), які справляються до бюджетів і до державних цільових фондів у порядку, встановленому законами України.

Скоригований валовий дохід — визначається вилученням із валового доходу сум доходів, які включаються до п. 4.2 Закону України “Про оподаткування прибутку підприємств”.

Спеціальне мито — мито, яке застосовується як засіб захисту українських виробників у разі, якщо товари ввозяться на митну територію України в обсягах і за таких умов, що створюють загрозу або завдають значної шкоди інтересам національних товаровиробників.

Специфічне мито — мито, яке нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, що обкладаються митом.

Цільові (спеціальні) податки — податки, які справляються за цільовим призначенням.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Які фактори впливають на термін сплати податку “акцизний збір”:

- 1) величина акцизного збору в ціні продукції;
- 2) умови реалізації підакцизної продукції;
- 3) вид підакцизного товару;
- 4) рентабельність продукції;
- 5) загальна сума акцизного збору, що її сплачує платник податку.

2. Назвіть об’єкт оподаткування при обчисленні акцизного збору на основі використання твердих сум з одиниці продукції:

- 1) собівартість продукції;
- 2) ціна виробника (оптова ціна);
- 3) ціна виробника + акцизний збір;
- 4) ціна виробника + ПДВ;
- 5) ціна виробника + акцизний збір + ПДВ.

3. Об’єктом для визначення відрахувань на обов’язкове державне пенсійне страхування є:

- 1) балансовий прибуток підприємства;
- 2) фонд споживання;
- 3) основна і додаткова заробітна плата;
- 4) сума нарахованих дивідендів;
- 5) витрати на оплату праці, які оподатковуються прибутковим податком.

4. Джерела сплати податку на прибуток — це:

- 1) собівартість продукції;
- 2) скоригований валовий дохід;
- 3) чистий прибуток;
- 4) виручка від реалізації продукції;
- 5) податковий кредит.

5. Назвіть показники, які використовують при обчисленні суми податку на прибуток:

- 1) валовий прибуток;
- 2) чистий прибуток;

- 3) сума валових витрат виробництва та обігу;
- 4) сума нарахованих амортизаційних відрахувань;
- 5) скоригований валовий дохід.

6. Назвіть об'єкт оподаткування при обчисленні ПДВ на вироблену продукцію:

- 1) собівартість продукції;
- 2) оптова ціна продукції;
- 3) відпускна ціна, включаючи акцизний збір;
- 4) відпускна ціна, включаючи акцизний збір і ПДВ;
- 5) прибуток від реалізації продукції.

7. До місцевих зборів належать:

- 1) курортний збір;
- 2) збір за право проведення кіно- і телезйомок;
- 3) збір за видачу дозволу на розміщення об'єктів торгівлі та сфери послуг;
- 4) збір за спеціальне використання природних ресурсів;
- 5) збір за забруднення навколишнього природного середовища;
- 6) збір на розвиток виноградарства, садівництва і хмелярства.

8. Об'єктом оподаткування прибутку підприємства є:

- 1) величина валового доходу підприємства за мінусом валових витрат і амортизаційних відрахувань;
- 2) величина скоригованого валового доходу підприємства за мінусом валових витрат і амортизаційних відрахувань;
- 3) величина прибутку від звичайної діяльності до оподаткування;
- 4) величина прибутку від звичайної діяльності після оподаткування;
- 5) величина чистого прибутку.

9. Адвалерне мито — це:

- 1) мито, яке нараховується у відсотках до митної вартості товарів та інших предметів, що обкладаються митом;
- 2) мито, яке нараховується у встановленому грошовому розмірі на одиницю товарів та інших предметів, що обкладаються митом;

- 3) об'єднує обидва види митного обкладення, наведених у п. 1 і 2;
- 4) правильної відповіді немає.

10. Назвіть операції, які звільнені від оподаткування ПДВ:

- 1) продаж вітчизняних продуктів дитячого харчування молочними кухнями та спеціалізованими магазинами;
- 2) передача майна орендодавця, який є резидентом, у користування орендарю згідно з умовами договору оренди та його повернення орендодавцю після закінчення терміну дії договору;
- 3) продаж учнівських зошитів, підручників і навчальних посібників вітчизняного виробництва;
- 4) надання послуг із страхування і перестраховування;
- 5) обіг валютних цінностей, банківських металів, банкнот і монет НБУ, випуск, обіг і погашення білетів державних лотерей, виплата грошових вигащів, грошових призів і грошових винагород;
- 6) продаж товарів спеціального призначення для інвалідів.

ЗАДАЧІ

Задача 1. Визначити суму ПДВ, яка підлягає сплаті до бюджету, і строки сплати, якщо в січні загальний обсяг продажу власного виробництва підприємства становив 2500 грн (без ПДВ). У цьому самому місяці підприємство сплатило вартість сировини та матеріалів, вартість яких належить до складу валових витрат на суму 1300 грн (без ПДВ). Сума ПДВ минулого звітного періоду, яка зменшує суму податку, належну до сплати в поточному звітному періоді, становить 14 грн.

Задача 2. Визначити суму податку на прибуток за такими даними:

- загальна сума доходу платника податку від усіх видів діяльності, отриманого протягом звітного періоду, — 870300 тис. грн;
- суми податку на додану вартість, отримані платником податку на додану вартість, нарахованого на вартість продажу товарів (робіт, послуг), — 145050 тис. грн;
- сума одержаного платником емісійного доходу — 5478 тис. грн;

- сума валових витрат за звітний період — 497500 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань за звітний період — 3658 тис. грн.

Задача 3. Загальна сума придбаних у звітному періоді товарів, що належать до складу валових витрат підприємства, становить 10000 грн. (без суми ПДВ), загальний обсяг продажу у звітному періоді — 9000 грн (без суми ПДВ), у тому числі обсяг експортного продажу — 4000 грн. Визначити суму бюджетного відшкодування.

Задача 4. Розрахувати комунальний податок за рік, якщо середнь-оспискова чисельність працівників підприємства становить 550 осіб. Фактично за 9 місяців було сплачено 2900 грн. Зазначити терміни сплати і подачі розрахунку.

Задача 5. Визначити суму податку на прибуток, якщо у звітному періоді сума скоригованого валового доходу підприємства становила 70000 грн, сума валових витрат — 20000 грн, сума амортизаційних відрахувань — 10000 грн. Крім того, на ремонт основних виробничих фондів підприємство витратило 7000 грн (балансова вартість фондів на початок звітного періоду становила 60000 грн). Підприємство включає витрати на ремонт ОВФ до валових витрат у сумі, передбаченій чинним законодавством.

Задача 6. Підприємство випустило за травень місяць 1500000 пляшок коньяку місткістю 0,5 л, які було реалізовано за ціною 35 грн за одну пляшку. Визначити суму акцизного збору і суму ПДВ, які підлягають сплаті до бюджету. Ставка акцизного збору — 3 грн за 1 л.

Задача 7. Підприємство випустило і реалізувало за місяць 1255900 одиниць підакцизних товарів. Максимальна роздрібна ціна одиниці товару, встановлена виробником, становить 12 грн. Акцизний збір обчислюється за ставками у відсотках до обороту з продажу (ставка АЗ — 10 %). Визначити суму акцизного збору, який підлягає сплаті до бюджету.

Задача 8. Визначити суму податку на прибуток, яку необхідно сплатити підприємству (підприємство зареєстроване платником ПДВ) за перший квартал поточного року, за такими даними:

- 1) сума загальних доходів від продажу товарів — 4602500 тис. грн;

- 2) сума безповоротної фінансової допомоги, одержана підприємством у звітному періоді, — 3784 тис. грн;
- 3) сума доходів від здійснення операцій лізингу — 1500 тис. грн;
- 4) сума штрафів, фактично одержаних підприємством за рішенням сторін договору, — 26 тис. грн;
- 5) сума ПДВ, нарахованого на вартість продажу товарів, — 767083 тис. грн;
- 6) сума витрат, пов'язаних з продажем продукції, — 985096 тис. грн;
- 7) сума нарахованих податків, зборів (обов'язкових платежів) — 2380 тис. грн;
- 8) витрати, пов'язані з поліпшенням основних фондів у сумі, яку відповідно до чинного законодавства можна зарахувати до валових витрат, — 5 тис. грн;
- 9) вартість сплачених торгових патентів — 560 грн;
- 10) сума нарахованих амортизаційних відрахувань у звітному кварталі — 9240 тис. грн.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

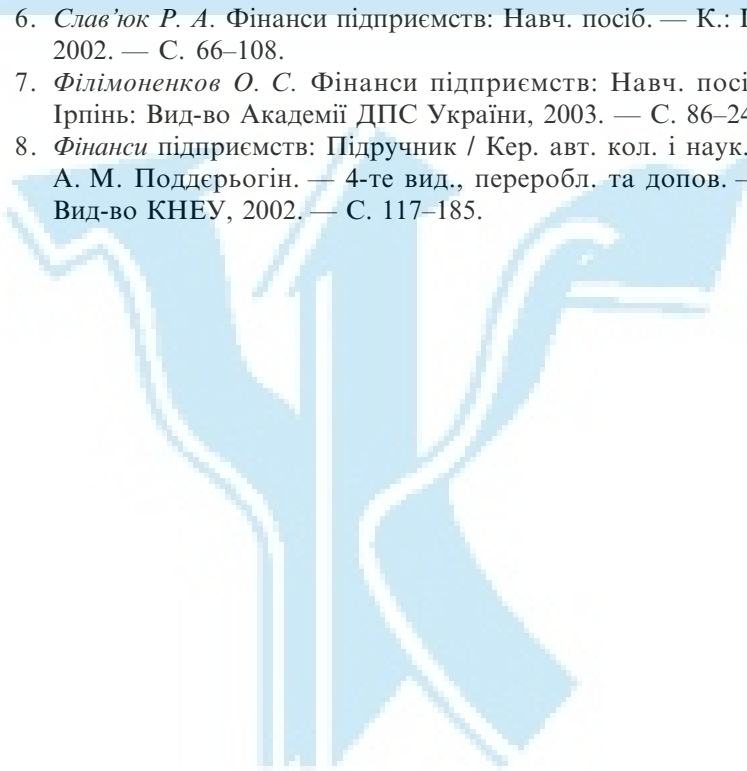
1. Шляхи удосконалення податкової системи України.
2. Податкові пільги.
3. Податковий кодекс України.
4. Податок на прибуток та його роль у формуванні державного бюджету України.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Закон України “Про збір на обов'язкове державне пенсійне страхування”* від 26 червня 1997 р. № 401/97 // *Закони України*. — 1997. — Т. 12. — С. 357–358.
2. *Закон України “Про збір на обов'язкове соціальне страхування”* від 26 червня 1997 р. № 402/97-ВР // *Закони України*, 1997. — Т. 12. — С. 365–366.
3. *Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”* від 22 травня 1997 р. № 283/97 // *Галицькі контракти*. — 1997. — № 26. — С. 36–59.
4. *Закон України “Про податок на додану вартість”* від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР // *Закони України*. — 1997. — Т. 12. — С. 119–137.

5. Закон України “Про систему оподаткування” від 18 лютого 1997 р. № 77/97-ВР // Закони України. — 1997. — Т. 12. — С. 76–84.
6. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 66–108.
7. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 86–242.
8. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. — 4-те вид., переробл. та допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — С. 117–185.

МАУП

ОБИГОВІ КОШТИ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Сутність і класифікація обігових коштів

Фінансовий стан підприємства безпосередньо залежить від стану та ефективності використання його обігових коштів — тієї частини фінансових ресурсів, яка постійно перебуває в обігу. По-перше, обігові кошти спрямовуються на придбання сировини, основних і допоміжних матеріалів, напівфабрикатів та інших елементів виробничих запасів. По-друге, частина цих коштів перебуває в незавершеному виробництві та в готовій нереалізованій продукції. По-третє, до них належать залишки грошових коштів підприємства.

Обігові кошти (оборотний капітал, оборотні активи) — це активи, які протягом одного виробничого циклу або одного календарного року можуть бути перетворені на грошові засоби.

У практиці планування та обліку господарської діяльності до складу обігових коштів входять: виробничі запаси; незавершене виробництво та напівфабрикати власного виготовлення; витрати майбутніх періодів, готова продукція, товари відвантажені, грошові кошти.

Склад і розміщення оборотного капіталу залежать від того, в якій сфері він функціонує: виробничій, торгово-посередницькій, сфері послуг. У виробничій сфері обігові кошти авансуються в *оборотні виробничі фонди і фонди обігу*. *Оборотні виробничі фонди* — це обігові кошти підприємства, які обслуговують сферу виробництва, а саме: виробничі запаси; незавершене виробництво та напівфабрикати власного виготовлення; витрати майбутніх періодів. *Фонди обігу* обслуговують сферу обігу і до них належать готова продукція, товари відвантажені (дебіторська заборгованість), грошові кошти.

Класифікацію обігових коштів залежно від участі в кругообігу, методів планування і регулювання та джерел формування показано на рис. 13.

Рис.13. Класифікація обігових коштів

Обігові кошти призначені для забезпечення простого відтворення оборотних фондів, яке здійснюється як за рахунок власних і прирівняних до них обігових коштів, так і залучених і позичених джерел — короткострокових кредитів і кредиторської заборгованості, цільового фінансування та цільових надходжень із бюджету, галузевих і міжгалузевих позабюджетних фондів. При цьому необхідно встановити оптимальну структуру цих джерел.

Визначення потреби в обігових коштах

Власні кошти мають забезпечувати мінімальну стабільну потребу, без якої процес виробництва просто неможливий. Рівень забезпеченості підприємств власними коштами можна встановлювати шляхом їх *нормування* та на основі самостійного визначення обсягів власних коштів, залучених у фонди обігу. У разі самостійного вста-

новлення обсягів власних обігових коштів підприємство виходить зі своїх фінансових можливостей (розмірів статутного фонду) та доцільності спрямування початкових фінансових ресурсів в обігові кошти.

Потребу підприємства у сировині та інших видах матеріальних ресурсів визначають за певними *нормами* їх витрат.

Норма витрат певного виду матеріальних ресурсів є гранично допустимою величиною витрат на виготовлення продукції в умовах конкретного виробництва з урахуванням необхідності використання найпрогресивнішої технології та сировини найвищого гатунку.

Нормування обігових коштів здійснюється шляхом визначення нормативу у *виробничих запасах, у незавершеному виробництві, у витратах майбутніх періодів, готової продукції*. Отже, *норматив* — це плановий (мінімальний) обсяг обігових коштів, який дає змогу безперервно здійснювати процес виробництва. *Сукупний норматив* по підприємству визначається як сума окремих нормативів.

1. Розрахунок нормативу обігових коштів у виробничих запасах.

Норматив обігових коштів у виробничих запасах (H_{cm}) визначається множенням *середньодобового споживання сировини і матеріалів у вартісному вираженні на норму їх запасу у днях*:

$$H_{cm} = C \cdot H_3,$$

де C — середньодобове споживання сировини і матеріалів; H_3 — норма запасу, днів.

Середньодобове споживання сировини і матеріалів визначається як сума витрат на виробництво даного виду сировини і матеріалів у 1V (найбільшому) кварталі планового року, поділена на кількість днів у періоді.

До *загальної норми запасу* входять такі запаси:

а) *підготовчий* — передбачається для прийняття, розвантаження та складування матеріалів; розраховується за фактичним часом, потрібним для виконання цих операцій;

б) *технологічний* — попередня підготовка матеріалу до виробництва (підсушування, зволоження), розраховується за деякими видами за фактичним часом.

в) *складський* — має забезпечити безперервність виробничого процесу між поставками матеріалів. Розмір його дорівнює половині се-

реднього інтервалу між поставками. Якщо поставки рівні за розмірами та періодичні, то середній інтервал визначається діленням кількості днів у році (365 днів) на кількість поставок. Якщо поставки нерівні та неперіодичні, то середній інтервал між поставками визначається за формулою

$$C_i = \sum xf : \sum f,$$

де x — інтервал між двома суміжними поставками; f — обсяг поставки.

г) *страховий* — передбачається для гарантування нормального процесу виробництва в разі порушення договірних строків поставок або їх неналежної якості. Встановлюється, як правило, у розмірі 50 % складського запасу;

д) *транспортний* — передбачається в тому разі, якщо матеріальні цінності потрібно оплатити раніше, ніж вони надійдуть на підприємство. Визначається як різниця між вантажообігом і документообігом. Якщо сировина і матеріали надходять до споживача раніше за прибуття розрахункових документів (або ці процеси збігаються в часі), транспортний запас не встановлюється.

2. Розрахунок нормативу обігових коштів у незавершеному виробництві.

Норматив обігових коштів у незавершеному виробництві можна визначити за формулою

$$H_{\text{нзв}} = H_3 \cdot C/v : D,$$

де H_3 — норма запасу;

$$H_3 = K_{\text{нв}} \cdot П,$$

$K_{\text{нв}}$ — коефіцієнт наростання витрат;

$$K_{\text{нв}} = (Z_0 + 0,5 Z_n) : C/v,$$

Z_0 — затрати одноразові, тобто затрати, які виникають у перші години виробничого циклу (затрати на сировину і матеріали); Z_n — затрати подальші (інші затрати, крім одноразових); C/v — виробнича собівартість ТП; D — кількість днів у періоді; $П$ — тривалість виробничого циклу.

3. Розрахунок нормативу обігових коштів у витратах майбутніх періодів.

Витрати майбутніх періодів — це виробничі витрати, які будуть здійснені в плановому періоді, але включені в собівартість продукції,

що випускатиметься в наступні періоди. *Норматив обігових коштів у витратах майбутніх періодів* визначається за формулою

$$H_{\text{в.м.п}} = P_o + P_{\text{п}} - P_{\text{с/в}}$$

де $H_{\text{в.м.п}}$ — норматив оборотних коштів на витрати майбутніх періодів; P_o — сума коштів, які вкладені в ці витрати на початок запланованого періоду, за відрахуванням отриманих банківських кредитів; $P_{\text{п}}$ — витрати, що здійснюються у плановому році, передбачені відповідними кошторисами; $P_{\text{с/в}}$ — витрати, які включаються в собівартість продукції запланованого року та передбачені кошторисом виробництва.

Норматив обігових коштів на витрати майбутніх періодів розраховується на кожний рік.

4. Розрахунок нормативу обігових коштів для створення запасів готової продукції.

Норматив обігових коштів для готової продукції ($H_{\text{г.п}}$) визначається як добуток норми часу ($H_{\text{ч}}$) обігових коштів у днях і одноденного випуску товарної продукції у плановому році за виробничою собівартістю ($\text{ТП}_{\text{с/в}}$):

$$H_{\text{гп}} = \text{ТП}_{\text{с/в}} \cdot H_{\text{ч}}$$

де $\text{ТП}_{\text{с/в}}$ — одноденний випуск продукції в IV кварталі планового року за виробничою собівартістю (грн.); $H_{\text{ч}}$ — норма часу (запасу) обігових коштів для готової продукції, днів.

Норма часу (запасу) обігових коштів для готової продукції обчислюється у днях і включає такі елементи: час на комплектування виробів для поставки, упакування продукції та її маркування, час на оформлення і здачу платіжних документів у банк, час на монтаж і демонтаж. Час на окремі операції визначається розрахунковим шляхом.

Потреба у власних обігових коштах визначається як *виробничими*, так і *фінансовими* чинниками. Виробничі чинники — це обсяги виробництва, тривалість виробничого циклу, періодичність закупки виробничих запасів, терміни реалізації продукції та форми розрахунків за неї. Зміни цих показників зумовлюють необхідність коригування власних обігових коштів. Скорочення обсягів виробництва та інших показників сприяє зменшенню потреби у власних обігових коштах. Вивільнені ресурси можуть бути спрямовані на інші цілі. Збільшення розглянутих показників зумовлює необхідність приросту власних обігових коштів. Цей приріст забезпечується за рахунок власного прибутку підприємства чи наданих ресурсів.

Фінансовим чинником, що визначає потребу у власних обігових коштах, є можливість залучення до формування фондів обігу позикових коштів. Це, у свою чергу, залежить від рівня самофінансування та наявності майна, що його може прийняти банк у заставу, а також від фінансових результатів діяльності підприємства, його стабільного становища на ринку. Чим кращі показники діяльності підприємства, тим більше в нього можливостей залучити банківські кредити та зекономити на власних обігових коштах.

Забезпеченість підприємства обіговими коштами, як і основними фондами, безпосередньо впливає на його діяльність. Недостатність цих коштів спричинює незабезпеченість виробничого процесу. Нераціональне та неефективне їх використання звужує виробничі та фінансові можливості підприємства. Втрата чи осідання обігових коштів призводить до банкрутства підприємства.

Ефективність використання обігових коштів

У процесі виробничої та фінансової діяльності підприємства захищені у збереженні та ефективному використанні власних обігових коштів. Збереження досягається за рахунок, по-перше, їх спрямування на придбання потрібних виробничих запасів, які використовуватимуться у виробничому процесі, а не осідатимуть на складі, а по-друге — недопущення використання обігових коштів не за призначенням, на інші цілі. Ефективність використання забезпечується насамперед високим рівнем *оборотності*. Чим вищий рівень оборотності, тим менше коштів потрібно для забезпечення виробничого процесу. *Оборотність* визначається терміном між вкладанням коштів та їх поверненням у складі виручки від реалізації продукції. Осідання коштів у незавершеному виробництві та нереалізованій готовій продукції є основним чинником неефективного використання обігових коштів.

Розглянемо показники, які характеризують оборотність обігових коштів.

Коефіцієнт оборотності ($K_{об}$) розраховується діленням вартості реалізованої продукції за діючими оптовими цінами за певний період (P_o) на середній залишок обігових коштів за той самий період (C_o):

$$K_{об} = P_o / C_o.$$

Показник, обернений до коефіцієнта оборотності, називають *коефіцієнтом завантаження* (K_3):

$$K_3 = C_o / P_o.$$

Оборотність у днях (O_d) показує, скільки днів триває один кругообіг обігових коштів, і розраховується за формулою

$$O_d = C_o D / P,$$

де D — кількість днів у плановому періоді (30, 90, 180 або 360).

Оборотність обігових засобів може прискорюватись або уповільнюватись, як наслідок, певна сума обігових засобів вивільняється або частково залучається.

Щоб обчислити суму вивільнених або додатково залучених обігових засобів у результаті прискорення (уповільнення) оборотності, треба помножити число днів прискорення (уповільнення) оборотності на суму фактичного одноденного обсягу реалізації продукції у звітному періоді.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сутність обігових коштів, їх склад і структура.
2. Що розуміють під поняттям організації обігових коштів?
3. Класифікація обігових коштів залежно від участі в кругообігу, від методів планування та джерел формування.
4. Поняття нормованих і ненормованих обігових коштів.
5. Поняття оборотних виробничих фондів і фондів обігу.
6. Поняття власних, позикових і залучених обігових коштів.
7. Нормування обігових коштів, поняття норми і нормативу.
8. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на сировину, основні матеріали та напівфабрикати.
9. Як розраховується поточний (складський) запас?
10. Поняття страхового запасу та його розрахунок.
11. Поняття транспортного запасу та його розрахунок.
12. Поняття технологічного запасу та його розрахунок.
13. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на запаси палива.
14. Розрахунок власних обігових коштів на допоміжні матеріали.
15. Розрахунок власних обігових коштів на запаси тари.

16. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на запасні частини для ремонту.
17. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на запаси малоцінних і швидкозношуваних предметів.
18. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на незавершене виробництво.
19. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на запаси готової продукції.
20. Розрахунок нормативу власних обігових коштів на витрати майбутніх періодів.
21. Розрахунок нормативу власних обігових коштів економічним методом.
22. Назвіть показники використання обігових коштів і їх розрахунок.
23. Як визначити суму вивільнених (додатково залучених) обігових коштів у результаті прискорення (уповільнення) оборотності.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Контроль за використанням обігових коштів.
2. Питання вдосконалення організації обігових коштів.
3. Використання банківських кредитів для формування обігових коштів.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Обігові кошти підприємства, їх склад, структура і класифікація.
2. Нормування обігових коштів.
3. Показники стану та ефективності використання обігових коштів.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Власні кошти — кошти підприємств, якими вони покривають мінімальні розміри обігових коштів (запасів і витрат), необхідних для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва та реалізації продукції.

Коефіцієнт оборотності (або кількість оборотів за рік) — обчислюється діленням кількості днів у році на тривалість одного обороту в днях або діленням суми обороту на середній залишок обігових коштів.

Норма — відносна або мінімальна величина обігових коштів, обчислена у встановленому порядку за кожним їх видом, яка необхідна для розрахунку нормативу.

Норматив — мінімальний розмір власних обігових коштів у грошовому виразі, необхідний підприємству для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва, реалізації продукції та розрахунків.

Нормування — процес обчислення тієї частини обігових коштів (запасів і затрат), яка потрібна підприємству для забезпечення нормального, безперервного процесу виробництва, реалізації продукції та розрахунків.

Обігові кошти (*оборотний капітал, оборотні активи*) — як натурально-речовинна категорія являють собою сукупність матеріально-речових цінностей і грошових активів, які беруть участь у створенні продукту, повністю споживаються у виробничому процесі й повністю переносять свою вартість на продукт, що виробляється впродовж операційного циклу або дванадцяти місяців з дати балансу (виробничі запаси, готова продукція, грошові кошти тощо).

Оборотність — послідовне проходження обіговими коштами стадії кругообігу зі зміною форм вартості.

Організація оборотних активів — встановлення на підприємствах необхідного складу та структури оборотних активів, визначення потреби в них і джерел формування, а також контроль за збереженням і ефективністю їх використання.

Позикові кошти — кошти, отримувані підприємствами у вигляді банківських кредитів для створення сезонних запасів матеріальних цінностей та покриття затрат виробництва.

Залучені кошти — кошти, що не належать підприємству, однак через діючу систему розрахунків перебувають в його обігу.

Поточний запас — основний вид запасу сировини, матеріалів і напівфабрикатів. Створюється для забезпечення процесу виробництва необхідними матеріальними ресурсами.

Прибутковість — показник, що характеризує рівень окупності сукупних витрат виробництва або його складових, у тому числі й обігових коштів. Прибутковість обігових коштів визначається діленням обсягу балансового прибутку на 1000 грн середньорічної вартості обігових коштів.

Розмір вивільнення або заморожування обігових коштів у зв'язку з прискоренням або уповільненням їх оборотності визначається множенням суми одноденного обороту (виручки) за звітний період на кількість днів прискорення або уповільнення оборотності у звітному році порівняно з базисним періодом.

Сталі пасиви — грошові кошти, що не належать підприємству, але через діючу систему розрахунків постійно перебувають в його обігу.

Страховий, або гарантійний, запас — необхідний на кожному підприємстві для гарантування безперервності процесу виробництва у разі порушення умов та строків поставок матеріалів контрагентами, транспортом або відвантаження некомплектних партій.

Технологічний запас — створюється на час підготовки матеріалів до виробництва, включаючи аналіз і лабораторні випробування.

Транспортний запас — створюється у разі перевищення строків вантажообігу порівняно зі строками документообігу.

Фондовіддача — показник, що характеризує рівень виробництва валової (товарної) продукції на одиницю обігових коштів. Визначається діленням обсягу виробництва валової або товарної продукції у вартісному виразі на тисячу гривень обігових коштів.

Фондомісткість — показник, який характеризує розмір обігових коштів, що використовуються у виробництві одиниці валової (реалізованої) продукції.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Обігові кошти підприємства — це:

- 1) гроші в касі підприємства, на розрахункових і валютних рахунках, у розрахунках;
- 2) кошти, авансовані у виробничі оборотні фонди та фонди обігу;
- 3) оборотні активи;
- 4) предмети праці.

2. Оборотні виробничі фонди — це:

- 1) обігові кошти у виробництві;
- 2) обігові кошти у виробництві та в готовій продукції;
- 3) обігові кошти у виробничих запасах;
- 4) обігові кошти у виробничих запасах та у виробництві.

3. Яка частина обігових коштів обслуговує сферу обігу:

- 1) готова продукція на складі;
- 2) готова продукція, грошові засоби й кошти в розрахунках;
- 3) грошові засоби на рахунках у банках і касі, у розрахунках, дебіторська заборгованість;
4. відвантажена готова продукція.

4. Принципи організації обігових коштів — це:

- 1) самостійність у розпорядженні та управлінні обіговими коштами;
- 2) визначення планової потреби в обігових коштах та їх розміщення за окремими елементами й підрозділами;
- 3) коригування розрахункових і чинних нормативів з урахуванням вимог господарювання, що постійно змінюються;
- 4) наявність раціональної системи фінансування обігових коштів;
- 5) контроль за раціональним розміщенням і використанням обігових коштів.

5. Відповідно до чого здійснюється планування обігових коштів:

- 1) до кошторисів витрат на виробництво і невиробничі потреби;
- 2) до виробничої програми;

- 3) до бізнес-плану;
- 4) до обсягу реалізації продукції.

6. Які обігові кошти слід зарахувати до нормованих:

- 1) оборотні виробничі фонди;
- 2) виробничі запаси;
- 3) фонди обігу;
- 4) оборотні виробничі фонди й готову продукцію.

7. За допомогою яких показників можна визначити потребу підприємства в сировині, матеріалах, покупних напівфабрикатах:

- 1) одноденні витрати конкретних видів сировини, матеріалів, розраховані за виробничою собівартістю IV кварталу планового року;
- 2) собівартість одиниці продукції;
- 3) норми запасу в днях конкретних видів сировини, матеріалів;
- 4) обсяг реалізації продукції в плановому році.

8. За допомогою яких показників можна визначити потребу підприємств у обігових коштах у незавершеному виробництві:

- 1) тривалість виробничого циклу;
- 2) кількість продукції, що випускається;
- 3) одноденні витрати в незавершеному виробництві за планом IV кварталу за виробничою собівартістю;
- 4) коефіцієнт наростання витрат.

9. Які показники необхідні для нормування обігових коштів у запасах готової продукції:

- 1) норма запасу обігових коштів щодо готової продукції;
- 2) одноденний випуск продукції в IV кварталі планового року за виробничою собівартістю;
- 3) середні залишки обігових коштів на початок планового року;
- 4) випуск товарної продукції у плановому році.

10. Які показники треба використовувати, визначаючи потребу в обігових коштах економічним методом:

- 1) середні залишки вартості обігових коштів на початок планового року;
- 2) зміни в обсязі виробництва продукції;

- 3) розмір “виробничого” нормативу;
- 4) розмір “невиробничого” нормативу.

11. Які джерела формування обігових коштів можна зарахувати до власних і прирівняних до них:

- 1) суму статутного капіталу;
- 2) кредиторську прострочену заборгованість;
- 3) суму статутного капіталу, що зменшена на суму залишкової вартості основних фондів і збільшена на суму нерозподіленого прибутку;
- 4) приріст сталих пасивів.

12. Показники використання оборотних фондів — це:

- 1) фондівіддача;
- 2) термін обігу;
- 3) коефіцієнт ефективності;
- 4) коефіцієнт завантаження.

13. Які обігові кошти можна зарахувати до високоліквідних активів:

- 1) матеріальні оборотні активи;
- 2) цінні папери, що є еквівалентами грошових коштів;
- 3) товари відвантажені;
- 4) дебіторську заборгованість;
- 5) грошові засоби.

14. Які обігові кошти можна зарахувати до середньоліквідних активів:

- 1) товари відвантажені;
- 2) матеріальні обігові кошти;
- 3) дебіторську заборгованість;
- 4) цінні папери, що є еквівалентами грошових коштів.
- 5) грошові засоби.

15. Які оборотні кошти можна зарахувати до низьколіквідних активів:

- 1) дебіторську заборгованість;
- 2) грошові засоби;
- 3) товари відвантажені;
- 4) цінні папери, що є еквівалентами грошових коштів;
- 5) матеріальні обігові кошти.

16. Які показники можна вважати більш прийнятними для визначення впливу розміщення обігових коштів на фінансовий стан підприємства:

- 1) коефіцієнт автономії (забезпечення власними коштами);
- 2) показник витрат на 1 грн реалізованої продукції;
- 3) коефіцієнт покриття;
- 4) рентабельність обігових коштів;
- 5) коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- 6) коефіцієнт платоспроможності;
- 7) питома вага виробничих обігових фондів у загальній вартості;
- 8) рівень інфляції;
- 9) коефіцієнт кредитоспроможності;
- 10) брак власних обігових коштів;
- 11) надлишок власних обігових коштів.

ЗАДАЧІ

Задача 1. Визначити норму запасу в днях по сировині та основних матеріалах за такими даними: час вантажообігу — 20 днів, час документообігу — 16 днів, кількість перевезень за перше півріччя — 5, на підприємстві передбачено страховий запас.

Задача 2. Визначити, яку суму обігових коштів підприємство вивільнило або залучило в обіг у II кварталі порівняно з I кварталом, якщо оборот з реалізації в оптових цінах підприємства в I кварталі становив 92550 тис. грн, у II — 95320 тис. грн, середній залишок нормованих обігових коштів у I кварталі — 31690 тис. грн, у II — 31770 тис. грн.

Задача 3. У плановому році випуск товарної продукції в оптових цінах становить 15000 тис. грн, за виробничою собівартістю — 1200 тис. грн. Питома вага випуску продукції в IV кварталі — 30% річного випуску. Тривалість операцій, пов'язаних з підготовкою продукції до реалізації:

- а) нагромадження і комплектування партій — 5 днів;
- б) пакування і маркування — 2 дні;
- в) доставка до місця відправлення і відвантаження — 1 день;
- г) оформлення і здача розрахункових документів до банку — 2 дні.

Визначити норматив обігових коштів за готовою продукцією.

Задача 4. Визначити норматив обігових коштів за незавершеним виробництвом за даними, наведеними в таблиці:

Вид продукції	Термін виготовлення, днів	Питома вага в загальному випуску, %	Коефіцієнт наростання витрат
А	14	45	0,80
Б	10	35	0,75
В	8	20	0,70

Витрати на виробництво товарної продукції за виробничою собівартістю в IV кварталі — 2700 тис. грн.

Задача 5. Визначити коефіцієнт оборотності обігових коштів у першому півріччі та розмір середніх залишків нормованих обігових коштів, який припадає на 1 грн реалізації, за такими даними:

реалізація продукції в оптових цінах підприємства за перше півріччя — 5300 тис. грн;

сукупні залишки нормованих обігових коштів становили:

на 1 січня — 1400 тис. грн;

на 1 лютого — 1200 тис. грн;

на 1 березня — 1600 тис. грн;

на 1 квітня — 1500 тис. грн;

на 1 травня — 1550 тис. грн;

на 1 червня — 1650 тис. грн;

на 1 липня — 1700 тис. грн.

Задача 6. Визначити норматив обігових коштів за окремими видами основних матеріалів і загалом по підприємству, скориставшись даними в таблиці.

№ пор.	Вид сировини і матеріалів	Потреба в IV кварталі планового року, тис. грн.	Середній інтервал поставки, днів	Транспортний запас, днів	Час на розвантаження, днів	Час на підготовку до виробництва, днів
1	Прокат чавуну	1200	20	3	2	2
2	Прокат чорних металів	2800	18	2	3	3
3	Труби	5200	30	4	5	1
4	Металовироби	8700	40	5	2	2
5	Металоконструкції	10200	45	4	2	—

Питома вага наведених п'яти найменувань матеріалів щодо загальної потреби в сировині і матеріалах становить 80 %. Згідно з кошторисом витрат на виробництво витрати на сировину і матеріали у IV кварталі становлять 9600 тис. грн.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Формування обігових коштів на підприємствах.
2. Використання банківських кредитів для формування обігових коштів.
3. Ефективність використання обігових коштів.
4. Необхідність і шляхи прискорення оборотності обігових коштів торговельних підприємств.
5. Роль кредиторської заборгованості у формуванні обігових коштів суб'єктів господарювання в сучасних умовах.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. *Положення (стандарт) бухгалтерського обліку № 9 “Запаси”*: Затв. наказом Міністерства фінансів України від 20 жовтня 1999 р. № 246.
2. *Про нормативи запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств і організацій та джерела їх покриття*: Постанова Кабінету Міністрів України від 19 квітня 1993 р. № 279.
3. *Слав'юк Р. А.* Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 199–203.
4. *Філімоненков О. С.* Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 251–286.
5. *Фінанси підприємств*: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. — 4-те вид., переробл. і допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — С. 141–173.
6. *Фінансова діяльність підприємства*: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — С. 220–236.

КРЕДИТУВАННЯ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Сутність, форми і види кредиту

Нині кредиту надається велике значення, оскільки він допомагає розв'язати проблеми, що стоять перед всією економічною системою. Кредит акумулює капітал, що вивільнився, тим самим обслуговуючи приплив капіталу, який забезпечує відтворювальний процес. Також кредит прискорює процес грошового обігу, забезпечує виконання низки відносин (страхових, інвестиційних тощо), відіграє велику роль у регулюванні ринкових відносин.

Джерелом позикового капіталу є тимчасово вільні кошти, що формуються на основі кругообігу промислового й торгового капіталу, грошові нагромадження приватного сектора і держави.

Кредит — це економічні відносини між юридичними, фізичними особами та державою з приводу перерозподілу вартості на принципах повернення і, як правило, платності та забезпеченості. Розрізняють дві основні *форми* кредиту: *товарну* й *грошову*. Класифікацію кредиту за видами ілюструє рис. 14.

Банківське і небанківське кредитування підприємств

Вивчаючи питання кредитування підприємств, необхідно детальніше розглянути окремі види кредиту, передусім небанківського.

1. Комерційний кредит надається одним функціонуючим підприємцем іншому через продаж товару з відстроченням платежу.

Комерційний кредит має переваги та недоліки. До переваг належать:

- оперативність надання коштів у товарній формі;
- технічна нескладність оформлення угоди;
- надання підприємству ширших можливостей маневрування обіговими коштами;
- сприяння розвитку кредитного ринку.

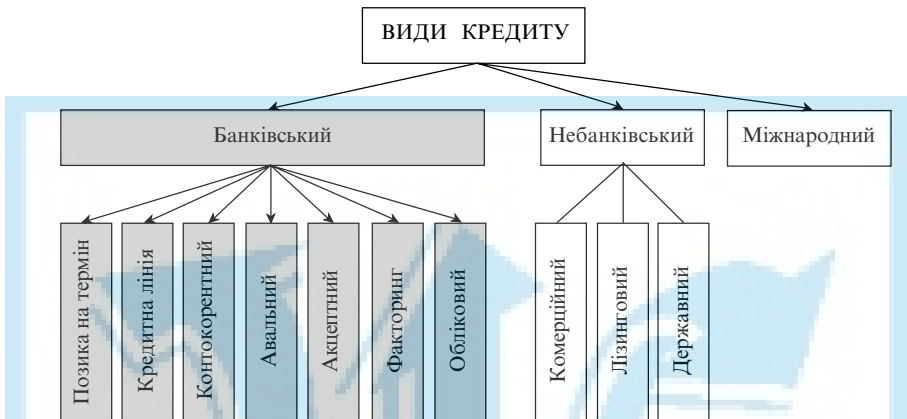

Рис. 14. Види кредиту

Комерційний кредит принципово відрізняється від банківського:

- у ролі кредитора виступають не спеціалізовані кредитно-фінансові організації, а юридичні особи, які пов'язані з виробництвом або реалізацією товарів і послуг;
- надається тільки в товарній формі;
- позиковий капітал інтегровано з промисловим або торговим, що знайшло практичне втілення у створенні фінансових компаній, холдингів та інших аналогічних структур.

Недоліками комерційного кредиту є:

- обмежені можливості в часі та розмірах;
- наявність помітного ризику для кредитора;
- можливість небажаного впливу комерційних банків, які дисконтують векселі.

Комерційний кредит в Україні набув розвитку з прийняттям Закону України “Про обіг векселів в Україні”. підприємствам і організаціям дозволено постачати продукцію, виконувати роботи та надавати послуги в кредит, використовуючи для оформлення таких угод векселі.

Комерційний кредит оформляється векселем, його об'єктом є товарний капітал. Він обслуговує кругообіг промислового капіталу, рух товарів із сфери виробництва у сферу споживання. Особливістю комерційного кредиту є те, що позиковий капітал тут зливається з промисло-

вим. Мета комерційного кредиту — прискорити реалізацію товарів і отримання прибутку.

2. Лізинговий кредит. За економічної кризи більшість підприємств України неспроможні власними коштами здійснювати технічне оновлення виробництва. Відтак виникає об'єктивна необхідність розвитку лізингового бізнесу. Термін “лізинг” походить від англійського дієслова “to lease”, що означає “брати в оренду”.

Будь-яка лізингова операція має фінансовий (кредитний) характер. Власник майна (лізингодавець) надає користувачу (лізингоодержувачу) фінансову послугу: він купує майно у власність і за рахунок періодичних внесків лізингоодержувача покриває повну вартість цього майна та отримує певний прибуток у вигляді лізингової маржі.

В економічному розумінні **лізинг** — це кредит, який надається в товарній формі лізингодавцем лізингоодержувачу. Суб'єктами кредитних відносин тут виступають: у ролі кредитора — лізингодавець, позичальника — лізингоодержувач.

З економічного погляду лізинг певною мірою нагадує банківський кредит, який надається на придбання основних фондів. Кредитні й лізингові відносини між лізингоодержувачем та лізингодавцем будуються на умовах терміновості, оплати, повернення, матеріального забезпечення (застави).

Сутність лізингу проявляється в його функціях: фінансовій, виробничій, збутовій.

Фінансова функція полягає в такому:

- звільненні підприємства від одномоментної повної оплати придбаних основних фондів і наданні їх на умовах довгострокового кредиту;
- використанні підприємством податкових пільг.

Оскільки орендну плату зараховують до складу валових витрат, відповідно зменшується оподатковуваний прибуток підприємства.

Виробнича функція полягає в оперативному розв'язанні проблеми переоснащення виробництва не через купівлю машин та обладнання, а через тимчасове їх використання на умовах лізингу. Це ефективний засіб, що забезпечує доступ підприємств до нових технологій і техніки.

Збутова функція полягає в розширенні кола споживачів та освоєнні нових сегментів ринку залученням насамперед тих підприємств, які неспроможні відразу придбати майно.

Об'єктом лізингу може бути будь-яке нерухоме майно, яке можна віднести до основних фондів, не заборонене до вільного обігу на ринку і до якого немає обмежень на передачу в лізинг (оренду).

Лізинг-кредит сприяє активізації інвестицій приватного капіталу у сферу виробництва, поліпшенню фінансового стану товаровиробників, підвищенню конкурентоспроможності вітчизняних підприємств.

3. Державний кредит. Нині для нормального функціонування всієї економічної системи велике значення має державний і міжнародний кредит. *Державний кредит* — це сукупність кредитних відносин, у яких позичальником або кредитором стосовно громадян і юридичних осіб є держава, місцеві органи влади. Державний кредит виражає відносини у грошовій формі між державою, з одного боку, і фізичними або юридичними особами — з іншого, найчастіше з банками, страховими компаніями та підприємцями. Кредит буде державним у тому разі, якщо учасником позикової угоди є центральний уряд або місцеві органи влади.

Державне кредитування здійснюється наданням бюджетних позик безпосередньо міністерствам, відомствам, іншим центральним органам державної виконавчої влади для фінансування через банківські установи: пускових об'єктів; раніше розпочатих новобудов виробничого призначення; технічного переозброєння та реконструкції діючих підприємств незалежно від форми власності.

Фінансування інвестиційних потреб підприємств буває цільовим, прямим, поворотним, терміновим, забезпеченим заставою чи гарантією.

Організація роботи з обслуговування бюджетних кредитів, їх обліку та проведення розрахунків з позичальниками покладається на уповноважені комерційні банки України. Оплата виконаних робіт з будівництва, реконструкції, технічного переозброєння підприємств і об'єктів здійснюється уповноваженими банками в межах бюджетної позики за умови надходження від позичальника розрахунково-грошових документів.

Комерційні банки після перевірки кредитоспроможності підприємства-позичальника мають право відмовитись від укладання договору кредитування, якщо підприємство не має достатніх гарантій повернення кредиту. Згода уповноваженого комерційного банку є підставою для державного позабюджетного Фонду приватизації укласти договір із банком та переказати йому кошти Фонду для кредитування підпри-

емства. Одержавши ці кошти, уповноважений комерційний банк і підприємство укладають кредитний договір. Для забезпечення гарантій повернення кредиту та сплати відсотків за користування ним укладається також договір застави.

4. Міжнародний кредит. Рух капіталу у сфері міжнародних економічних відносин, пов'язаний з наданням валютних і товарних ресурсів на умовах повернення, терміновості й сплати відсотків, називають *міжнародним кредитом*. Кредиторами і позичальниками виступають банки, підприємства, держава, міжнародні та регіональні організації.

За строками надання міжнародні кредити поділяються на:

- короткострокові — до одного року;
- середньострокові — від одного до 5 років;
- довгострокові — понад 5 років.

Міжнародний кредит виконує так функції:

- перерозподіл позикових капіталів між країнами з метою забезпечення безперервного процесу відтворення для досягнення максимального прибутку;
- економія витрат обігу у сфері міжнародних розрахунків завдяки розвитку безготівкових платежів;
- прискорення концентрації та централізації капіталу.

Також міжнародний кредит, розширюючи межі індивідуального нагромадження, сприяє створенню нових фірм. Отже, міжнародний кредит виконує ті самі функції, що й інші форми кредиту, тільки в міжнародному аспекті.

Нині комерційні банки України дуже рідко надають підприємствам довгострокові кредити. Реальніше отримати такий кредит через кредитні лінії Світового банку та Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), що надаються уповноваженими банками. Підприємства України мають змогу отримувати кредити з коштів Світового банку, Агентства США з міжнародного розвитку, Фонду Євразія, а також коштів урядів зарубіжних країн. Переважно кредити надаються малим і середнім підприємствам через уповноважені банки України.

Останнім часом набули поширення *іпотечний* кредит і *овердрафт*.

5. Іпотечний кредит — це довгострокові позики під заставу нерухомості (землі, виробничих і житлових будинків). Основним його джерелом є емісія іпотечних облігацій корпораціями та банками.

6. Контокорентний кредит (овердрафт) — це вид банківського кредиту в національній або іноземній валюті, який надається понад залишок коштів на поточному рахунку клієнта банку.

Банківський кредит надається у вигляді грошової позики банками й різноманітними кредитно-фінансовими установами підприємцям та іншим позичальникам. Об'єктом банківського кредиту є грошовий капітал, що відокремився від промислового. Позичальником можуть бути фірма, держава, приватний сектор, а кредитором — кредитно-фінансові установи. Метою кредитора є отримання прибутку у вигляді відсотка. Кредитор надає позиковий капітал позичальнику на умовах повернення, терміновості та сплати відсотка.

На відміну від комерційного кредиту, який обслуговує лише обіг товарів, сфера використання банківського кредиту ширша — нагромадження капіталу, через перетворення в капітал частини грошових прибутків і заощаджень усіх прошарків суспільства.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Суть і необхідність кредитування підприємств.
2. Класифікація кредитів.
3. Суть і принципи банківського кредитування підприємств.
4. Основні етапи банківського кредитування.
5. Охарактеризуйте акцептне та авальне кредитування підприємств.
6. Охарактеризуйте лізингове кредитування.
7. Поясніть відмінність між фінансовим й оперативним лізингом.
8. Суть і призначення державного кредитування.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Принципи та умови короткострокового банківського кредитування суб'єктів господарювання.
2. Контроль банку за дотриманням умов кредитного договору та ефективним використанням кредиту позичальником.
3. Основні показники оцінки кредитоспроможності підприємства.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Сутність, форми і види кредиту.
2. Банківське і небанківське кредитування підприємств.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Авальний кредит — кредит, призначений для сплати за зобов'язаннями клієнта банком у разі, якщо сам клієнт не може цього зробити; здійснюється у формі авалю векселя.

Акцептний кредит — вид короткострокового банківського кредиту, що пов'язаний із вексельним обігом; надається векселедавцеві (платникові за векселем) і виступає як гарантійна послуга.

Банківський кредит — економічні відносини між партнером (банком) і позичальником із приводу надання коштів на умовах повернення, платності, терміновості, забезпечення та цільового характеру.

Бланковий кредит — банківський кредит, не забезпечений реальними цінностями.

Державний кредит — сукупність кредитних відносин між державою та суб'єктами господарювання.

Дисконт — сума знижки (відсотка), яку отримують банки при здійсненні операцій з урахування (обліку) векселів.

Іпотечний кредит — довгострокові позики під заставу нерухомості (землі, виробничих і житлових будинків).

Комерційний кредит — короткостроковий кредит, який надається продавцем (виробником) покупцеві у формі відстрочення оплати за продані товари, виконані роботи чи надані послуги.

Кредит — позика в грошовій або товарній формі, яка надається кредитором іншій особі — позичальникові на умовах повернення, платності, терміновості, забезпечення та цільового характеру.

Кредитний договір — юридичний документ, що визначає взаємні зобов'язання та відповідальність між банком і клієнтом з приводу одержання останнім банківського кредиту.

Обліковий кредит (кредит під облік векселів) — короткостроковий кредит, який банківська установа надає пред'явникові векселів,

скуповуючи їх до настання терміну оплати зобов'язань за ними і сплачуючи пред'явникові їх номінальну вартість мінус дисконт.

Овердрафт (конткорентний кредит) — вид банківського кредиту в національній або іноземній валюті, який надається понад залишок коштів на поточному рахунку клієнта банку.

Факторинг — система фінансування, за умовами якої банк (фактор-фірма) скуповує права вимоги щодо виплат за фінансовими зобов'язаннями, придбаними з різних осіб.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Комерційним кредитом називається:

- 1) кредит будь-яким підприємствам для проведення торговельних операцій;
- 2) будь-який кредит;
- 3) банківський кредит комерційним підприємствам;
- 4) кредит продавця покупцю у вигляді відстрочення платежу.

2. Основними принципами кредитування є:

- 1) терміновість, повернення, забезпеченість, універсальність;
- 2) забезпеченість, терміновість, повернення, платність, цільове використання;
- 3) контроль, самоокупність, рентабельність;
- 4) повернення, платність, універсальність, обов'язковість.

3. Лізинговий кредит — це:

- 1) надання суб'єктам господарювання один одному матеріальних цінностей на умовах оренди;
- 2) надання суб'єктам господарювання один одному відстрочення платежів за товарно-матеріальні цінності;
- 3) надання суб'єктам господарювання один одному кредиту у вигляді відстрочення.

4. Яка форма кредитування здійснюється шляхом списання банком коштів з рахунка клієнта понад залишок коштів на його рахунку:

- 1) акцептний кредит;
- 2) факторинг;
- 3) форфейтинг;
- 4) овердрафт;

5. З точки зору кредитних відносин овердрафт — це:

- 1) списання банком коштів з рахунка клієнта понад залишок коштів на його рахунку;
- 2) система захисту від кредитних ризиків об'єднанням кредитних ресурсів кількох банків;
- 3) відмова банку клієнту в наданні кредиту через його неплатоспроможність.

6. Що таке кредитоспроможність:

- 1) здатність позичальника у повному обсязі та в узгоджений строк розраховуватися за борговими зобов'язаннями;
- 2) здатність кредитора у повному обсязі та в узгоджений строк надавати кредит позичальнику;
- 3) здатність кредитора у повному обсязі погасити свої зобов'язання перед клієнтам.

7. Який вид банківського кредиту надається під заставу, як правило, на тривалий термін:

- 1) овердрафт;
- 2) ломбардний;
- 3) бланковий;
- 4) іпотечний.

8. Яким терміном визначається плата за використання позикових коштів:

- 1) дивіденди;
- 2) роялті;
- 3) відсотки;
- 4) дисконт.

9. Потреба в короткостроковому банківському кредиті насамперед зумовлена:

- 1) недостатністю власних та інших сталих джерел обігових коштів;
- 2) збільшенням обсягів діяльності;
- 3) збитковістю господарсько-фінансової діяльності;
- 4) неплатоспроможністю підприємства.

10. Забезпеченням короткострокового банківського кредиту можуть бути:

- 1) гарантія, поручництво;
- 2) товарно-матеріальні цінності та цінні папери;
- 3) основні засоби підприємства;
- 4) усі види забезпечення, перераховані в попередніх пунктах (не заборонені чинним законодавством).

ЗАДАЧІ

Задача 1. Яку суму коштів підприємство поверне банку, якщо відомо, що кредит у сумі 150 тис. грн надано 1 лютого поточного року на 5 місяців під 40 % річних, причому з 1 квітня відсоткова ставка знизилася до 35 %, а з 1 червня — до 30 %.

Задача 2. Підприємство 20 січня поточного року одержало кредит на суму 800 тис. грн строком на 8 місяців під 24 % річних. Через 90 днів банк збільшив плату за кредит на 3 %. Визначити, яку суму коштів у встановлений термін поверне підприємство банку.

Задача 3. Підприємству надано кредит на 4 місяці в розмірі 200 тис. грн під 25 % річних, причому через 45 днів відсоткова ставка знизилася до 23 % річних. Визначити, яку суму коштів підприємство поверне банку.

Задача 4. Підприємство 5 квітня одержало кредит на 850 тис. грн строком на 6 місяців на просту ставку 22 % річних. Визначити суму, яку має погасити боржник, якщо кожного місяця ставка сплати зростала на 2 %.

Задача 5. Підприємство 28 квітня поточного року одержало кредит на суму 3000 тис. грн строком на 5 місяців під 25 % річних. Через 60 днів банк збільшив плату за кредит на 2 %, а ще через 30 днів підвищив до 28 %. Визначити, яку суму коштів підприємство поверне банку 28 вересня поточного року.

Задача 6. Підприємство з установою банку уклали факторингову угоду, згідно з якою банк викупив рахунки-фактури підприємства на суму 35780 тис. грн. Плата за кредит становить 24 % річних, а середній термін обороту коштів у розрахунках з покупцем — 9 днів. Комісійна винагорода за факторингове обслуговування — 2,5 %. Визначити суму плати за факторинг.

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Кредитування підприємств міжнародними фінансово-кредитними установами.
2. Необхідність і роль короткострокового кредиту у формуванні обігових коштів підприємств.
3. Банківське кредитування підприємств у ринкових умовах.
4. Роль лізингу в технічному оновленні підприємств.
5. Державний кредит та його роль у формуванні фінансових ресурсів підприємств.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. № 2121-III.
2. Закон України “Про лізинг” від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР.
3. Положення “Про кредитування”: Затв. постановою Правління Національного банку України від 28 вересня 1995 р. № 246.
4. *Фінанси підприємств*: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогіна. — 4-те вид., переробл. та допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — 236–276 с.
5. *Терещенко О. О.* Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. — К.: Вид-во КНЕУ, 2000. — 412 с.
6. *Шелудько В. М.* Фінансовий ринок: Навч. посіб. — К.: Знання-Прес, 2002. — 535 с.
7. *Голов С. Ф., Костюченко В. М.* Бухгалтерський облік за міжнародними стандартами: приклади та коментарі: Практ. посіб. — К.: Лібра, 2001. — 840 с.
8. *Бухгалтерський фінансовий облік*: Підручник / За ред. Ф. Ф. Бутинця. — 5-те вид., переробл. і допов. — Житомир: ПП “Рута”, 2003. — 726 с.
9. *Загородній А. Г., Вознюк Г. Л., Смовженко Т. С.* Фінансовий словник. — 2-ге видання, випр. і допов. — Львів: Центр-Європа, 1997. — 576 с.
10. *Справочник финансиста предприятия.* — М.: ИНФРА-М, 1996. — 368 с.
11. *Бернар И., Колли Ж.-К.* Толковый экономический и финансовый словарь. Французская, русская, английская, немец-

кая, испанская терминология: Пер. с фр.: В 2 т. — М.: Междунар. отношения, 1994. — Т. II. — 720 с.

12. *Валютный рынок и валютное регулирование: Учеб. пособие /* Под. ред. И. Н. Платоновой. — М.: БЕК, 1996. — 475 с.
13. *Терещенко О. О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2003. — 554 с.
14. *Фінансова діяльність підприємства: Підручник /* О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2002. — С. 174–190.

МАУП

ФІНАНСОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВІДТВОРЕННЯ ОСНОВНИХ ЗАСОБІВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Сутність основних засобів та їх відтворення

Основні фонди (засоби) — це матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства впродовж періоду, який перевищує 365 календарних днів з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, і вартість яких поступово зменшується внаслідок фізичного або морального зносу. Основні фонди визначають характер матеріально-технічної бази виробничої сфери підприємства на різних етапах її розвитку.

Основні фонди підприємства оцінюються так: залежно від моменту проведення оцінки — за *первинною (початковою, балансовою)* чи *відновною* вартістю; з огляду на стан основних фондів — за *повною або залишковою* вартістю.

Оскільки елементи основних фондів відіграють неоднакову роль у процесі виробництва, важливе значення має їх поділ на дві частини: *активну*, яка безпосередньо бере участь у виробничому процесі й завдяки цьому зумовлює певний обсяг та якісь виробленої продукції, і *пасивну*, що створює умови для здійснення процесу виробництва.

Відповідно до податкового законодавства і залежно від участі у процесі виробництва основні засоби поділяються на *виробничі та невиробничі*. *Основні виробничі фонди (ОВФ)* — це частина оборотних засобів, яка безпосередньо чи опосередковано бере участь у процесі виробництва. Вартість основних виробничих фондів поступово переноситься на вартість випущеної продукції у вигляді *амортизації*. Відтворюються основні виробничі фонди за рахунок капітальних інвестицій.

Невиробничі основні фонди не беруть участі у виробничо-господарській діяльності підприємства, це об'єкти соціальної сфери підприємства, які перебувають на його балансі. Оскільки *невиробничі основні фонди* не беруть участі у процесі виробництва, то й відтворюються вони лише за рахунок прибутку, що залишається в розпорядженні підприємства. Амортизація на невиробничі основні фонди не нараховується.

Показники стану та ефективності використання основних засобів

Оцінку забезпечення стану та ефективності використання основних фондів доцільно здійснювати за такими напрямками:

- 1) показники забезпеченості підприємства основними фондами;
- 2) показники стану основних фондів;
- 3) показники ефективності використання основних фондів.

Алгоритм розрахунку зазначених показників наведено в табл. 2.

Таблиця 2

Показники забезпечення, стану та ефективності використання основних фондів

Показники забезпеченості підприємства ОВФ	Показники стану ОФ	Показники ефективності використання ОФ
1	2	3
<i>Фондомісткість (Фм)</i> — це відношення середньорічної вартості ОВФ до вартості випущеної продукції: $F_m = 1/F_v$	<i>Коефіцієнт зносу (К_{знос})</i> — це відношення суми зносу ОВФ до первісної (балансової) вартості ОВФ	<i>Фондовіддача (Фв)</i> — це відношення вартості випущеної продукції до середньорічної вартості ОВФ $F_v = 1/F_m$
<i>Фондоозбросність (Фз)</i> — це відношення вартості ОВФ до середньоспискової чисельності промислово-виробничого персоналу	<i>Коефіцієнт придатності</i> $K_{п} = 1 - K_{знос}$	<i>Рентабельність основних фондів (R_{о.ф.})</i> — це відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до балансової вартості ОВФ, помножене на 100 %
<i>Коефіцієнт реальної вартості основних фондів у майні підприємства</i>	<i>Коефіцієнт оновлення (К_{онов})</i> — це відношення вартості введених ОВФ	<i>Сума чистого прибутку на одну гривню ОВФ</i> — це відношення суми

1	2	3
<i>смства</i> ($K_{p,a}$) — це відношення залишкової вартості ОВФ до підсумку по балансу	до вартості ОВФ на кінець року (або середньорічної вартості ОВФ)	чистого прибутку до балансової вартості ОВФ (або середньорічної вартості ОВФ)
	<i>Коефіцієнт вибуття</i> ($K_{виб}$) — це відношення вартості виведених ОВФ до вартості ОВФ на початок року (або середньорічної вартості ОВФ)	
	<i>Коефіцієнт приросту</i> ($K_{прир}$) — це відношення різниці суми введених і виведених ОВФ до середньорічної вартості ОВФ	

Середньорічна вартість основних фондів

$$V_c = V_6 + V_{\text{онов}} \cdot n/12 - V_{\text{виб}} \cdot T/12,$$

де V_6 — балансова вартість основних фондів на початок року; $V_{\text{онов}}$ — вартість основних фондів, які надійшли протягом року; $V_{\text{виб}}$ — вартість основних фондів, які вибули протягом року; n — кількість місяців функціонування основних фондів; T — кількість місяців бездіяльності основних фондів.

Знос і амортизація основних засобів

Основні фонди у процесі роботи або бездіяльності зазнають *фізичного* чи *морального* зносу. *Фізичний знос* — це втрата вартості через порушення техніко-економічних параметрів роботи обладнання і матеріальний знос окремих елементів основних фондів. *Моральний знос* показує втрату вартості через появу нового, більш продуктивного та економічного обладнання. Тому безперервний процес виробництва потребує постійного відтворення фізично спрацьованих і технічно застарілих основних фондів. Необхідною умовою відновлення засобів є відшкодування у вартісній формі, яка здійснюється через *амортизацію*.

Амортизація основних фондів — це процес поступового перенесення авансованої раніше вартості (витрат на придбання, виготовлення або поліпшення) всіх видів основних виробничих фондів і нематеріальних активів на вартість виготовленої продукції з метою її повного відшкодування. Законом України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” (П(С)БО № 7) передбачено застосування таких методів нарахування амортизації основних засобів (крім інших необоротних матеріальних активів): *прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого, методу нарахування амортизації за податковим законодавством*. Метод амортизації обирає підприємство самостійно з урахуванням очікуваного способу отримання економічних вигод від його використання. Найчастіше підприємства застосовують норми і *метод нарахування амортизації основних засобів, передбачених податковим законодавством*. Тому необхідно розглянути його детальніше.

Метод нарахування амортизації за податковим законодавством полягає в тому, що *квартальна сума амортизації визначається як добуток балансової вартості груп ОВФ на початок звітного кварталу та квартальної норми амортизації*. Для нарахування амортизації основні фонди поділяються на такі групи:

- *група 1* — будівлі, споруди, їхні структурні компоненти та передавальні пристрої, у тому числі житлові будинки та їх частини (квартири й місця загального користування), вартість капітального поліпшення землі;
- *група 2* — автомобільний транспорт і вузли (запасні частини) до нього; меблі; побутові електронні, оптичні, електромеханічні прилади та інструменти, інше конторське (офісне) обладнання, устаткування та приладдя до них.
- *група 3* — будь-які інші основні фонди, не включені до груп 1, 2 і 4;
- *група 4* — електронно-обчислювальні машини, інші машини для автоматичної обробки інформації, їх програмне забезпечення, пов’язані з ними засоби зчитування або друкування інформації, інші інформаційні системи; телефони (у тому числі стільникові), мікрофони і рації.

Суми амортизаційних відрахувань звітного періоду визначаються шляхом застосування норм амортизації до балансової вартості груп основних фондів на початок звітного періоду.

$$A = B_a \cdot H : 100 \%,$$

де A — сума амортизаційних відрахувань, грн; B_a — балансова вартість відповідної групи основних фондів на початок звітного періоду, грн.; H — норма амортизаційних відрахувань до балансової вартості кожної з груп основних фондів, %.

Згідно з чинним законодавством України квартальні норми амортизації встановлюються у відсотках до балансової вартості кожної з груп основних фондів на початок звітного періоду (табл. 3).

Таблиця 3

Квартальні норми амортизації ОВФ за групами ОФ

Група ОФ	Квартальні норми амортизації, %
1	2
2	10
3	6
4	15

Балансова вартість груп основних фондів на початок звітного періоду розраховується за формулою

$$B_a = B_{(a-1)} + \Pi_{(a-1)} - V_{(a-1)} - A_{(a-1)},$$

де $B_{(a-1)}$ — балансова вартість групи основних фондів на початок періоду, що передував звітному; $\Pi_{(a-1)}$ — сума витрат, пов'язаних з придбанням основних фондів, здійсненням капітального ремонту, реконструкцією, модернізацією та іншим поліпшенням основних фондів протягом періоду, що передував звітному; $V_{(a-1)}$ — вартість виведеної з експлуатації відповідної групи основних фондів протягом періоду, що передував звітному; $A_{(a-1)}$ — сума амортизаційних відрахувань, нарахованих у періоді, що передував звітному.

Амортизація нараховується щоквартально.

Підприємства всіх форм власності мають право проводити щорічну індексацію балансової вартості груп основних фондів і нематеріальних активів на коефіцієнт індексації, який визначається за формулою

$$K_i = (I_i - 10 \%) : 100 \%,$$

де K_i — коефіцієнт індексації балансової вартості основних фондів на початок звітного періоду; I_i — індекс інфляції року, за результатами якого проводиться індексація.

Якщо значення K_1 не перевищує одиниці, індексація основних фондів не проводиться.

Облік балансової вартості основних фондів *групи 1* здійснюється по кожному об'єкту окремо та по групі 1 загалом як сума балансових вартостей окремих об'єктів такої групи. Облік балансової вартості основних фондів *груп 2–4* здійснюється за сукупною балансовою вартістю відповідної групи основних фондів незалежно від часу введення в експлуатацію таких основних фондів.

Амортизація окремого об'єкта основних фондів *групи 1* здійснюється до досягнення балансовою вартістю такого об'єкта *ста неоподатковуваних мінімумів доходів громадян (1700 грн)*. Залишкова вартість такого об'єкта зараховується до складу валових витрат за результатами відповідного податкового періоду, а вартість такого об'єкта прирівнюється до нуля. Амортизація основних фондів *груп 2–4* здійснюється до досягнення балансовою вартістю групи *нульового значення*.

Для нарахування амортизації *нематеріальних активів* застосовується *лінійний метод*, за яким кожний окремий вид нематеріального активу амортизується рівними частками виходячи з його первісної вартості з урахуванням індексації протягом строку, який визначає підприємство самостійно залежно від строку корисного використання таких нематеріальних активів або строку діяльності підприємства, але *не більше 10 років безперервної експлуатації*. Амортизаційні відрахування здійснюються до досягнення залишковою вартістю *нематеріального активу нульового значення*.

Сутність і склад капітальних вкладень і джерела їх фінансування

Капітальні вкладення — це витрати підприємства, пов'язані зі створенням нових, модернізацією і реконструкцією діючих основних засобів. За рахунок капітальних вкладень відбувається як *просто*, так і *розширене* відтворення підприємства. Щоб визначити розмір капітальних вкладень на підприємстві, розраховується бюджет капітальних вкладень, тобто плановий розмір капітальних вкладень. План капітальних вкладень, який підприємство визначає самостійно, включає такі напрями:

- модернізація і технічне переозброєння діючих ОВФ;
- розширення виробничих потужностей;
- створення виробничих потужностей під випуск нових видів продукції.

Одночасно із плануванням капітальних вкладень визначають джерела їх фінансування (рис. 15).

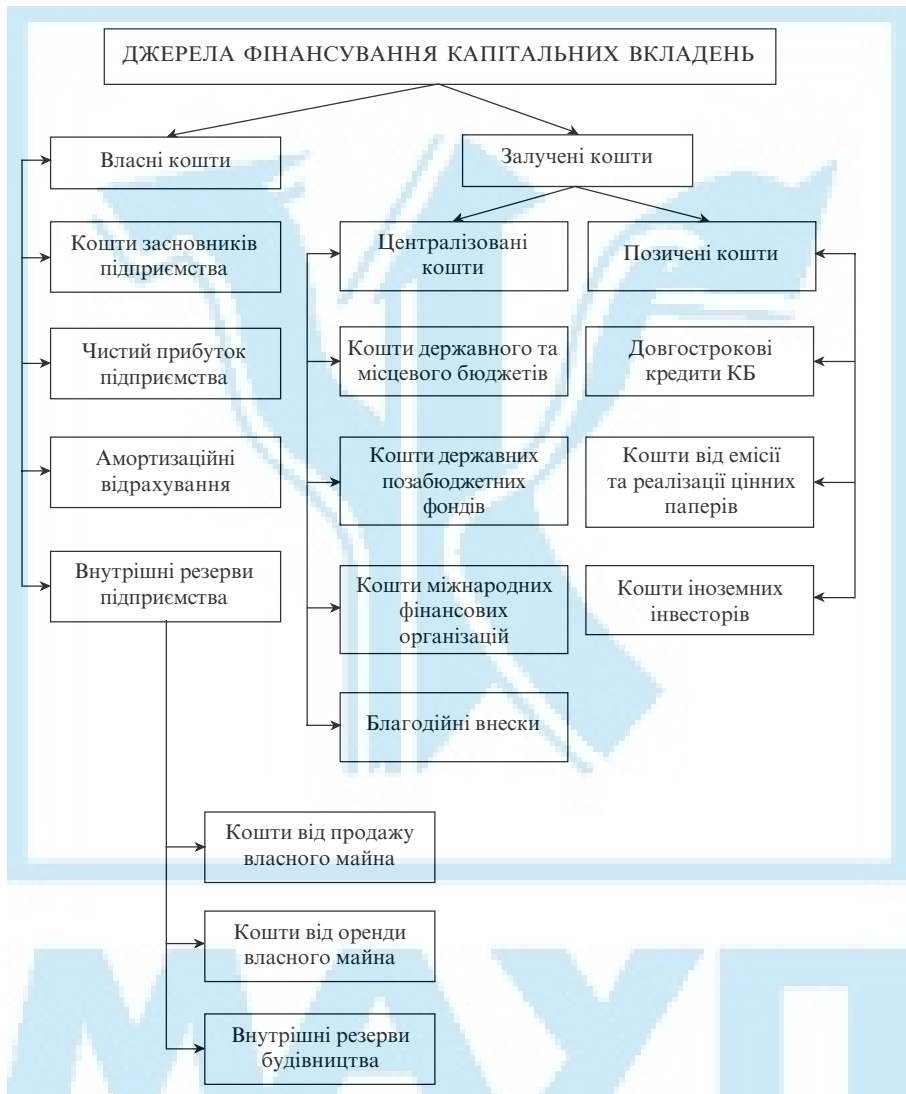

Рис.15. Джерела фінансування капітальних вкладень

Порядок фінансування капітальних вкладень залежатиме від вибору підприємством способу будівництва. Існує два способи будівництва: *підрядний* і *господарський*. Суть *підрядного способу* полягає в тому, що підприємство укладає договір підряду з будівельною організацією, яка своєю технікою і спеціалістами здійснює будівництво. Замовник (підприємство) зобов'язаний вчасно проводити фінансування і за актом прийняти об'єкт будівництва. Такий спосіб, як правило, використовується при складних і великих обсягах капітальних вкладень. При господарському способі будівництво проводиться власними силами. На підприємстві відкривається відділ капітального будівництва, а також рахунок фінансування (якщо обсяги будівництва великі). З цього рахунка оплачуються фактично виконані роботи: придбані сировина та матеріали, вартість виконаних робіт, витрати на утримання підрозділів тощо. Якщо обсяги будівництва невеликі, то фінансування може здійснюватися з розрахункового рахунка підприємства.

Фінансування ремонту основних фондів. Фізичний знос основних фондів можна усунути також за допомогою їх ремонту: *поточного, середнього, капітального*. План фінансування всіх видів ремонту складається відповідно до ступеня фізичного зносу основних фондів та забезпеченості ремонту матеріально-технічними ресурсами.

Підприємства (незалежно від підпорядкування й форм власності) мають право протягом звітного періоду *витрати на всі види ремонтів* (поточний, середній, капітальний) зарахувати до валових витрат у сумі, що не перевищує *10 % сукупної балансової вартості груп основних фондів на початок звітного періоду (кварталу)*. У цих самих розмірах названі витрати зараховують до витрат виробництва, тобто до собівартості виробленої продукції.

Усі витрати на ремонт, у тому числі й ті, що перевищують зазначену суму, відносять на *збільшення балансової вартості основних фондів 2–4 груп або балансової вартості окремого об'єкта основних фондів групи 1*. Отже, вони підлягають амортизації за нормами, передбаченими для відповідних груп основних фондів.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сутність основних фондів (засобів).
2. Оцінка основних фондів.
3. Класифікація основних фондів залежно від участі у процесі виробництва.

4. Поняття фізичного та морального зносу.
5. Показники забезпеченості підприємства основними фондами.
6. Показники, які характеризують стан основних фондів.
7. Показники ефективності використання основних фондів.
8. Сутність амортизації основних фондів.
9. Методи нарахування амортизації.
10. Сутність методу нарахування амортизації за податковим законодавством.
11. На які групи поділяються ОВФ для нарахування амортизації за податковим законодавством?
12. Як визначається сума амортизаційних відрахувань за податковим законодавством?
13. Квартальні норми амортизації за групами ОВФ за податковим законодавством.
14. Як визначається балансова вартість відповідної групи ОВФ на початок звітного періоду за податковим законодавством.
15. Індксація основних фондів і нематеріальних активів.
16. До якого терміну нараховується амортизація груп основних фондів за податковим законодавством?
17. Амортизація нематеріальних активів.
18. Сутність капітальних вкладень.
19. Джерела фінансування капітальних вкладень.
20. Суть підрядного та господарського способу будівництва.
21. Фінансування ремонту основних фондів.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Порядок оформлення відкриття фінансування капітальних вкладень підприємствами в банку.
2. Порядок фінансування і кредитування капітальних вкладень.
3. Розрахунки за виконані роботи в капітальному будівництві.
4. Суть методів нарахування амортизації: прямолінійного, зменшення залишкової вартості, прискореного зменшення залишкової вартості, кумулятивного, виробничого.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Сутність основних засобів та їх відтворення.
2. Показники стану та ефективності використання основних засобів.
3. Знос і амортизація основних засобів.
4. Сутність і склад капітальних вкладень та джерела їх фінансування.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Активна частина основних виробничих фондів — частина ОВФ, яка безпосередньо бере участь у виробничому процесі і завдяки цьому зумовлює певний обсяг та якісь виробленої продукції.

Амортизація основних фондів — процес поступового перенесення авансованої раніше вартості (витрат на придбання, виготовлення або поліпшення) всіх видів основних виробничих фондів і нематеріальних активів на вартість виготовленої продукції з метою її повного відшкодування.

Індексація основних фондів і нематеріальних активів — збільшення балансової вартості відповідної групи основних фондів чи нематеріального активу на коефіцієнт індексації.

Капітальні вкладення — витрати підприємства, пов'язані зі створенням нових, модернізацією і реконструкцією діючих основних засобів.

Коефіцієнт вибуття — відношення вартості виведених ОВФ до вартості ОВФ на початок року (або середньорічної вартості ОВФ).

Коефіцієнт зносу — відношення суми зносу ОВФ до первісної (балансової) вартості ОВФ.

Коефіцієнт оновлення — відношення вартості введених ОВФ до вартості ОВФ на кінець року (або середньорічної вартості ОВФ).

Коефіцієнт придатності — величина $1 - K_{\text{знос}}$.

Коефіцієнт приросту — відношення різниці суми введених і виведених ОВФ до середньорічної вартості ОВФ.

Коефіцієнт реальної вартості основних фондів у майні підприємства — відношення залишкової вартості ОВФ до підсумку по балансу.

Метод нарахування амортизації за податковим законодавством — полягає в тому, що квартальна сума амортизації визначається як добуток балансової вартості груп ОВФ на початок звітної кварти та квартальної норми амортизації.

Моральний знос — показує втрату вартості через появу нового, більш продуктивного та економічного обладнання і матеріальний знос окремих елементів основних фондів.

Невиробничі основні фонди — фонди, які не беруть участі у виробничо-господарській діяльності підприємства, вони належать до об'єктів соціальної сфери підприємства і перебувають на його балансі.

Основні виробничі фонди — частина оборотних засобів, яка безпосередньо чи опосередковано бере участь у процесі виробництва.

Основні фонди (засоби) — матеріальні цінності, що використовуються у виробничій діяльності підприємства протягом періоду, який перевищує 365 календарних днів з дати введення в експлуатацію таких матеріальних цінностей, і вартість яких поступово зменшується через фізичний або моральний знос.

Пасивна частина основних виробничих фондів — частина ОВФ, яка створює умови для здійснення процесу виробництва.

Рентабельність основних фондів — відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до балансової вартості ОВФ, помножене на 100 %.

Суми амортизаційних відрахувань звітної кварти — визначаються застосуванням норм амортизації до балансової вартості груп основних фондів на початок звітної кварти.

Сума чистого прибутку на одну гривню основних виробничих фондів — відношення суми чистого прибутку до балансової вартості ОВФ (або середньорічної вартості ОВФ).

Фізичний знос — втрата вартості через порушення техніко-економічних параметрів роботи обладнання.

Фондовіддача — відношення вартості випущеної продукції до середньорічної вартості ОВФ.

Фондомісткість — відношення середньорічної вартості ОВФ до вартості випущеної продукції.

Фондоозброність — відношення вартості ОВФ до середньоспискової чисельності промислово-виробничого персоналу.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Основні виробничі фонди підприємства — це:

- 1) сукупність засобів праці, які тривалий період функціонують у сфері виробництва у незмінній формі й переносять свою вартість на вартість виготовленого продукту частинами в міру зносу;
- 2) матеріальні й грошові засоби, які перебувають у розпорядженні підприємства з метою забезпечення функціонування процесу виробництва й обігу;
- 3) сукупність предметів праці, які беруть участь у процесі виробництва, втрачають свою натуральну форму й переносять усю свою вартість на вартість виготовленого продукту протягом одного виробничого циклу;
- 4) кошти, що авансовані в оборотні виробничі фонди і фонди обігу для забезпечення безперервного процесу виробництва та реалізації продукції.

2. Відтворення основних фондів — це:

- 1) процес перенесення вартості основних фондів на вартість виробленої продукції;
- 2) процес безперервного відновлення основних виробничих фондів;
- 3) купівля основних засобів;
- 4) правильної відповіді немає.

3. Залежно від моменту проведення оцінки ОФ підприємства оцінюються за вартістю:

- 1) повною;
- 2) початковою;
- 3) залишковою;
- 4) відновною.

4. Фондовіддача — це відношення:

- 1) вартості виробленої продукції до вартості основних виробничих фондів;
- 2) вартості реалізованої продукції до середніх залишків оборотних засобів;
- 3) середніх залишків оборотних засобів до вартості реалізованої продукції;

- 4) вартості основних виробничих фондів до вартості виробленої продукції.

5. Сума амортизаційних відрахувань за податковим методом нарахування амортизації залежить від:

- 1) вартості основних фондів;
- 2) норм амортизації;
- 3) кількості років експлуатації;
- 4) дати введення в експлуатацію.

6. Капітальні вкладення — це:

- 1) витрати на введення нових ОФ;
- 2) витрати на купівлю та встановлення ОФ;
- 3) витрати на ліквідацію ОФ;
- 4) витрати на створення нових, реконструкцію, технічне переозброєння і розширення діючих фондів.

7. Основні фонди підприємства поділяються на:

- 1) основні виробничі фонди;
- 2) невиробничі фонди;
- 3) фонди обігу;
- 4) оборотні виробничі фонди.

8. Залежно від результатів процесу відтворення розрізняють відтворення основних фондів:

- 1) повне, просте;
- 2) просте, розширене;
- 3) повне, часткове;
- 4) повне, розширене.

9. З огляду на стан ОФ оцінюються за вартістю:

- 1) повною;
- 2) початковою;
- 3) залишковою;
- 4) відновною.

10. Фондомісткість — це відношення:

- 1) вартості виробленої продукції до вартості основних виробничих фондів;
- 2) вартості реалізованої продукції до середніх залишків обігових коштів;

- 3) середніх залишків обігових коштів до вартості реалізованої продукції;
- 4) вартості основних виробничих фондів до вартості виробленої продукції.

11. Структура капітальних вкладень буває:

- 1) технологічна, виробнича;
- 2) виробнича, технологічна, відтворювальна;
- 3) технологічна, відтворювальна;
- 4) правильної відповіді немає.

12. Первісна вартість ОФ — це:

- 1) вартість їх відтворення в сучасних умовах виробництва;
- 2) фактична вартість ОФ на момент введення в експлуатацію;
- 3) вартість, що характеризує вартість ОФ, яка ще не перенесена на вартість виготовленої продукції;
- 4) вартість ОФ на момент виведення з експлуатації.

13. Фондоозбросність — це:

- 1) відношення вартості ОФ до вартості виробленої продукції;
- 2) відношення вартості ОФ до середньоспискової чисельності ПВП;
- 3) відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до вартості ОФ, помноженому на 100 %;
- 4) відношення середньоспискової чисельності ПВП до вартості ОФ.

14. До власних джерел фінансування капітальних вкладень зараховують:

- 1) довгострокові банківські кредити;
- 2) кошти фонду розвитку підприємства;
- 3) кошти іноземних інвесторів;
- 4) кошти, які формуються у процесі будівництва.

15. Фізичний знос основних фондів — це:

- 1) втрата вартості ОФ через порушення техніко-економічних параметрів роботи обладнання і матеріальний знос окремих елементів основних фондів;
- 2) знос основних фондів внаслідок упровадження нових, більш прогресивних і економічно ефективних машин та обладнання;

- 3) заміна основних фондів внаслідок старіння;
- 4) правильної відповіді немає.

16. При простому відтворенні ОФ:

- 1) оновлення ОФ здійснюється в такому самому обсязі;
- 2) у кожному наступному циклі здійснюється кількісне та якісне збільшення діючих і створення нових ОФ;
- 3) не здійснюється заміна ОФ і не вводяться в експлуатацію ОФ;
- 4) правильної відповіді немає.

17. Поточний ремонт ОФ:

- 1) це повне розбирання машин, контроль технічного стану, регулювання та випробовування їх;
- 2) це часткове розбирання ОФ, заміна ОФ;
- 3) здійснюється із заміною або оновленням деталей і вузлів обмеженої номенклатури, що визначається технічною документацією;
- 4) здійснюється для забезпечення підтримання працездатності ОФ шляхом усунення окремих руйнувань або заміни чи оновлення окремих частин.

18. Амортизація — це процес:

- 1) відшкодування вартості невиробничих основних фондів за рахунок чистого прибутку;
- 2) заміни основних фондів;
- 3) перенесення вартості основних виробничих фондів на витрати виробництва у вигляді амортизаційних відрахувань;
- 4) одноразового перенесення вартості основних фондів на витрати виробництва.

19. Відновна вартість ОФ — це:

- 1) вартість їх відтворення на момент переоцінки чи індексації;
- 2) фактична вартість ОФ на момент уведення в дію;
- 3) вартість, що характеризує вартість ОФ, яка ще не перенесена на вартість виготовленої продукції;
- 4) вартість ОФ у новому, не спрацьованому стані.

20. Коефіцієнт оновлення ОФ — це відношення вартості:

- 1) уведених ОФ до вартості ОФ на кінець року;

- 2) ОФ до вартості товарної продукції;
- 3) виведених ОФ до вартості ОФ на початок року;
- 4) уведених ОФ до вартості ОФ на початок року.

21. Облік балансової вартості ОФ здійснюється:

- 1) групи 1 — на сукупну вартість всіх ОФ, груп 2–4 — по кожному об'єкту окремо;
- 2) групи 1 — по кожному об'єкту окремо, груп 2–4 — на сукупну вартість ОФ цих груп;
- 3) груп 1 і 2 — по кожному об'єкту окремо, груп 3 і 4 — на сукупну вартість ОФ відповідної групи ОФ;
- 4) правильної відповіді немає.

22. Капітальний ремонт ОФ:

- 1) це повне розбирання машин, заміна окремих вузлів і агрегатів, контроль технічного стану, регулювання та випробовування їх;
- 2) це часткове розбирання ОФ, заміна ОФ;
- 3) здійснюється із заміною або оновленням деталей і вузлів обмеженої номенклатури, що визначається технічною документацією;
- 4) здійснюється для забезпечення підтримання працездатності ОФ шляхом усунення окремих руйнувань або заміни чи оновлення окремих частин.

23. Моральний знос основних фондів — це:

- 1) матеріальний знос окремих елементів основних фондів;
- 2) знос основних фондів внаслідок упровадження нових, більш прогресивних і економічно ефективних машин та обладнання;
- 3) заміна основних фондів внаслідок старіння;
- 4) правильної відповіді немає.

24. Залишкова вартість ОФ — це:

- 1) вартість їх відтворення в сучасних умовах виробництва;
- 2) фактична вартість ОФ на момент уведення в дію;
- 3) балансова вартість за мінусом суми зносу;
- 4) вартість ОФ у новому, не спрацьованому стані.

25. Коефіцієнт вибуття ОФ — це відношення вартості:

- 1) уведених ОФ до вартості ОФ на кінець року;
- 2) ОФ до вартості товарної продукції;
- 3) виведених ОФ до вартості ОФ на початок року;
- 4) виведених ОФ до вартості ОФ на кінець року.

26. Існують такі річні норми амортизації за групами ОФ:

- 1) група 1 — 2 %, група 2 — 6 %, група 3 — 15 %, група 4 — 10 %;
- 2) група 1 — 6 %, група 2 — 2 %, група 3 — 10 %, група 4 — 15 %;
- 3) група 1 — 2 %, група 2 — 10 %, група 3 — 6 %, група 4 — 15 %;
- 4) група 1 — 10 %, група 2 — 2 %, група 3 — 15 %, група 4 — 6 %;

27. До якої групи основних фондів зараховують транспортні засоби при нарахуванні амортизації за податковим законодавством:

- 1) до першої;
- 2) до четвертої;
- 3) до третьої;
- 4) правильної відповіді немає.

28. Як визначається сума амортизації ОВФ відповідної групи звітнього періоду за методом нарахування амортизації за податковим законодавством:

- 1) множенням середньорічної вартості основних виробничих фондів на норму амортизаційних відрахувань;
- 2) множенням балансової вартості відповідної групи ОВФ на початок звітнього періоду на норму амортизаційних відрахувань цієї групи;
- 3) множенням балансової вартості основних фондів у звітньому кварталі з урахуванням введення й вибуття основних фондів у цьому кварталі на коефіцієнт індексації;
- 4) правильної відповіді немає.

29. Як визначається балансова вартість груп основних фондів на початок звітнього періоду за методом нарахування амортизації за податковим законодавством?

- 1) як балансова вартість груп основних фондів на початок періоду, що передував звітньому, збільшена на суму витрат, пов'яза-

них з придбанням основних фондів, здійсненням капітального ремонту та іншим поліпшенням основних фондів, і зменшена на суму виведених з експлуатації основних фондів відповідної групи та суму амортизаційних відрахувань;

- 2) як середньохронологічна балансова вартість основних фондів за період, що передував звітному;
- 3) як балансова вартість основних фондів у звітному кварталі з урахуванням уведення й вибуття основних фондів цього кварталу;
- 4) як балансова вартість основних фондів на початок періоду, що передував звітному, з урахуванням уведення й вибуття основних фондів.

ЗАДАЧІ

Задача 1. АТ “Світязь” мав у своєму розпорядженні на початок IV кварталу минулого року основні виробничі фонди: будівлі з балансовою вартістю 23 тис. грн, автомобільний транспорт — 17 тис. грн, обладнання — 780 тис. грн, ЕОМ — 10,7 тис. грн, телефони — 1,92 тис. грн, меблі — 14,3 тис. грн, невиробничі основні фонди — 15 тис. грн.

Протягом IV кварталу минулого року було придбано та поліпшено основних фондів:

- групи 1 — на суму 5 тис. грн;
- групи 2 — на суму 4,8 тис. грн;
- групи 4 — на суму 2,5 тис. грн.

Протягом IV кварталу минулого року було реалізовано основних фондів:

- групи 3 — на суму 12 тис. грн.

Амортизаційні відрахування в IV кварталі минулого року становили:

- групи 1 — на суму 460 грн;
- групи 2 — на суму 3322 грн;
- групи 3 — на суму 46800 грн;
- групи 4 — на суму 1605 грн.

Визначити суму амортизаційних відрахувань за I квартал звітного року.

Задача 2. Товариство з обмеженою відповідальністю “Мрія” має в розпорядженні на 1 липня поточного року основні виробничі фонди на суму:

- група 1 — 10000 тис. грн,
- група 2 — 8000 тис. грн,
- група 3 — 5300 тис. грн,
- група 4 — 4387 тис. грн.

Протягом III кварталу поточного року відбулися такі зміни:

а) ліквідовано ОФ на суму:

- група 1 — 2000 тис. грн,
- група 2 — 1700 тис. грн.

б) здійснено ремонт ОФ на суму:

- група 1 — 1750 тис. грн,
- група 2 — 835 тис. грн.

Амортизація основних виробничих фондів у III кварталі становила:

- групи 1 — на суму 200 тис. грн;
- групи 2 — на суму 800 тис. грн;
- групи 3 — на суму 318 тис. грн;
- групи 4 — на суму 620 тис. грн.

Визначити суму амортизаційних відрахувань за IV квартал поточного року.

Задача 3. Визначити показник фондівдачі по заводу, якщо відомо такі дані:

- середньорічна вартість осовних фондів на початок року — 870 тис. грн;
- середньорічна вартість фондів, уведених упродовж року, — 50 тис. грн;
- середньорічна вартість вибулих протягом року основних фондів — 23 тис. грн.

Вартість товарної продукції — 970 тис. грн.

Задача 4. Визначити середньорічну вартість основних виробничих фондів на плановий рік, скориставшись наведеними нижче даними.

Вартість основних фондів підприємства в цілому на початок планового року становить 731480 тис. грн. Передбачається введення фондів у лютому на 24400 тис. грн, у червні — на 15200 тис. грн, у грудні — на 46500 тис. грн. Передбачається вибуття фондів у липні — 11200 тис. грн, у жовтні — 39000 тис. грн.

Задача 5. Середньорічна вартість основних виробничих фондів на початок планового року становить 5128 тис. грн. Упродовж планового року будуть введені в експлуатацію нові об'єкти основних виробничих фондів на суму 325 тис. грн. Вибуття планується на суму 545 тис. грн.

Визначити коефіцієнт вибуття, коефіцієнт оновлення та коефіцієнт приросту основних виробничих фондів у плановому році.

Задача 6. Визначити суму амортизаційних відрахувань підприємства за II квартал поточного року за такими даними:

тис. грн.

№ пор.	Промислово-виробничі фонди	Балансова вартість ОВФ на 1 січня поточного року	Вартість ОВФ, придбаних у I кварталі	Вартість вибулих ОВФ у I кварталі	Амортизаційні відрахування за I квартал поточного року
1	Будівлі	5351	12	–	250
2	Споруди	527	4,8	–	24
3	Передавальні пристрої	1007	–	329	47
4	Машини і обладнання (силові)	6833	467	79,5	403
5	Транспортні засоби	440	24	76	41
6	Електромеханічні прилади та інструменти	395	–	53,1	3,7
7	Конторське обладнання	90	15	12	0,6
8	Мікрофони та рації	80	–	37,9	11

Задача 7. Визначити коефіцієнт оновлення та вибуття основних фондів і зробити висновки, виходячи з таких даних швейної фабрики:

- 1) балансова вартість на початок планового року основних фондів — 71212 тис. грн;
- 2) протягом планового року будуть введені в експлуатацію нові об'єкти основних виробничих фондів на суму 14010 тис. грн;
- 3) вибуття основних виробничих фондів планується на суму 9840 тис. грн.

Задача 8. Визначити, яку суму підприємство має право включити до валових витрат у II кварталі поточного року, якщо відомо, що витрати звітного кварталу, пов'язані з капітальним ремонтом основних фондів, які підлягають амортизації, становлять: для групи 2 — 24,6 тис. грн, групи 3 — 12,4 тис. грн, групи 4 — 9,5 тис. грн.

Сукупна балансова вартість усіх груп основних фондів станом на 1 квітня поточного року становить 396 тис. грн.

Задача 9. Обчислити суму амортизаційних відрахувань на підприємстві за I квартал поточного року, якщо відомо такі дані:

- індекс інфляції минулого року — 111 %. Підприємство проводить індексацію основних фондів;
- вартість на 1 жовтня минулого року: будівель і споруд — 588 тис. грн, транспортних засобів — 79 тис. грн, ЕОМ — 158 тис. грн, устаткування й обладнання — 674 тис. грн;
- вартість придбаних ОВФ у IV кварталі минулого року: група 1 — 0 тис. грн, група 2 — 30 тис. грн, група 3 — 72 тис. грн, група 4 — 64 тис. грн;
- вартість виведених ОВФ у IV кварталі минулого року: група 1 — 10 тис. грн, група 2 — 15 тис. грн, група 3 — 25 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань за IV квартал минулого року: група 1 — 5 тис. грн, група 2 — 10 тис. грн, група 3 — 15 тис. грн, група 4 — 21,7 тис. грн.

Задача 10. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань на підприємстві за I квартал поточного року, якщо відомо такі дані:

- індекс інфляції минулого року — 105 %. Підприємство проводить індексацію основних фондів;
- вартість на 1 жовтня минулого року будівель і споруд — 614 тис. грн;
- вартість поліпшення будівель і споруд за IV квартал минулого року — 49 тис. грн;
- вартість виведених будівель і споруд за IV квартал минулого року — 23 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань будівель і споруд за IV квартал минулого року — 7 тис. грн.

Задача 11. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань на підприємстві за II квартал поточного року, якщо відомо такі дані:

- вартість на 1 січня поточного року транспортних засобів — 508 тис. грн;

- вартість придбаних транспортних засобів за I квартал поточного року — 25 тис. грн;
- вартість виведених транспортних засобів за I квартал поточного року — 10 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань транспортних засобів за I квартал поточного року — 4 тис. грн.

Задача 12. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань на підприємстві за I квартал поточного року, якщо відомо такі дані:

- індекс інфляції минулого року — 113 %. Підприємство проводить індексацію основних фондів;
- вартість на 1 жовтня минулого року ЕОМ — 579 тис. грн;
- вартість придбаних ЕОМ за IV квартал минулого року — 32 тис. грн;
- вартість виведених ЕОМ за IV квартал минулого року — 15 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань ЕОМ за IV квартал минулого року — 6 тис. грн.

Задача 13. Розрахувати суму амортизаційних відрахувань на підприємстві за II квартал поточного року, якщо відомо такі дані:

- вартість на 1 січня поточного року устаткування і обладнання — 625 тис. грн;
- вартість придбаного устаткування і обладнання за I квартал поточного року — 27 тис. грн;
- вартість виведеного устаткування і обладнання за I квартал поточного року — 15 тис. грн;
- сума амортизаційних відрахувань устаткування і обладнання за I квартал поточного року — 6,9 тис. грн.

Задача 14. Визначити показники фондівіддачі, фондомісткості та прибутку, який припадає на 1 грн основних виробничих фондів, і зробити висновки щодо ефективності використання ОВФ на підприємствах на основі таких даних (тис. грн.):

Показник	Завод		
	I	II	III
Середньорічна вартість основних виробничих фондів	20000	50000	80000
Товарна продукція підприємства	42000	110000	168000
Прибуток	1000	4000	4000

ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Проектний аналіз інвестицій.
2. Фінансова оцінка ефективності інвестицій в основний капітал.
3. Фінансова оцінка ефективності інвестицій в цінні папери.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств” від 22 травня 1997 р. № 283/97 // Галицькі контракти. — 1997. — № 26. — С. 36–59.
2. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 209–223.
3. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 320–365.
4. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. — 4-те вид., перероб. і допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — С. 311–347.
5. Фінанси підприємств: Навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. Г. Г. Кірейцева. — К.: ЦУЛ, 2002. С. 154–179.
6. Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — С. 193–217.

МАУП

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Інформаційне забезпечення та методи оцінки фінансового стану підприємства

Фінансовий стан підприємства — це сукупність виробничо-господарських факторів, які характеризуються системою показників забезпеченості, стану та ефективності використання фінансових ресурсів. *Оцінка фінансового стану* підприємства передбачає систему дій щодо розрахунку і порівняння зазначених показників із нормативно достатніми значеннями, відпрацювання висновків і розробку пропозицій щодо вдосконалення фінансової роботи.

Інформаційною базою для оцінки фінансового стану є такі джерела інформації:

- баланс (форма № 1);
- звіт про фінансові результати (форма № 2);
- звіт про рух грошових коштів (форма № 3);
- звіт про власний капітал (форма № 4);
- звіт про витрати на виробництво продукції, робіт, послуг;
- розрахунок нормативу власних обігових коштів;
- розшифровка дебіторської та кредиторської заборгованості;
- бізнес-план;
- матеріали маркетингових досліджень;
- висновки аудиторських перевірок;
- інша оперативна та статистична звітність.

Оцінка майнового стану підприємства

У вітчизняній і світовій практиці розроблено низку показників, які характеризують фінансовий стан підприємства за різними аспектами. Для характеристики фінансової діяльності підприємства

передусім необхідно оцінити майновий стан підприємства. Наведемо приклад алгоритму розрахунку даних показників (табл. 4, дод. 1 і 2).

Таблиця 4

Методика розрахунку показників майнового стану підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Теоретично достатнє значення
1. Вартість усього майна	Підсумок балансу за активом або пасивом	Форма № 1, р. 280 або р.640	Вартість майна має зростати порівняно з попередніми періодами
2. Вартість власних коштів підприємства	Вартість власного капіталу підприємства	Форма № 1, р. 380	Вартість власного капіталу має зростати порівняно з попередніми періодами
3. Вартість власних обігових коштів	Різниця між вартістю оборотних активів і поточних зобов'язань підприємства	Форма № 1, р. 260 – р. 620	Вартість власних обігових коштів має зростати порівняно з попередніми роками
4. Коефіцієнт зносу	Відношення суми зносу до первісної вартості ОВФ	Форма № 1, р. 032 : р. 031	Має зменшуватися і становити менше 0,5
5. Коефіцієнт придатності	1 — коефіцієнт зносу	Форма № 1, 1 – р. 032 : р. 031	Має збільшуватися і становити більше 0,5

Оцінка фінансової стійкості підприємства

Фінансова стійкість характеризує можливість підприємства своєчасно поповнювати виробничі запаси, здійснювати розрахунки й платежі з власних джерел. Фінансова стійкість характеризується показниками, які наведено в табл. 5 (дод. № 1 і 2).

Якщо розрахункове значення коефіцієнта співвідношення позичених і власних коштів більше одиниці, то незалежність підприємства сягає критичної точки. Коефіцієнт автономії характеризує незалежність підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Отже, чим

Таблиця 5

Методика розрахунку показників фінансової стійкості підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Теоретично достатнє значення
1. Коефіцієнт співвідношення позичених і власних коштів	Відношення суми зобов'язань за залученими і позиченими коштами до суми власних коштів	Форма № 1, (р. 480 + р. 620) : р. 380	<1
2. Коефіцієнт автономії	Відношення суми власних коштів до підсумку по балансу	Форма № 1, р. 380 : р. 280 (640)	>0,5
3. Коефіцієнт маневреності власних коштів	Відношення суми власних обігових коштів до суми власних коштів	Форма № 1, (р. 260 – р. 620) : р. 380	Якомога більший
4. Коефіцієнт концентрації залученого капіталу	Відношення суми залученого капіталу до підсумку по балансу	Форма № 1, (р. 480 + р. 620) : р. 280	<0,5
5. Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів	Відношення суми довгострокових зобов'язань до суми довгострокових зобов'язань і власного капіталу	Форма № 1, р. 480 : (р. 480 + р. 380)	Зменшення коефіцієнта
6. Коефіцієнт фінансового левериджу	Відношення суми довгострокових зобов'язань до суми власного капіталу	Форма № 1, р. 480 : р. 380	<0,5
7. Показник заборгованості кредиторам	Відношення суми кредиторської заборгованості до суми активів	Форма № 1, р. 530 : р. 280 (640)	Якомога менший

вище значення коефіцієнта, тим краший фінансовий стан підприємства. Якщо коефіцієнт автономії більше 0,5, то у світовій практиці визнається, що фінансування діяльності за рахунок залучених коштів

відбувається в допустимих межах. Високий коефіцієнт маневреності зменшує ризик володіння підприємства обладнанням, яке є морально застарілим.

Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства

Платоспроможність — це можливість підприємства своєчасно оплачувати всі грошові зобов'язання, які виникають у процесі виробничо-господарської діяльності. Вона оцінюється за даними балансу та на підставі характеристики *ліквідності оборотних активів*, тобто часу, необхідного для перетворення їх у *готівку*. Наймобільнішою частиною оборотних активів є *гроші та короткострокові цінні папери* — еквіваленти грошових коштів у тому розумінні, що їх швидко і без зайвих клопотів можна перевести в гроші. Показники, які характеризують ліквідність і платоспроможність підприємства, і методику їх розрахунку наведено в табл. 6 (дод. 1 і 2).

Таблиця 6

Розрахунок показників ліквідності та платоспроможності

Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Теоретично достатнє значення
1	2	3	4
1. Коефіцієнт абсолютної ліквідності (платоспроможність)	Відношення суми грошових коштів і короткострокових цінних паперів до поточних зобов'язань	Форма № 1, (р. 220 + р. 230 + + р. 240) : р. 620	>0,2
2. Проміжний коефіцієнт покриття балансу	Відношення суми грошових коштів, короткострокових цінних паперів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних, інших оборотних активів до поточних зобов'язань	Форма № 1, [р. 260 – (р.100 +... ..+ р. 140)] : р. 620	>0,7–0,8

1	2	3	4
3. Коефіцієнт покриття балансу	Відношення суми оборотних активів до поточних зобов'язань	Форма № 1, р. 260 : р. 620	Більше 2–2,5
4. Частка обігових коштів у активах	Відношення суми обігових коштів до підсумку по балансу	Форма № 1, р. 260 : р. 280	Збільшення
5. Частка запасів у поточних активах	Відношення суми запасів до поточних активів	Форма № 1, (р. 100 +...+ р. 140) : р. 620	–
6. Частка власних обігових коштів у запасах	Відношення суми власних обігових коштів до вартості запасів	Форма № 1, (р. 260 – р. 620) : (р. 100 +...+ р. 140)	>0,5

Коефіцієнт абсолютної ліквідності показує платоспроможність підприємства на найближчі дні (один-два). Щоб перевести в гроші різні складові обігових коштів, потрібен час. Ліквідність коштів, вкладених у дебіторську заборгованість, залежить від швидкості платіжного документообігу в банках країни, своєчасного оформлення банківських документів, строків надання комерційного кредиту окремим покупцям, їхньої платоспроможності. Тому *проміжний коефіцієнт покриття* балансу характеризує платоспроможність підприємства на період документообігу (до семи днів). Найбільш узагальнюючим показником, який характеризує платоспроможність підприємства на період обігу оборотних активів, є коефіцієнт покриття балансу. На цей показник передусім звертають увагу банкіри, приймаючи рішення щодо короткострокового кредитування підприємства.

Оцінка прибутковості підприємства

Одним із напрямів проведення фінансового аналізу на підприємстві є розрахунок ефективності фінансових результатів виробничо-господарської діяльності. Це передбачає визначення відносних показників, які характеризують ефективність (рентабельність) продажу,

операційної діяльності, звичайної діяльності, усіх видів діяльності до оподаткування, а також ефективність функціонування підприємства загалом. Для цього розраховуються показники, які наведено в табл. 7 (дод. 1 і 2).

Таблиця 7

Методика розрахунку показників прибутковості підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Теоретично достатнє значення
1. Рентабельність продажу	Відношення прибутку від операційної діяльності до виручки від реалізації, помножене на 100 %	Форма № 2, р. 100 : р. 035 × × 100 %	>20 %
2. Рентабельність операційної діяльності	Відношення прибутку від операційної діяльності до повної собівартості, помножене на 100 %	Форма № 2, р. 100 : (р. 040 + + р. 070 + р. 080 + + р. 090) · 100 %	>20 %
3. Рентабельність звичайної діяльності до оподаткування	Відношення прибутку від звичайної діяльності до оподаткування до повної собівартості, помножене на 100 %	Форма № 2, р. 190 : (р. 040 + + р. 070 + р. 080 + + р. 090) · 100 %	>20 %
4. Рентабельність капіталу	Відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до вартості активів, помножене на 100 %	(р. 190 + р. 200 – – р. 205) форма № 2) : р. 280 (форма № 1) x × 100 %	>20 %

Оцінка ділової активності підприємства

Важливим фактором, який впливає на кінцеві показники діяльності підприємства, є оборотність його капіталу. Уповільнення оборотності призводить до зменшення мобільності фінансових розрахунків, до не-

стачі робочого (власного) капіталу на підприємстві та до порушення розрахункової дисципліни в системі розрахунків між суб'єктами господарської діяльності. Оцінка оборотності капіталу базується на розрахунку групи показників ділової активності підприємства. З цією метою визначають показники ділової активності підприємства, а саме: загальну оборотність капіталу, оборотність готової продукції, оборотність дебіторської заборгованості, середній строк обороту дебіторської заборгованості, оборотність кредиторської заборгованості, середній строк обороту кредиторської заборгованості, фондвідачу необоротних активів, оборотність власного капіталу тощо (табл. 8, дод. 1 і 2).

Таблиця 8

Методика розрахунку показників ділової активності підприємства

Показник	Алгоритм розрахунку	Джерело інформації	Теоретично достатнє значення
1	2	3	3
1. Загальна оборотність капіталу	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до підсумку по балансу	р. 035 (форма № 2) : : р. 280 (форма № 1)	Збільшення
2. Оборотність готової продукції	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до вартості готової продукції	р. 035 (форма № 2) : : р. 130 (форма № 1)	Збільшення
3. Оборотність дебіторської заборгованості	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до вартості дебіторської заборгованості	р. 035 (форма № 2) : : р. 160 + р. 170 + +... + р. 200 (форма № 1)	Збільшення
4. Середній строк обороту дебіторської заборгованості	Відношення вартості дебіторської заборгованості до виручки від	р. 160 + р. 170 +... ...+ р. 200 (форма № 1) : р. 035 (форма № 2) · 360	Зменшення

1	2	3	4
	реалізації продукції (товарів, робіт послуг), помножене на 360 днів		
5. Оборотність кредиторської заборгованості	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до вартості кредиторської заборгованості	р. 035 (форма № 2) : р. 530 (форма № 1)	Збільшення
6. Середній строк обороту кредиторської заборгованості	Відношення вартості кредиторської заборгованості до виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг), помножене на 360 днів	р. 530 (форма № 1) : р. 035 (форма № 2) × 360	Зменшення
7. Фондовіддача необоротних активів	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до вартості необоротних активів	р. 035 (форма № 2) : р. 080 (форма № 1)	Зменшення
8. Оборотність власного капіталу	Відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до вартості власного капіталу	р. 035 (форма № 2) : р. 380 (форма № 1)	Зменшення

Після оцінки фінансового стану підприємства за зазначеними напрямками можна зробити загальний висновок щодо стійкості платоспроможності, ефективності використання капіталу підприємства, своєчасності організації розрахунків, наявності стабільних джерел фінансових

ресурсів. Крім того, необхідно також зазначити фактори, які незадовільно характеризують фінансову діяльність підприємства: брак власних обігових коштів, тенденцію до зменшення обсягу виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), неефективне розміщення коштів, наявність стійкої простроченої кредиторської та дебіторської заборгованості, високий ступінь залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Для об'єктивності проведення аналізу фінансового стану підприємства використовують бухгалтерську, статистичну і фінансову звітність за період щонайменше три роки.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Сутність оцінки фінансового стану підприємства.
2. Напрями проведення оцінки фінансового стану підприємства.
3. Інформаційна база для проведення оцінки фінансового стану підприємства.
4. Які показники необхідно розрахувати, щоб оцінити майновий стан підприємства?
5. Як визначити за балансом наявність власних обігових коштів у підприємства?
6. Сутність фінансової стійкості підприємства. Які показники для цього використовуються?
7. Поняття ліквідності та платоспроможності підприємства та показники, які характеризують їх.
8. Які показники характеризують фінансові результати діяльності підприємства?
9. Назвіть показники прибутковості підприємства та наведіть алгоритм їх розрахунку.
10. Як впливає прискорення чи уповільнення оборотності капіталу на результати фінансової діяльності підприємства?
11. Якими показниками характеризується ділова активність підприємства?

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Значення і завдання оцінки фінансової діяльності промислового підприємства.
2. Особливості аналізу фінансової стійкості підприємств різних видів економічної діяльності.
3. Аналіз руху грошових коштів на підприємстві.
4. Методи аналізу фінансового стану підприємства.

ПЛАНІ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Інформаційне забезпечення та методи оцінки фінансового стану підприємств.
2. Оцінка майнового стану підприємства.
3. Оцінка фінансової стійкості підприємства.
4. Оцінка ліквідності та платоспроможності підприємства.
5. Оцінка прибутковості підприємства.
6. Оцінка ділової активності підприємства.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Актив балансу — частина бухгалтерського балансу підприємства, яка відображає в грошовому виразі матеріальні та нематеріальні цінності, боргові права, що належать підприємству, їхній склад і розміщення.

Активи — ресурси, контрольовані підприємством у результаті минулих подій, використання яких, як очікується, приведе до отримання економічних вигод у майбутньому.

Активи оборотні — грошові кошти та їх еквіваленти, що не обмежені у використанні, а також інші активи, призначені для реалізації чи споживання протягом операційного циклу чи протягом дванадцяти місяців з дати балансу.

Вартість власних обігових коштів — різниця між вартістю оборотних активів і поточних зобов'язань підприємства.

Загальна оборотність капіталу — відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт послуг) до підсумку по балансу.

Звітність бухгалтерська — звітність, складена на підставі даних бухгалтерського обліку для задоволення потреб певних користувачів.

Звітність фінансова — бухгалтерська звітність, що містить інформацію про фінансовий стан, результати діяльності та рух грошових коштів за звітний період.

Зобов'язання — заборгованість підприємства, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів і економічних вигод підприємства.

Коефіцієнт абсолютної ліквідності — відношення суми грошових коштів і короткострокових цінних паперів до поточних зобов'язань.

Коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів — відношення суми довгострокових зобов'язань до суми довгострокових зобов'язань і власного капіталу.

Коефіцієнт автономії — відношення суми власних коштів до підсумку по балансу.

Коефіцієнт зносу — відношення суми зносу до первісної вартості ОВФ.

Коефіцієнт концентрації залученого капіталу — відношення суми залученого капіталу до підсумку по балансу.

Коефіцієнт маневреності власних коштів — відношення суми власних обігових коштів до суми власних коштів.

Коефіцієнт покриття балансу — відношення суми оборотних активів до поточних зобов'язань.

Коефіцієнт співвідношення позичених і власних коштів — відношення суми зобов'язань за залученими і позиченими коштами до суми власних коштів.

Коефіцієнт фінансового левериджу — відношення суми довгострокових зобов'язань до суми власного капіталу.

Кредитоспроможність — спроможність підприємства залучати кредит у різних формах, виконуючи всі пов'язані з цим фінансові зобов'язання в повному обсязі та в передбачений термін.

Ліквідність оборотних активів — час, необхідний для перетворення їх у готівку.

Оборотність власного капіталу — відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до вартості власного капіталу.

Оборотність готової продукції — відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до вартості готової продукції.

Оборотність дебіторської заборгованості — відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до вартості дебіторської заборгованості.

Оборотність кредиторської заборгованості — відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до вартості кредиторської заборгованості.

Операційний цикл — проміжок часу між придбанням запасів для здійснення діяльності та отриманням коштів від реалізації виробленої з них продукції або товарів чи послуг.

Оцінка фінансового стану підприємства — система дій щодо розрахунку і порівняння показників, що характеризують фінансовий стан підприємства, із нормативно достатніми значеннями, відпрацювання висновків і розробка пропозицій щодо удосконалення фінансової роботи.

Пасив балансу — частина бухгалтерського балансу, яка характеризує джерела утворення коштів.

Платоспроможність — можливість підприємства своєчасно оплачувати всі грошові зобов'язання, які виникають у процесі виробничо-господарської діяльності.

Показник заборгованості кредиторам — відношення суми кредиторської заборгованості до суми активів.

Проміжний коефіцієнт покриття балансу — відношення суми грошових коштів, короткострокових цінних паперів, дебіторської заборгованості, векселів одержаних, інших оборотних активів.

Поточні зобов'язання — зобов'язання, які будуть погашені протягом операційного циклу підприємства або мусять бути погашені протягом дванадцяти місяців починаючи з дати балансу.

Рентабельність звичайної діяльності до оподаткування — відношення прибутку від звичайної діяльності до оподаткування до повної собівартості, помножене на 100 %.

Рентабельність капіталу — відношення прибутку від усіх видів діяльності до оподаткування до вартості активів, помножене на 100 %.

Рентабельність операційної діяльності — відношення прибутку від операційної діяльності до повної собівартості, помножене на 100 %.

Рентабельність продажу — відношення прибутку від операційної діяльності до виручки від реалізації, помножене на 100 %.

Середній строк обороту дебіторської заборгованості — відношення вартості дебіторської заборгованості до виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), помножене на 360 днів.

Середній строк обороту кредиторської заборгованості — відношення вартості кредиторської заборгованості до виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг), помножене на 360 днів.

Фінансовий стан підприємства — сукупність виробничо-господарських факторів, які характеризуються системою показників забезпеченості, стану та ефективності використання фінансових ресурсів.

Фондовіддача необоротних активів — відношення виручки від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) до вартості необоротних активів.

Частка власних обігових коштів у запасах — відношення суми власних обігових коштів до вартості запасів.

Частка запасів у поточних активах — відношення суми запасів до поточних активів.

Частка обігових коштів у активах — відношення суми оборотних коштів до підсумку по балансу.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Прийоми аналізу фінансового стану підприємства — це:

- 1) аналіз відносних показників;
- 2) факторний аналіз;
- 3) аналіз платоспроможності;
- 4) аналіз кредитоспроможності;
- 5) порівняльний аналіз.

2. До моделей фінансового аналізу належать:

- 1) кореляційний аналіз;
- 2) описувальний;
- 3) індексний;
- 4) предикативний;
- 5) нормативний.

3. До групи показників ліквідності та платоспроможності належать такі показники:

- 1) маневреність власних обігових коштів;
- 2) коефіцієнт концентрації залученого капіталу;
- 3) частка виробничих запасів у активах;
- 4) заборгованість кредиторам;
- 5) коефіцієнт покриття запасів.

4. Коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів визначається відношенням:

- 1) позикових коштів до власних;
- 2) власних коштів до позикових;
- 3) позикових довгострокових коштів до власних;
- 4) власних обігових коштів до залучених;
- 5) власних і довгострокових залучених коштів до позикових.

5. Показник маневреності власного капіталу належить до групи показників:

- 1) прибутковості;
- 2) фінансової стійкості;
- 3) ліквідності;
- 4) майнового стану;
- 5) ділової активності підприємства.

6. Майновий стан підприємства характеризують такі показники:

- 1) коефіцієнт зносу основних засобів;
- 2) головний показник прибутковості;
- 3) коефіцієнт покриття запасів;
- 4) коефіцієнт критичної оцінки;
- 5) сума господарських коштів, яка є в розпорядженні підприємства.

7. Коефіцієнт автономії (незалежності) визначається як відношення:

- 1) $\frac{\text{позикові кошти}}{\text{власні кошти}}$;
- 2) $\frac{\text{продаж}}{\text{матеріальні запаси}}$;
- 3) $\frac{\text{власні оборотні кошти}}{\text{майно підприємства}}$;
- 4) $\frac{\text{поточні пасиви}}{\text{зобов'язання акціонерам}}$;
- 5) $\frac{\text{запаси та витрати}}{\text{активи}}$.

8. Для показника абсолютної ліквідності підприємства застосовують нормативно достатнє значення:

- 1) більше 0,1;
- 2) більше 0,2;
- 3) більше 0,7–0,8;
- 4) більше 2–2,5;
- 5) менше 0,2.

9. Коефіцієнт загального покриття балансу визначається як відношення:

- 1) грошових засобів, дебіторської заборгованості, виробничих запасів, готової продукції та інших оборотних активів до поточних зобов'язань;
- 2) грошових засобів до поточних зобов'язань;
- 3) дебіторської заборгованості, виробничих запасів, готової продукції до поточних зобов'язань;
- 4) правильної відповіді немає.

10. Коефіцієнт абсолютної ліквідності визначається як відношення:

- 1) грошових засобів, розрахунків з дебіторами до поточних зобов'язань;
- 2) грошових засобів і ліквідних цінних паперів до поточних зобов'язань підприємства;
- 3) правильної відповіді немає;
- 4) оборотних активів до поточних зобов'язань підприємства.

ЗАДАЧІ

Задача 1. Використовуючи дані балансу підприємства (форма № 1, дод. 1), визначити показники оцінки майнового стану підприємства на початок і на кінець звітного періоду:

- суму господарських коштів, які є в розпорядженні підприємства;
- коефіцієнт зносу основних засобів;
- суму власного капіталу підприємства;
- суму власних обігових коштів підприємства.

На основі результатів розрахунків зробити висновки.

Задача 2. Використовуючи дані балансу підприємства (форма № 1, дод. 1), визначити показники оцінки ліквідності та платоспроможності підприємства на початок і на кінець звітного періоду:

- коефіцієнт абсолютної ліквідності;
- проміжний коефіцієнт покриття балансу;
- загальний коефіцієнт покриття балансу;
- частку обігових коштів у активах;
- частку запасів у поточних активах;
- частку власних обігових коштів у покритті запасів.

На основі результатів розрахунків зробити висновки.

Задача 3. Використовуючи дані балансу підприємства (форма № 1, дод. 1), визначити показники оцінки фінансової стійкості і незалежності підприємства на початок і на кінець звітного періоду:

- коефіцієнт співвідношення позикових і власних коштів;
- коефіцієнт автономії (незалежності);
- коефіцієнт маневреності власних коштів;
- коефіцієнт концентрації залученого капіталу;
- коефіцієнт довгострокового залучення капіталу;
- коефіцієнт довгострокового залучення позикових коштів;
- показник заборгованості кредиторам;
- показник фінансового левериджу.

На основі результатів розрахунків зробити висновки.

Задача 4. Використовуючи дані балансу підприємства (форма № 1, дод. 1) і “Звіту про фінансові результати” (форма № 2, дод. 2), визначити показники оцінки ділової активності підприємства на початок і на кінець звітного періоду:

- загальну оборотність капіталу;
- оборотність готової продукції;

- оборотність дебіторської заборгованості;
- середній строк обороту дебіторської заборгованості;
- оборотність кредиторської заборгованості;
- середній строк обороту кредиторської заборгованості;
- оборотність власного капіталу;
- фондовіддачу основних засобів та інших необоротних активів.

На основі результатів розрахунків зробити висновки.

Задача 5. Використовуючи дані балансу підприємства (форма № 1, дод. 1) і “Звіту про фінансові результати” (форма № 2, дод. 2), визначити показники прибутковості та рентабельності підприємства на початок і на кінець звітного періоду:

- головний показник прибутковості;
- прибутковість реалізації;
- рентабельність продажу;
- рентабельність продукції (основної діяльності);
- рентабельність усього капіталу підприємства.

На основі результатів розрахунків зробити висновки.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Практика проведення оцінки фінансового стану підприємства в ринково розвинених країнах.
2. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства.
3. Особливості оцінки фінансових результатів підприємства в умовах інфляції.
4. Аналіз умов беззбитковості підприємства.
5. Методика розробки оптимальної виробничої програми з метою максимізації прибутку.
6. Аналіз грошових потоків підприємства.
7. Особливості проведення оцінки фінансового стану будівельної організації.
8. Особливості проведення оцінки фінансового стану транспортного підприємства.
9. Особливості проведення оцінки фінансового стану сільськогосподарського підприємства.
10. Перспективи поліпшення стану рахунків підприємств.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні” від 16 липня 1999 р. № 996-XIV // Бухгалтерія. — 2001. — № 5(420). — 29 січ. — С. 13–225.
2. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 281–317.
3. Руденко Л. В., Подольська В. О., Яриш О. В. Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства: Навч. посіб. — К.: НМЦ “Укоопосвіта”, 2000. — 422 с.
4. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 382–400.
5. Фінанси підприємств: Навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. Г. Г. Кірейцева. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 181–192.
6. Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін. — 4-те вид., переробл. та допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — С. 349–420.
7. Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — С. 302–314.

МАУП

ФІНАНСОВЕ ПЛАНУВАННЯ НА ПІДПРИЄМСТВАХ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Процес розподілу та перерозподілу виробленого в суспільстві валового внутрішнього продукту починається передусім із застосування такого фінансового методу, як фінансове планування.

У сучасних умовах ринкових відносин виникає необхідна об'єктивність фінансового планування. Без фінансового планування неможливо досягти справжніх успіхів на ринку. Фінансове планування тісно пов'язане з плануванням виробничої діяльності підприємства. Усі фінансові показники базуються на розрахунках показників обсягу виробництва, асортименту продукції, собівартості продукції.

Фінансове планування — це діяльність, пов'язана зі складанням планів формування, розподілу та використання фінансових ресурсів. Метою фінансового планування є забезпечення господарської діяльності необхідними джерелами фінансування. Основними завданнями фінансового планування є:

- визначення джерел і обсягів фінансових ресурсів відповідно до потреб підприємства;
- забезпечення раціонального використання матеріально-технічних, трудових і фінансових ресурсів підприємства;
- визначення шляхів ефективного вкладання капіталу, оцінка раціонального його використання;
- раціональний розподіл отриманого прибутку за напрямками його використання;
- здійснення контролю за утворенням і використанням платіжних засобів;
- виявлення резервів збільшення фінансових ресурсів.

У фінансовому плануванні застосовуються принципи наукового обґрунтування показників плану й забезпечення їх стабільності та безперервності.

Планування виробничо-фінансової діяльності на підприємствах передбачає складання виробничого й фінансового планів. Фінансові плани складаються як на рівні окремих підприємств, так і на рівні держави за допомогою таких основних методів:

- балансового — досягнення відповідності кожної статті витрат джерелам їхнього покриття;
- нормативного — розрахунок фінансових показників на основі встановлених норм і нормативів;
- коефіцієнтів — зміна планових показників на певну частку (коефіцієнт) виходячи з рівня їх виконання в попередньому звітному періоді;
- економіко-математичного моделювання — прогнозування значення показників та оптимізація рішень.

За тривалістю дії фінансові плани поділяють:

- на оперативні (квартал, місяць);
- поточні (один рік);
- перспективні (більше одного року).

Платіжний календар — це оперативний фінансовий план, в якому відображаються поточні надходження коштів підприємства на певний період (квартал, місяць). У платіжному календарі відображено рух фінансових ресурсів відповідно до їх надходження та використання (на конкретну дату). За допомогою платіжного календаря постійно контролюється платоспроможність підприємства.

Баланс доходів і видатків — це поточний фінансовий план, який складається на підприємстві на рік із розбивкою показників по кварталах. Розробка фінансового плану починається з розрахунку показників дохідної й витратної його частин. Якщо доходи перевищують витрати, суму перевищення спрямовують до резервного фонду. Якщо витрати перевищують доходи, визначається сума додаткових фінансових ресурсів: кредитів, позик, випуску цінних паперів тощо.

Щоб перевірити правильність складання балансу доходів і видатків, розробляють спеціальну перевірочну таблицю — шаховий баланс, в якому по вертикалі групуються видатки в розрізі джерел їх покриття, а по горизонталі здійснюється розподіл доходів за напрямками їх використання.

Для державних підприємств затверджено типову форму фінансового плану та форму розрахунку формування фінансових результатів діяльності. На відміну від державних, підприємства недержавної фор-

ми власності не зобов'язані складати фінансові плани або можуть розробляти їх у довільній формі.

Бізнес-план — це план реалізації певного проекту, який потребує інвестицій і складається в таких випадках:

- приватизації;
- створення спільних підприємств за участю держави;
- надання підприємству кредитними установами довгострокових позик;
- продажу контрольного пакету акцій.

На основі розроблених фінансових планів оцінюють можливі зміни фінансового стану підприємства. Планування фінансових показників дає змогу вишукувати внутрішні резерви підприємства, дотримуватися режиму економії. Завдяки фінансовому плануванню створюються необхідні умови для ефективного використання виробничих потужностей, поліпшення якості продукції.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Мета та завдання фінансового планування на підприємстві.
2. У чому полягає завдання фінансових стратегій?
3. Охарактеризуйте основні методи, які застосовуються у фінансовому плануванні.
4. Сутність нормативного способу фінансового планування.
5. Як здійснюється фінансове планування на державних підприємствах?
6. Охарактеризуйте організації оперативного фінансового планування на підприємстві.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Фінансовий план підприємства, його зміст і порядок складання.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Платіжний календар — оперативний фінансовий план, який розробляють, як правило, на місяць із розбивкою на декади або тижні.

Поточний (річний) фінансовий план — план формування та розподілу фінансових ресурсів підприємства на плановий рік із розбивкою по кварталах.

Фінансове планування — розробка системи фінансових планів за окремими напрямками фінансової діяльності підприємства, яка забезпечує реалізацію його фінансової стратегії.

Фінансова стратегія підприємства — складова його загальної економічної стратегії, яка охоплює систему довгострокових завдань фінансової діяльності підприємства та шляхи їх досягнення.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Фінансове планування — це:

- 1) процес визначення величини фінансових ресурсів за джерелами їх формування;
- 2) процес визначення величини власного капіталу і напрямів його використання;
- 3) процес економічно обґрунтованого ресурсного забезпечення виконання плану економічного та соціального розвитку підприємства;
- 4) складова розробки бізнес-плану підприємства.

2. Фінансовий план суб'єктів господарювання — це:

- 1) норми та нормативи;
- 2) баланс доходів і видатків;
- 3) доходи суб'єктів та їх структура.

3. Об'єктами фінансового планування є:

- 1) фінансові ресурси, що утворюються у процесі розподілу та перерозподілу ВВП;
- 2) грошові кошти, які формуються у процесі перерозподілу національного доходу;
- 3) ресурси, які формуються за рахунок розподілу національного багатства.

4. Знайти неправильну відповідь. Платіжний календар — це:

- 1) стратегічний фінансовий план, основною метою якого є прогнозування фінансового стану підприємства за певний період;

- 2) оперативний фінансовий план, основною метою складання якого є прогнозування фінансового стану підприємства на певну дату.

ТЕМИ РЕФЕРАТИВ

1. Фінансове планування на підприємстві та його роль у ринкових умовах господарювання.
2. Фінансовий аспект складання бізнес-планів підприємств.
3. Застосування методів фінансового планування в умовах ринку.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27 березня 1991 р. № 887-ХІІ (зі змін. та допов.).
2. Положення “Про порядок складання річного фінансового плану державним підприємством”: Затв. наказом Міністерства економіки України від 25 грудня 2000 р. № 277.
3. Слав'юк Р. А. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — С. 322–336.
4. Філімоненков О. С. Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Вид-во Академії ДПС України, 2003. — С. 368–378.
5. Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — С. 279–295.

ФІНАНСОВА САНАЦІЯ ПІДПРИЄМСТВ

МЕТОДИЧНІ ВКАЗІВКИ ДО ВИВЧЕННЯ ТЕМИ

Слово “санаци́я” походить від латинського “*sanare*”, що означає оздоровлення або одужання. З фінансової точки зору санаци́я — це система заходів, які здійснюються з метою запобігання банкрутству промислових, торгових, банківських підприємств (організацій) і спрямовані на їхнє майбутнє відродження.

Отже, **санаци́я** — це комплекс послідовних взаємопов’язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного, соціального характеру, спрямованих на виведення суб’єкта господарювання з кризи і відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності [4].

Процес фінансового оздоровлення починається з виявлення та аналізу причин фінансової кризи. Оцінка фінансового стану підприємства та причин фінансової кризи дає змогу зробити висновок про доцільність чи недоцільність санаци́ї. За результатами такого аналізу приймають рішення щодо доцільності проведення санаци́ї або, якщо це зробити неможливо, щодо повної ліквідації підприємства.

Важливим етапом проведення санаци́ї є формування стратегічних цілей і тактики проведення санаци́ї. Практика свідчить, що успішна фінансово-господарська діяльність підприємства залежить приблизно на 70 % від стратегічної спрямованості, на 10 % — від ефективності оперативного управління і на 20 % — від якості виконання поточних зобов’язань [3]. Отже, на загальний успіх санаци́ї впливають: якість стратегічного аналізу; реальність стратегічного планування; рівень реалізації стратегічних завдань.

Відповідно до обраної стратегії розробляється програма санаци́ї, тобто система взаємопов’язаних заходів, спрямованих на вихід підприємства з кризи. Вона формується на підставі комплексного вивчення причин фінансової кризи, аналізу внутрішніх резервів, страте-

гічних завдань санації та висновків щодо можливості залучення капіталу.

На підставі обґрунтованої стратегії розробляється система санаційних заходів, формується програма та проект плану санації, який розробляється на базі санаційної програми та містить техніко-економічне обґрунтування санації, розрахунок обсягів фінансових ресурсів, необхідних для досягнення стратегічних цілей, конкретні графіки та методи мобілізації фінансово капіталу, строки освоєння інвестицій та їхньої окупності, оцінку ефективності санаційних заходів, а також прогнозовані результати виконання проекту. Особливу увагу слід приділити показникам фінансової стійкості санаційного проекту, використанню та строкам повернення інвестицій.

Обсяг санаційних коштів (I_c) для оздоровлення фінансового стану неплатоспроможного підприємства можна розрахувати за формулою

$$I_c = B - (P + D),$$

де B — необхідна загальна сума витрат на здійснення санаційних заходів, які забезпечують рентабельну роботу неплатоспроможного підприємства; P — обсяг внутрішніх резервів неплатоспроможного підприємства, який використано для фінансового оздоровлення; D — обсяги фінансової допомоги з боку інших підприємств, які зацікавлені в рентабельній роботі неплатоспроможного підприємства.

Важливим елементом санаційного процесу є координація запланованих заходів і контроль за якістю їх реалізації. Рішення про проведення санації підприємства чи про його ліквідацію приймається на основі висновків санаційного аудиту, який встановлює глибину фінансової кризи та з'ясовує можливості її подолання. Якщо протягом шести місяців з дня винесення ухвали про санацію до господарського суду не буде подано план санації підприємства, цей суд має право ухвалити рішення про визнання боржника банкрутом. Санація вводиться на строк, що не перевищує 12 місяців.

Проект санації може мати таку структуру:

- 1) загальна характеристика підприємства: фактичний фінансовий стан підприємства (фактичний обсяг реалізованої продукції, прибуток, дебіторська заборгованість, коефіцієнт платоспроможності та ліквідності); аналіз причин, через які підприємство опинилося у скрутному фінансовому становищі; перспективи виходу з цього стану;

- 2) план фінансового оздоровлення: виробнича програма на найближчі роки (назва продукції, кількість, вартість); баланс грошових доходів і витрат (суму необхідної допомоги в розрізі конкретних джерел показують окремо); розрахунок ефективності заходів, спрямованих на оздоровлення підприємства;
- 3) прогнозовані кінцеві результати реалізації проекту.

Проект фінансового оздоровлення доцільно розробляти в кількох варіантах, з яких обирають найприйнятніший, використовуючи такі критерії (проранжовані за значущістю):

- 1) максимальна прибутковість у поєднанні з мінімальними витратами;
- 2) ризик неповернення вкладів;
- 3) способи стягнення існуючої дебіторської заборгованості та варіанти списання кредиторських довго- та короткострокових зобов'язань;
- 4) підготовленість персоналу до запропонованих змін;
- 5) можливості швидкого виходу на реальні та потенційні ринки збуту;
- 6) конкурентоспроможна продукція та її частка в загальному обсязі продукції;
- 7) гарантії соціального захисту персоналу;
- 8) можливі позитивні (негативні) екологічні наслідки реалізації варіанта проекту фінансового оздоровлення.

Невід'ємною складовою процесу оздоровлення підприємства є мобілізація внутрішніх резервів, яку можна здійснити за рахунок: реалізації продукції за нижчими цінами; скорочення дебіторської заборгованості; продажу зайвого устаткування, інших товарно-матеріальних цінностей; здачі в оренду приміщень, устаткування тощо.

Фінансову допомогу можуть надати три групи підприємств: партнери по кооперативних зв'язках; підприємства (холдинги), які володіють контрольним пакетом акцій неплатоспроможного підприємства; кредитори, які впевнені в позитивних наслідках фінансового оздоровлення неплатоспроможного підприємства.

Мета санації вважається досягнутою, якщо за допомогою внутрішніх і зовнішніх фінансових джерел підприємство виходить з кризи та забезпечує свою прибутковість і конкурентоспроможність у довгостроковому періоді.

КОНТРОЛЬНІ ПИТАННЯ

1. Що таке фінансова криза на підприємстві?
2. Основні фактори, які спричиняють виникнення фінансової кризи на підприємстві.
3. Економічна сутність і мета санації підприємства.
4. Хто зовнішніми санаторами підприємства?
5. У чому полягає суть стратегії фінансової санації?
6. Які основні заходи застосовують для проведення фінансової санації підприємства?
7. Які процедури можуть бути вжиті до боржника на ухвалу господарського суду?
8. Охарактеризуйте основні фінансові джерела санації підприємства.

ПИТАННЯ ДЛЯ САМОСТІЙНОГО ОПРАЦЮВАННЯ

1. Фактори, які спричиняють виникнення фінансової кризи.
2. Методи прогнозування банкрутства підприємства.

ПЛАНИ СЕМІНАРСЬКИХ ЗАНЯТЬ

1. Порядок проведення фінансової санації підприємства.
2. Процедура визначення підприємства-боржника банкрутом та його ліквідація.
3. Види реструктуризації підприємств.

ТЕРМІНОЛОГІЧНИЙ СЛОВНИК

Санація — комплекс послідовних, взаємопов'язаних заходів фінансово-економічного, виробничо-технічного, організаційного та соціального характеру, спрямованих на виведення суб'єкта господарювання з кризи та відновлення або досягнення ним прибутковості та конкурентоспроможності.

Реструктуризація — здійснення організаційно-економічних, виробничо-технічних заходів, які спрямовані на зміну структури

підприємства, його управління, форм власності, організаційно-правових форм і можуть привести підприємство до фінансового оздоровлення.

Санайційний аудит — поглиблений аналіз фінансово-господарського стану підприємства, яке перебуває у фінансовій кризі.

Мирова угода — процедура досягнення домовленості між боржником і кредиторами щодо пролонгації строків сплати належних кредиторам платежів або щодо зменшення суми боргів.

Банкрутство — встановлена господарським судом неспроможність боржника виконати свої фінансові зобов'язання.

ТЕСТИ ДЛЯ ПЕРЕВІРКИ ЗНАНЬ

1. Процес фінансового оздоровлення починається:

- 1) з виявлення та аналізу причин фінансової кризи;
- 2) визначення цілей санації;
- 3) проекту санації;
- 4) бізнес-плану санації.

2. Під поняттям “санація підприємства” необхідно розуміти:

- 1) систему заходів щодо фінансового оздоровлення підприємства, спрямовану на запобігання його банкрутству та ліквідації;
- 2) зміну основного виду діяльності підприємства;
- 3) перегляд власниками кадрової політики на підприємстві;
- 4) систему заходів щодо широкомасштабного оновлення ресурсного потенціалу підприємства.

3. Система санаційних заходів розробляється на основі:

- 1) стратегії санації;
- 2) програми санації;
- 3) бізнес-плану санації;
- 4) реалізації плану санації.

4. Основна вимога до підприємств, що підлягають реструктуризації:

- 1) підприємство повинно мати складну організаційну структуру;

- 2) продукція підприємства має відповідати платоспроможному попиту;
- 3) кризовий стан підприємства;
- 4) відсутність власних обігових коштів.

5. Реструктуризація підприємства має бути спрямована насамперед на:

- 1) на відновлення конкурентоспроможності продукції;
- 2) підвищення конкурентоспроможності продукції;
- 3) вихід підприємства на нові ринки збуту продукції;
- 4) підвищення конкурентоспроможності підприємства.

6. Проведення реструктуризації підприємства можливе шляхом:

- 1) об'єднання підприємств зі створенням нової юридичної особи;
- 2) створення холдингової компанії на базі дочірніх підприємств;
- 3) репрофільювання підприємства;
- 4) усі відповіді правильні.

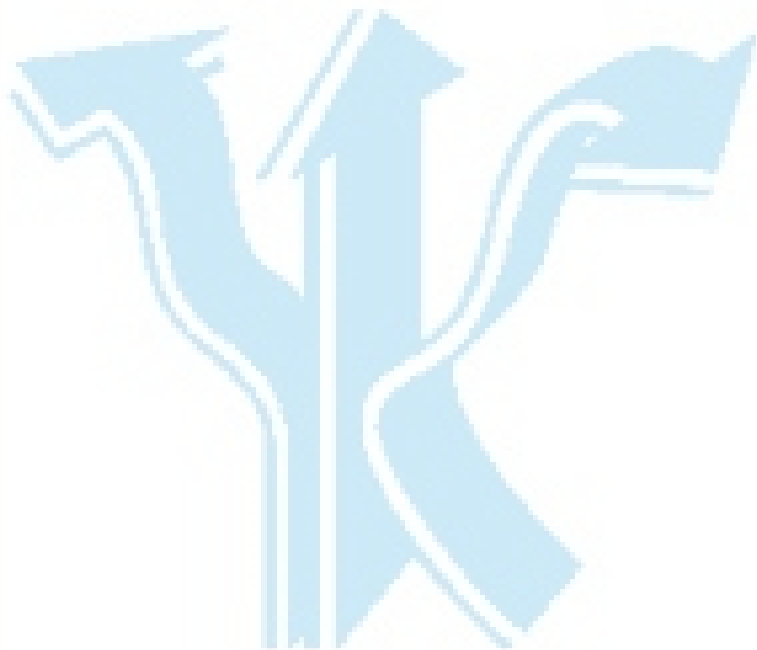
ТЕМИ РЕФЕРАТІВ

1. Проблеми фінансової стабілізації підприємств в умовах кризового стану економіки країни.
2. Необхідність і шляхи зміцнення фінансового стану підприємства.
3. Державна підтримка фінансової санації підприємств.
4. Здійснення санаційного аудиту на підприємстві.
5. Приховане та фіктивне банкрутство в сучасних умовах економічного розвитку України.
6. Зарубіжний досвід фінансового оздоровлення підприємств.

РЕКОМЕНДОВАНА ЛІТЕРАТУРА

1. Закон України “Про підприємства в Україні” від 27 березня 1991 р. № 887-XII.
2. Закон України “Про відновлення платоспроможності підприємства або визнання його банкрутом” від 30 червня 1999 р. № 784-XIV.

3. Бакадоров В. Л., Алексеев П. Д. Финансово-экономическое состояние предприятия: Практик. пособие. — М.: ПРИОР, 2000. — С. 273
4. Терещенко О. О. Фінансова санація та банкрутство підприємств: Навч. посіб. — К.: Вид-во КНЕУ, 2000. — С. 315.

МАУП

ДОДАТОК 1

			КОДИ		
Дата (рік, місяць, число)					01
Підприємство	ВАТ "Київбудтранс	за ЄДРПОУ	05503361		
Територія	Голосіївський район, м. Києва	за КОАТУУ	803790000		
Форма власності	Колективна	за КФБ	20		
Орган державного управління		за СПОДУ	06024		
Галузь	Автомобільне господарство	за ЗКГНГ	51121		
Вид економічної діяльності	Автомобільно-вантажний транспорт	за КВЕД	60.24.1		
Кількість підприємств	1				
Одиниця виміру: тис. грн.		Контрольна сума			
Адреса: м. Київ, вул. Садова, 12					

БАЛАНС
на 1 січня 2005 р.

Форма 1 Код за ДКУД 1801001 _____

Актив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Необоротні активи:			
залишкова вартість	010		
первісна вартість	011		
накопичена амортизація	012		
Незавершене виробництво	020		
Основні засоби:			
залишкова вартість	030	5842821	6048855
первісна вартість	031	8253143	8693608
знос	032	2410322	2644753
Довгострокові фінансові інвестиції:			
які обліковуються за методом участі в капіталі інших підприємств	040		
інші фінансові інвестиції	045		
Довгострокова дебіторська заборгованість	050		

1	2	3	4
Відстрочені податкові активи	060		
Інші необоротні активи	070		
Усього за розділом I	080	5842821	6048855
II. Оборотні активи			
Запаси:			
виробничі запаси	100	332338	331001
тварини на вирощуванні та відгодівлі	110		
незавершене виробництво	120		
готова продукція	130		
товари	140		
Векселі одержані	150		
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги:			
чиста реалізаційна вартість	160	613167	582703
первісна вартість	161	613167	582703
резерв сумнівних боргів	162		
Дебіторська заборгованість за розрахунками:			
з бюджетом	170	12701	17311
за виданими авансами	180		
з нарахованих доходів	190		
із внутрішніх розрахунків	200		
Інша поточна дебіторська заборгованість	210	111078	105336
Поточні фінансові інвестиції	220		
Грошові кошти та їх еквіваленти:			
в національній валюті	230	111394	37998
в іноземній валюті	240		
Інші оборотні активи	250	2231	1887
Усього за розділом II	260	1182909	1076236
III. Витрати майбутніх періодів	270		
Баланс	280	7025730	7125091

Пасив	Код рядка	На початок звітного періоду	На кінець звітного періоду
1	2	3	4
I. Власний капітал			
Статутний капітал	300	836037	836037
Пайовий капітал	310		
Додатковий вкладений капітал	320		
Інший додатковий капітал	330	5507687	5507687
Резервний капітал	340	59816	91904
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	350	118743	411499
Неоплачений капітал	360		
Вилучений капітал	370		
Усього за розділом I	380	6522283	6847127
II. Забезпечення наступних витрат і платежів			
Забезпечення виплат персоналу	400		
Інші забезпечення	410		
Цільове фінансування	420		
Усього за розділом II	430		
III. Довгострокові зобов'язання			
Довгострокові кредити банків	440		
Інші довгострокові фінансові зобов'язання	450		
Відстрочені податкові зобов'язання	460	9067	
Інші довгострокові зобов'язання	470		
Усього за розділом III	480	9067	
IV. Поточні зобов'язання			
Короткострокові кредити банків	500		81505
Поточна заборгованість за довгостроковими зобов'язаннями	510		
Векселі видані	520		
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	530	262814	51964

1	2	3	4
Поточні зобов'язання за розрахунками:			
з одержаних авансів	540		
з бюджетом	550	125736	
з позабюджетних платежів	560	6226	
зі страхування	570	27734	49181
з оплати праці	580	67634	91512
з учасниками	590		
із внутрішніх розрахунків	600		
Інші поточні зобов'язання	610	4236	3802
Усього за розділом IV	620	494380	277964
V. Доходи майбутніх періодів	630		
Баланс	640	7025730	7125091

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

МАУП

ДОДАТОК 2

До Положення (стандарту) бухгалтерського обліку 3
(Наказ Міністерства фінансів України від 31.03.99 № 87)

			КОДИ		
Дата (рік, місяць, число)					01
Підприємство	ВАТ "Київбудтранс"	за ЄДРПОУ	05503361		
Територія	Голосіївський район м. Києва	за КОАТУУ	8037900000		
Орган державного управління		за СПОДУ	06024		
Галузь	Автомобільне господарство	за ЗКГНГ	51121		
Вид економічної діяльності	Автомобільно-вантажний транспорт	за КВЕД	60.24.1		
Одиниця виміру: тис. грн		Контрольна сума			

Звіт про фінансові результати за 2004 р.

Форма № 2

Код за ДКУД

1801003

I. ФІНАНСОВІ РЕЗУЛЬТАТИ

Стаття	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	010	4644119	3973881
Податок на додану вартість	015	774020	662313
Акцизний збір	020		
	025		
Інші вирахування з доходу	030		
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	035	3870099	3311568
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	040	2972625	2580427
Валовий:			
прибуток	050	897474	731141
збиток	055		

1	2	3	4
Інші операційні доходи	060	1515847	1035339
Адміністративні витрати	070	483921	341397
Витрати на збут	080		2085
Інші операційні витрати	090	1373496	1031942
Фінансові результати від операційної діяльності:			
прибуток	100	555904	391056
збиток	105		
Дохід від участі в капіталі	110		
Інші фінансові доходи	120		
Інші доходи	130	79435	45930
Фінансові витрати	140		
Витрати від участі в капіталі	150		
Інші витрати	160	18211	
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування:			
прибуток	170	617128	436986
збиток	175		
Податок на прибуток від звичайної діяльності	180	292284	305800
Фінансові результати від звичайної діяльності:			
прибуток	190	324844	131186
збиток	195		
Надзвичайні:			
доходи	200		
витрати	205		
Податки з надзвичайного прибутку	210		
Чистий:			
прибуток	220	324844	131186
збиток	225		

II. ЕЛЕМЕНТИ ОПЕРАЦІЙНИХ ВИТРАТ

Найменування показника	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Матеріальні затрати	230	1194901	1128554
Витрати на оплату праці	240	1429771	1167618
Відрахування на соціальні заходи	250	525286	310031
Амортизація	260	511222	377600
Інші операційні витрати	270	1187073	969963
Разом	280	4848253	3953766

III. РОЗРАХУНОК ПОКАЗНИКІВ ПРИБУТКОВОСТІ АКЦІЙ

Назва статті	Код рядка	За звітний період	За попередній період
1	2	3	4
Середньорічна кількість простих акцій	300		
Скоригована середньорічна кількість простих акцій	310		
Чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	320		
Скоригований чистий прибуток, що припадає на одну просту акцію	330		
Дивіденди на одну просту акцію	340		

Керівник _____

Головний бухгалтер _____

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ТА РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. *Господарський кодекс України* від 16 січня 2003 р. № 436-IV.
2. *Закон України “Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні”* від 16 липня 1999 р. № 996-XIV.
3. *Закон України “Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом”* від 14 травня 1992 р. № 2343-XII.
4. *Закон України “Про господарські товариства”* від 19 вересня 1991 р. № 1576-XII.
5. *Закон України “Про заставу”* від 2 жовтня 1992 р. № 2654-XII.
6. *Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування”* від 26 червня 1997 р. № 401/97.
7. *Закон України “Про збір на обов’язкове соціальне страхування”* від 26 червня 1997 р. № 402/97-ВР.
8. *Закон України “Про інвестиційну діяльність”* від 18 вересня 1991 р. № 1560-XII.
9. *Закон України “Про інноваційну діяльність”* від 4 липня 2002 р. № 40-IV.
10. *Закон України “Про лізинг”* від 16 грудня 1997 р. № 723/97-ВР.
11. *Закон України “Про оподаткування прибутку підприємств”* від 22 травня 1997 р. — № 283/97.
12. *Закон України “Про підприємництво”* від 7 лютого 1992 р. № 698-XII.
13. *Закон України “Про податок з власників транспортних засобів та інших самохідних машин і механізмів”* від 11 грудня 1991 р. № 1963-XII.
14. *Закон України “Про податок на додану вартість”* від 3 квітня 1997 р. № 168/97-ВР.
15. *Закон України “Про систему оподаткування”* від 18 грудня 1997 р. № 77/97-ВР.
16. *Закон України “Про ціни і ціноутворення”* від 3 грудня 1990 р. № 507-XII.
17. *Про нормативи запасів товарно-матеріальних цінностей державних підприємств та організацій та джерела їх покриття:*

Постанова Кабінету Міністрів України та НБУ від 19 квітня 1994 р. № 279.

18. *Типове* положення по плануванню обліку і калькулюванню собівартості продукції (робіт, послуг) в промисловості: Затв. постановою Кабінету Міністрів України 26 квітня 1996 р. № 473.
19. *Агентство* з питань запобігання банкрутству підприємств: Методика інтегральної інвестиційної привабливості підприємств та організацій // Укр. інвест. газ. — 1998. — № 3.
20. *Агентство* з питань запобігання банкрутству підприємств: Методика проведення поглибленого аналізу фінансово-господарського стану неплатоспроможних підприємств та організацій // Галицькі контракти. — 1997. — № 40.
21. *Азаров М. Я., Кольга В. Д., Онищенко В. А.* Все про податки: Довідник. — К.: Експерт-Про, 2000.
22. *Базидевич В. Д., Баластрик Л. О.* Державні фінанси: Навч. посіб. / За заг. ред. В. Д. Базидевича. — К.: Атака, 2002. — 368 с.
23. *Банківські операції* / За ред. А. М. Мороза. — К.: Вид-во КНЕУ, 2000.
24. *Белоліпецький В. Г.* Финансы фирмы. — М., 1998.
25. *Бернар Коласс.* Управление финансовой деятельностью предприятия. — М.: Финансы, 1997. — 576 с.
26. *Бланк И. А.* Стратегия и тактика управления финансами. — К., 1996. — 534 с.
27. *Брігхем Е. Ф.* Основы финансового менеджменту. — К., 1997. — 1000 с.
28. *Василик О. Д.* Державні фінанси України: Навч. посіб. — К.: Вища шк., 1997. — 383 с.
29. *Василик О. Д.* Теорія фінансів: Підручник. — К.: НІОС, 2000. — 416 с.
30. *Гуськов С. В.* Налоги в экономике предприятия. — М.: Издат. дом “Дашков и К”, 1999.
31. *Деньги и финансы: тесты и задачи* / Под ред. И. Т. Балабанова. — СПб.: Питер, 2000.
32. *Джеймс Ван Хорн.* Основы управления финансами. — М.: Финансы и статистика, 1996. — 800 с.
33. *Ефимова О. В.* Финансовый анализ. — М., 1996.

34. *Задихайло Д. В., Кібенко О. Р., Назарова Г. В.* Корпоративне управління: Навч. посіб. — Х.: Еспада, 2003. — 688 с.
35. *Коробов М. Я.* Фінансово-економічний аналіз діяльності підприємств. — К.: Знання, КОО, 2000.
36. *Коупленд и др.* Стоимость компаний: оценка и управление: Пер. с англ. — М.: ЗАО “Олимп-Бизнес”, 1999.
37. *Кредісов А. І., Панченко Є. Г., Кредісов В. А.* Менеджмент для керівників. — К.: Знання, КОО, 1999.
38. *Крисюк В. І. та ін.* Ревізія і контроль в установах і організаціях бюджетної сфери. — К.: Європ. ун-т фінансів, інформ. систем, менеджменту і бізнесу, 1999.
39. *Крутик О. Б.* Основы финансовой деятельности предприятия. — СПб., 1996.
40. *Лагутін В. Д.* Кредитування: теорія і практика. — К.: Знання, КОО, 2000. — 215 с.
41. *Нікбахт Е., Гропеллі А.* Фінанси. — К.: Основи, 1993. — 383 с.
42. *Перар Ж.* Управление финансами: с упражнениями: Пер. с фр. — М.: Финансы и статистика, 1999.
43. *Попович П. Я.* Економічний аналіз та аудит на підприємстві. — Тернопіль, 1998.
44. *Пушкарева В. М.* История финансовой мысли и политики налогов. — М.: Инфра, 1996.
45. *Руденко Л. В., Подольська В. О., Яріш О. В.* Аналіз фінансово-господарської діяльності підприємства. Навч. посіб. — К.: НМЦ “Укоопосвіта”, 2000. — 422 с.
46. *Савлук М. І., Мороз А. М., Пуховкіна М. Ф. та ін.* Гроші та кредит: Підручник. — 3-те вид., переробл. і допов. / За заг. ред. М. І. Савлука. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — 598 с.
47. *Савицкая Г. В.* Анализ хозяйственной деятельности предприятия: Учеб. пособие. — Минск; М.: ИП “Экоперспектива”, 1998. — 688 с.
48. *Слав'юк Р. А.* Фінанси підприємств: Навч. посіб. — К.: ЦУЛ, 2002. — 460 с.
49. *Терещенко О. О.* Фінансова діяльність суб'єктів господарювання: Навч. посіб. — К.: Вид-во КНЕУ, 2003. — 554 с.
50. *Тітов М. І.* Банкрутство: Матеріально-правові та процесуальні аспекти / За наук. ред. В. М. Гайворонського. — Харків: Консум, 1997.

51. *Філімоненков О. С.* Фінанси підприємств: Навч. посіб. — Ірпінь: Академія ДПС України, 2003. — 459 с.
52. *Фінанси підприємств: Навч.-метод. посіб. / Л. Д. Буряк, Є. В. Вакуленко, А. П. Куліш та ін.* — К.: Вид-во КНЕУ, 2003. — 165 с.
53. *Фінанси підприємств: Навч. посіб.: Курс лекцій / За ред. Г. Г. Кірейцева.* — К.: ЦУЛ, 2002. — 268 с.
54. *Фінанси підприємств: Підручник / Кер. авт. кол. і наук. ред. А. М. Поддєрьогін.* — 4-те вид., переробл. та допов. — К.: Вид-во КНЕУ, 2002. — 571 с.
55. *Фінансова діяльність підприємства: Підручник / О. М. Бандурка, М. Я. Коробов, П. І. Орлов, К. Я. Петрова.* — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Либідь, 2003. — 384 с.
56. *Фінансовий бізнес-план / Под ред. В. М. Попова.* — М.: Финансы и статистика, 2000.
57. *Фінансовий менеджмент / Авт. кол. под рук. Е. С. Стоянової.* — М.: Перспектива, 1996. — 405 с.
58. *Фінансовий менеджмент / Под ред. акад. Г. Б. Поляка.* — М.: Финансы, 1997.
59. *Фінансы / Под. ред. А. М. Ковалевої.* — М.: Финансы и статистика, 1999. — 384 с.
60. *Хелферт Э.* Техника финансового анализа / Пер. с англ.; Под ред. Л. П. Белых. — М.: Аудит, ЮНИТИ, 1996. — 663 с.
61. *Шеремет А. Д., Сайфулин Р. С.* Финансы предприятий. — М.: ИНФРА-М, 1999. — 176 с.
62. *Шмидт Р. А., Райт Х.* Финансовые аспекты маркетинга / Пер. с англ. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000.

ЗМІСТ

Передмова	3
<i>Тема 1.</i> Основи фінансів підприємств	5
<i>Тема 2.</i> Організація грошових розрахунків підприємств	13
<i>Тема 3.</i> Грошові надходження підприємств	30
<i>Тема 4.</i> Формування і розподіл прибутку	48
<i>Тема 5.</i> Оподаткування підприємств	70
<i>Тема 6.</i> Обігові кошти підприємств	98
<i>Тема 7.</i> Кредитування підприємств	114
<i>Тема 8.</i> Фінансове забезпечення відтворення основних засобів	126
<i>Тема 9.</i> Оцінка фінансового стану підприємств	149
<i>Тема 10.</i> Фінансове планування на підприємствах	167
<i>Тема 11.</i> Фінансова санація підприємств	172
<i>Список використаної та рекомендованої літератури .....</i>	<i>186</i>

In the manual the questions of enterprises finances essence, their accounts and takings, benefit forming and distribution, taxation, organization of circulating assets and crediting, financial sources of renewal of basic assets, estimation of financial situation, financial activity planning, readjustment and bankruptcy are examined. Methodical guidelines for seminars and self-studying, tests and tasks for knowledge – level checking, reports themes, quizzes, glossary are given.

For economic department students, who studies course “Enterprises finances”.

Навчальне видання

Довгань Людмила Петрівна

Дуксенко Оксана Петрівна

ФІНАНСИ ПІДПРИЄМСТВ

*Методичні вказівки та завдання
для самостійного вивчення дисципліни*

Educational edition

Dovgan', Ludmyla P.

Duksenko, Oksana P.

ENTERPRISES FINANCES

Methodical guidelines and tasks for self-studying

Відповідальний редактор *В. Д. Бондар*

Редактор *Л. В. Логвиненко*

Коректор *А. А. Карпова*

Комп'ютерне верстання *С. В. Фадеєв, Т. Г. Замура*

Оформлення обкладинки *Д. А. Бутейко*

Підп. до друку 12.12.05. Формат 60×84/16. Папір офсетний. Друк офсетний.

Ум. друк. арк. 11,16. Обл.-вид. арк. 10,72. Тираж 5000 пр. Зам. № 45

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)

03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

*Свідоцтво про внесення до Державного реєстру
суб'єктів видавничої справи ДК № 8 від 23.02.2000*

Поліграфічний центр УТОГ

03038 Київ-38, вул. Нововокзальна, 8

Свідоцтво КІ № 35 від 02.08.2000